Majone Steketee
Roos de Wildt
Mathilde Compagner
Milou Lünnemann
Jildou van der Ploeg
Diana van Schilt
Sifra van Zijtveld

Op weg naar verbetering

Tussentijdse inzichten uit actieonderzoek in de proeftuinen van het toekomstscenario kind- en gezinsbescherming

Inhoud

Samenvatting 3

1 Inleiding 6
1.1. Inleiding 6
1.2. Proeftuinen in beeld: actie- en cohortonderzoek 6
1.3. Deelnemende proeftuinen 7
1.4. Opzet van de tussenrapportage 8

2 Werkwijze van de proeftuinen 9
2.1. Inleiding 9
2.2. De Regionale Veiligheidsteams 9
2.3. Betrokkenheid RVT bij Lokale (wijk)team 9
2.4. Gebied en omvang: van specifieke wijken tot gemeente en van dorps tot landelijk 10
2.5. In- en uitstroom: lokale team hoofdaanmelder, daarnaast ook VT en soms GI 10
2.6. Overlegsituaties binnen RVT's 12
2.7. Gehanteerde methodieken 13
2.8. Aansluiting andere zorg- en veiligheidspartners 14
2.9. Afsluiten van zaken 15
2.10. Conclusie 15

3 Resultaten ten aanzien van de werkwijze 17
3.1. Inleiding 17
3.2. Versterking van het lokale (wijk)team 17
3.3. Het ontwikkelen van de proeftuinen is een proces dat tijd vergt 18
3.4. De rol van volwassenen en jeugdigen 18
3.5. Een gezamenlijke taal ontwikkelen: werken in proeftuinen vraagt om nieuwe terminologie 19
3.6. Ervaringsdeskundigheid: belangrijke pijler in veel proeftuinen 20
3.7. Dossierregistratie nog niet op orde 20
3.8. Grenzen aan pionieren door de kaders binnen de jeugdwet 21
3.9. Proces van vallen opstaan, waarvoor tijd nodig is 21
3.10. Conclusie 21

4 Uitgangspunten toekomstscenario 22
4.1. Inleiding 22
4.2. Attitude professional belangrijk 22
4.3. Gezinsgericht werken 22
4.4. Eenvoudig 23

5 Perspectief van gezinnen en huishoudens op de meerwaarde van de proeftuinen 27
5.1. Inleiding 27
5.2. Inzichten uit interviews met gezinnen en huishoudens 27
5.3. Aanbevelingen ter verbetering vanuit cliëntinterviews 29
5.4. Inzichten uit landelijke kwantitatieve monitor 29
5.5. Conclusie 30

6 Perspectief van de professionals op de meerwaarde van de proeftuinen 31
6.1. Inleiding 31
6.2. Maatwerk bieden door het ontwikkelen van een nieuwe werkwijze 31
6.3. Netwerksamenwerking in plaats van estafette samenwerking 33
6.4. Uithuisplaatsing voorkomen 34
6.5. Groeiende expertise 34
6.6. Kwantitatieve ervaringen van de professionals 35
6.7. Dilemma's 36
6.8. Conclusie 37

7 Conclusie en aanbevelingen 38
7.1. Inleiding 38
7.2. Wat gaat er goed en wat moet nog verbeteren? 38
7.3. Leren en reflecteren 40
7.4. Kernelementen van de nieuwe aanpak binnen de proeftuinen en aanbevelingen 41

Samenvatting

De proeftuinen voor kind- en gezinsbescherming zijn opgericht om het huidige jeugdbeschermingssysteem te verbeteren, dat veelal als complex en belemmerend wordt ervaren. Het huidige stelsel biedt onvoldoende samenhangende hulp en houdt onvoldoende rekening met de bredere gezinsproblemen. Gezinnen voelen zich vaak niet gehoord en missen een vaste contactpersoon die hen door het proces begeleidt en de problematiek in samenhang beoordeelt. In 2021 werd het programma Toekomstscenario Kind- en Gezinsbescherming gestart, met als doel een gezinsgerichte, transparante en eenvoudige aanpak die rekening houdt met de rechtsbescherming en autonomie van gezinnen. Dit wordt momenteel getest in proeftuinen, waar men experimenteert met nieuwe werkmethoden, met zorg op maat en een focus op het recht van gezinnen op zelfbeschikking.

De proeftuinen hebben als maatschappelijke taak om tijdige, passende en samenhangende hulp te bieden aan kinderen en volwassenen die te maken hebben met (dreigende) onveiligheid in de thuissituatie. Het doel is om dreigende problemen in een vroeg stadium te identificeren en waar mogelijk met preventie te werken, in plaats van te wachten op gedwongen bescherming. Vooral bij situaties van ernstig huiselijk geweld wordt geprobeerd om eerder in te grijpen met maatwerk, in samenwerking met de betrokkenen, door een gezamenlijke analyse te maken van wat er speelt en welke hulp nodig is. Dit vraagt van professionals een andere manier van werken, waarbij zij de tijd krijgen om met gezinnen te praten en hun benadering aan te passen aan wat werkt voor het gezin.

De proeftuinen richten zich op het leren van ervaringen over wat wel en niet werkt. Dit vereist een fundamentele verandering, niet alleen in de werkmethoden, maar ook op het niveau van beleid en wetgeving, zodat deze beter aansluit bij de behoeften van kinderen, gezinnen en huishoudens.

Actieonderzoek
In een actieonderzoek, uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut in samenwerking met de Erasmus Universiteit en Hogeschool Rotterdam, wordt onderzocht hoe de nieuwe aanpak in de proeftuinen zich ontwikkelt en wat de meerwaarde is van een integrale benadering. De belangrijkste onderzoeksvragen zijn onder andere: of de integrale probleemanalyse leidt tot vernieuwing en vereenvoudiging van de jeugdzorg, of gezinnen beter geholpen worden dan in de traditionele werkwijze, en welke werkzame mechanismen er zijn binnen de nieuwe aanpak. Verschillende onderzoeksmethoden worden toegepast, waaronder observaties, interviews en klantreizen, en de resultaten van leersessies en inspiratiesessies binnen de proeftuinen dragen bij aan het onderzoek. De dataverzameling is nog gaande, maar er is al voldoende materiaal verzameld om een eerste indruk te krijgen van de stand van zaken eind 2024. Deze stand van zaken wordt beschreven in dit rapport

Eerste inzichten uit het actieonderzoek
Het onderzoek naar de proeftuinen voor kind- en gezinsbescherming toont aan dat zowel cliënten als professionals over het algemeen positief zijn over de nieuwe werkwijze. De uitgangspunten van de toekomstscenario's worden deels goed gerealiseerd. Er zijn echter ook nog een aantal knelpunten.

Positieve ontwikkelingen
Er zijn enkele positieve veranderingen binnen de proeftuinen die bijdragen aan een effectievere hulpverlening. Een belangrijke verbeteringen is de introductie van een vast contactpersoon (of duo) voor het gezin. Deze persoon is laagdrempelig en verantwoordelijk voor de coördinatie en afstemming van de betrokken hulpverleners. Dit leidt tot meer vertrouwen en transparantie, doordat cliënten duidelijker begrijpen wat ze kunnen verwachten van de hulpverlening. Bovendien ligt er meer regie bij cliënten, waarbij zij samen met de hulpverleners bepalen wat het probleem is en welke aanpak het beste is.

Professionals voelen zich beter in staat om zorg op maat te bieden doordat ze meer tijd hebben om met gezinnen te praten en de situatie beter te begrijpen. Dit bevordert het vertrouwen en zorgt voor een betere samenwerking. Cliënten geven aan zich meer gehoord te voelen en vinden dat de hulpverleners hen onbevooroordeeld benaderen. Ook wordt er niet alleen naar individuele problemen, maar naar het gezin als geheel wordt gekeken. De samenwerking met verschillende disciplines zorgt dat er een bredere blik op het gezin wordt geworpen.

Daarnaast is het doorbreken van het 'estafettewerken' en de verbeterde samenwerking tussen verschillende organisaties zoals Veilig Thuis, de jeugdbescherming en lokale wijkteams een belangrijke positieve ontwikkeling. Lokale wijkteams hebben nu meer kennis over onveiligheid door de samenwerking met het regionale veiligheidsteam (RVT), dat ook goed is verbonden met gespecialiseerde zorginstellingen zoals verslavingszorg en GGZ.

Knelpunten
Er zijn echter nog enkele belangrijke knelpunten die de voortgang belemmeren. Het opstarten van de samenwerking in de proeftuinen is een intensief proces. De verschillende betrokken instellingen, zoals de jeugdbescherming, Veilig Thuis, en de lokale wijkteams, hebben geregeld uiteenlopende visies en opvattingen over wat een gezin nodig heeft. Dit kan leiden tot schuring of conflicten over de werkwijze en de inzet van de hulpverlening. Er is ook een gebrek aan een gezamenlijke taal en definities, vooral als het gaat om begrippen zoals veiligheid en onveiligheid. Samenwerking en taal ontwikkelen is een proces van twee stappen vooruit, en één achteruit.

De proeftuinen hebben als doel eenvoudiger te werken door de samenwerking tussen verschillende organisaties, maar in de praktijk blijkt dit moeilijker te realiseren in grotere gebieden met meerdere teams en netwerkpartners. Professionals moeten regelmatig de visie en werkwijze van de proeftuinen verdedigen, wat het werk bemoeilijkt. Daarnaast is er spanning tussen de vrijwilligheid van de hulp en de noodzaak voor juridische maatregelen, zoals veiligheidsonderzoeken, waar de proeftuinen vaak tegen hun grenzen aanlopen.

Een ander probleem is de soms trage besluitvorming en de lange wachttijden voor gespecialiseerde hulp, wat vooral ouders frustreert wanneer er sprake is van een acute situatie. Het gevoel van urgentie is groot, en ouders vinden het moeilijk te begrijpen wanneer de ondersteuning of zorg niet snel genoeg wordt geleverd, ondanks dat er ingegrepen wordt in hun privéleven.

Een belangrijke uitdaging is het betrekken van alle gezinsleden, inclusief kinderen, in de besluitvorming en de uitvoering van hulpverlening. Daarnaast blijkt het gebruik van het sociale netwerk bij sommige gezinnen/huishoudens nog niet voldoende geoptimaliseerd. Het inzetten van ervaringsdeskundigen wordt gewaardeerd, maar hun rol varieert tussen de proeftuinen en kan verder uitgewerkt worden. Ook is er behoefte aan een uniform afwegingskader voor de besluitvorming over ingrijpen, om te zorgen voor rechtsgelijkheid en duidelijkheid.

Een ander knelpunt is het ontbreken van goede juridische gezinsgerichte interventies. In de huidige werkwijze wordt de focus vaak gelegd op één kind, terwijl er ook aandacht moet zijn voor het bredere gezinssysteem. Dit zorgt ervoor dat de hulpverlening niet altijd effectief is, vooral wanneer ouders met eigen problematiek, zoals verslaving of psychiatrische problemen, niet actief betrokken worden bij de oplossing.

Tot slot zijn er zorgen over privacy en dossiervorming. Er is behoefte aan duidelijke kaders om rechtsbescherming te waarborgen, zodat zowel cliënten als professionals kunnen vertrouwen op een eerlijke en transparante werkwijze.

Aanbevelingen
Uit het onderzoek komen een aantal aanbevelingen naar voren. Het is van belang om de volgende fundamentele elementen te behouden en verder te versterken:

- Vast contactpersoon en samenwerking in duo's: Het is belangrijk om in duo's van professionals te werken, vooral in situaties van onveiligheid. De samenwerking tussen lokale (wijk) teams en het RVT biedt voordelen zoals een bredere blik op het gezin, waardoor tunnelvisie wordt voorkomen.
- Tijd nemen: In gevallen van onveiligheid reageren hulpverleners vaak te snel. Het is essentieel om de tijd te nemen voor een gezamenlijke analyse van de problemen, zodat de onderlinge verbanden en complexiteit beter begrepen en aangepakt kunnen worden. Dit vraagt om een andere manier van samenwerken, waarbij professionals samen met het gezin de problemen onderzoeken en prioriteiten stellen.
- Samen verantwoordelijkheid nemen, niet gefragmenteerd werken: Professionals moeten samen verantwoordelijk zijn voor de uitvoering, zonder de verantwoordelijkheid af te schuiven op anderen. Dit betekent dat er effectief moet worden samengewerkt, met een gelijkwaardige inbreng van ieder vanuit zijn of haar perspectief.
- Ouders en kinderen betrekken bij de analyse: Het is belangrijk om de gezinsleden te betrekken bij het identificeren van de problemen, omdat zij de situatie anders kunnen ervaren. Alleen als zij zich gehoord voelen, zijn ze bereid om veranderingen te omarmen.
- Gezamenlijke analyse van het gezin in maatschappelijke context: De probleemverkenning moet breder zijn dan alleen het gezin, maar ook aspecten zoals bestaanszekerheid of verslavingen van de ouders moeten mee worden genomen. Veranderingen in gezinnen komen pas als cliënten het gevoel hebben geholpen te worden bij hun eigen problemen.
- Veranderende houding van professionals: Het is van belang dat professionals tijd nemen om vertrouwen op te bouwen met gezinnen. Dit betekent dat ze respectvol omgaan met de ongelijke machtsverhouding, nieuwsgierig en transparant zijn, maar ook vasthoudend wanneer dat nodig is.

Ook komen een aantal aanbevelingen naar voren om de komende periode op in te zetten:

- Ontwikkeling van landelijk kader en regelgeving: Er is behoefte aan een landelijk handelingskader dat de uitvoeringspraktijk ondersteunt en ruimte biedt voor maatwerk, zodat professionals voldoende vrijheid hebben om in complexe situaties te handelen.
- Mandaat en ondersteuning voor uitvoerders: Professionals in de proeftuinen, zowel in lokale teams als bij het RVT, moeten het mandaat krijgen om te handelen en moeten ondersteund worden door bestuurders die de juiste voorwaarden scheppen.
- Gezamenlijke dossiervorming: Er moet een landelijk kader komen voor de gezamenlijke dossiervorming. Momenteel hebben medewerkers van het RVT geen inzage in de dossiers van de lokale teams, ook al hebben cliënten toestemming gegeven om informatie te delen.
- Duidelijkheid over de organisatorische inbedding: Er is behoefte aan duidelijkheid over hoe de netwerksamenwerking juridisch gezien georganiseerd moet worden, omdat betrokken organisaties verschillende bevoegdheden hebben.
- Voldoende tijd voor verdere ontwikkeling: De nieuwe werkwijze heeft tijd nodig om verder vorm te krijgen, zeker als deze naar regionaal niveau wordt uitgebreid.
- Gezamenlijke taal voor onveiligheid: Er moet een gezamenlijke taal komen voor het omgaan met structurele en acute onveiligheid, bijvoorbeeld bij partnergeweld of huiselijk geweld.
- Meer gezinsgericht werken, met nadruk op kinderen: De aanpak moet ook meer gericht zijn op het betrekken van kinderen en jongeren, omdat de huidige focus vaak meer bij de volwassenen ligt.
- Investeren in gedeelde visie en uitgangspunten: Er moet geïnvesteerd worden in het creëren van een gezamenlijke visie en uitgangspunten bij alle betrokkenen om de toekomstscenario’s goed vorm te geven.

Door deze aanbevelingen op te volgen, kan de effectiviteit van de proeftuinen verder worden verbeterd en kan er nog meer impact worden gemaakt in het ondersteunen en beschermen van gezinnen en huishoudens die te maken hebben met onveiligheid.

1 Inleiding

1.1. Inleiding

De proeftuinen kind- en gezinsbescherming zijn gestart om het huidige jeugdbeschermingssysteem te verbeteren, dat vaak als complex en belemmerend wordt ervaren (brief Tweede Kamer, 30 maart 2021). Het doel is om een gezinsgerichte, transparante en eenvoudige aanpak te ontwikkelen die rekening houdt met de rechtsbescherming en autonomie van gezinnen en huishoudens. De achterliggende problematiek, die dikwijls verschillende leefgebieden betreft en in het gezinssysteem en huishouden wortelt, is te weinig in beeld. Kinderen en gezinnen voelen zich daarnaast onvoldoende gehoord en gezien. Gezinnen vertellen op verschillende plekken hun verhaal. Er is niet één gezicht, één professional die bij de gezinnen kan blijven, een relatie opbouwt, de problematiek in samenhang beoordeelt en het initiatief neemt in het werken aan verbetering. Veel professionals ervaren de complexiteit van het stelsel als belemmerend. In 2021 is het landelijk programma toekomstscenario kind- en gezinsbescherming gestart. In dit scenario staan de behoeften van kinderen, gezinnen en huishoudens[1] centraal. De nieuwe aanpak in dit scenario richt zich op eenvoudige, gezinsgerichte aanpak die transparantie, rechtsbescherming en verbetering omarmt. Deze nieuwe aanpak wordt momenteel uitgevoerd in elf proeftuinen waar men experimenteert met een nieuwe werkwijze, waarbij men zorg op maat biedt en doet wat nodig is voor de gezinnen en huishoudens en uitgegaan wordt van het recht op autonomie en zelfbeschikking.

De maatschappelijk opgave van de proeftuinen toekomstscenario kind- en gezinsbescherming betreft het bieden van tijdige passende samenhangende hulp en bescherming aan kinderen en volwassenen die te maken hebben met een (acute of structurele) bedreiging van een gezonde en veilige thuissituatie, om deze bedreiging in een zo vroeg mogelijk stadium weg te nemen dan wel om te voorkomen dat de situatie blijft voortduren of verergert. Er zullen altijd kinderen en volwassenen te maken krijgen met onveiligheid, maar binnen de proeftuinen wil men op een andere manier daarmee omgaan door ondersteuning te bieden in plaats van gedwongen beschermen en ingrijpen. In situaties van ernstig huiselijk geweld wordt getracht om eerder bescherming te bieden. Waarbij maatwerk centraal staat, gebaseerd op samenwerking en afstemming met de betrokkenen. Samen met de betrokken kinderen en/of volwassenen wordt een analyse gemaakt van wat er aan de hand is en wie wat nodig heeft. De benodigde hulp en ondersteuning wordt zoveel mogelijk op elkaar afgestemd.

Deze aanpak vraagt een andere manier van werken, waarbij professionals de tijd en ruimte krijgen om daadwerkelijk het gesprek aan te gaan met kinderen en volwassenen, nieuwe benaderingen ontwikkelen, de oude werkwijze loslaten en richten op wat werkt, voor wie. Dat betekent dat men binnen de proeftuinen vooral wil leren van hun ervaringen over wat wel en niet werkt. Dit vereist een fundamentele verandering op alle niveaus – van professionals tot beleidsmakers, bestuurders - en wetgeving die aansluit bij kinderen, gezinnen en huishoudens.

1.2. Proeftuinen in beeld: actie- en cohortonderzoek

Door het Verwey-Jonker Instituut wordt in samenwerking met de Erasmus Universiteit en Hogeschool Rotterdam een actieonderzoek en cohortstudie uitgevoerd om zicht te krijgen op zowel het proces van de proeftuinen als op het maatschappelijk rendement. In het actieonderzoek wordt nagegaan hoe de nieuwe aanpak in de proeftuinen gerealiseerd worden en wat er wel en niet werkt volgens betrokkenen (volwassenen en kinderen, professionals en managers). Is er sprake van een netwerksamenwerking en in hoeverre is het mogelijk en op welke wijze om partners of kinderen en ouders direct te betrekken in deze samenwerking.

De onderzoeksvragen die in het actieonderzoek aan de orde komen zijn:

- Wat is de meerwaarde van een integrale probleemanalyse en besluitvorming en leidt dit tot vernieuwing en vereenvoudiging van de jeugdzorg/beschermingsketen?
- Leidt een verklarende analyse tot een tijdige en passende integrale aanpak van de problematiek gericht op alle betrokkenen?
- In hoeverre zijn gezinnen en huishoudens door de aanpak in de proeftuin beter geholpen dan gezinnen en huishoudens in de gebruikelijke werkwijze van de jeugdzorg/beschermingsketen?
- Wat zijn de werkzame mechanismen van een integrale probleemanalyse: wat wordt er gedaan, op welke manier en welke effect heeft dat voor wie?

Binnen het actieonderzoek worden verschillende onderzoeksmethodes gebruikt zoals observaties, dossieronderzoek, interviews, cliëntreizen en een dagboekstudie onder jongeren. Daarnaast worden er samen met het Nederlands Jeugd Instituut (NJI) leersessies tussen de proeftuinen en inspiratiesessies binnen de proeftuinen gehouden om bij te dragen aan het lerend werken. De uitkomsten van deze sessies vormt ook input voor het onderzoek. In de cohortstudie wordt onder

1 De proeftuinen zijn gericht op alle cliënten in de leeftijd van 0-100, dus ook op relaties waar sprake is van onveiligheid.

andere nagegaan of het aantal kinderbeschermingsmaatregelen afneemt of de veiligheid in de gezinnen en huishoudens toeneemt omdat er minder of geen huiselijk geweld meer is en hoe het staat met het welzijn van volwassenen en kinderen.

Deze onderzoeksvragen zullen in het eindrapport beantwoord worden. Deze tussenrapportage beperkt zich tot een schets van de stand van zaken in de proeftuinen.

Stand van zaken
Op moment van schrijven van dit tussentijdse rapport zijn er 40 cliëntreizen uitgevoerd, allen eerste gesprekken. Daarnaast zijn 19 interviews afgenomen met betrokken professionals. De meerderheid van de cliënten heeft toestemming gegeven voor een interview met hun professie onal. Gedurende het onderzoek hebben we er echter voor gekozen deze interviews te plannen rondom de tweede cliëntreis, zodat ook de ontwikkelingen van het afgelopen halfjaar in de deze gesprekken kunnen worden meegenomen. Dit verklaart waarom het aantal gesprekken met professionals momenteel nog lager ligt dan het aantal cliëntreizen.

De uitwerking en analyse van alle cliëntreizen en interviews is op dit moment nog in volle gang. Om die reden is nog niet alle verzamelde data meegenomen in deze tussentijdse analyse. Dit rapport is gebaseerd op de inzichten uit 32 cliëntreizen en 16 interviews met betrokken professionals.

Het merendeel van de cliënten heeft tijdens de cliëntreis toestemming gegeven voor dossier-onderzoek en de participerende observatie. Het dossieronderzoek wordt op moment van schrijven in enkele proeftuinen opgestart en is daarom nog niet meegenomen in deze tussentijdse rapportage. Wat betreft de observaties zijn er tot op heden 5 participerende observaties uitgevoerd. Daarnaast is de afgelopen maanden (twee)wekelijks geobserveerd tijdens de MDO's en andere teambrede overleggen. Deze observaties zijn meegenomen in deze tussentijdse rapportage.

Tussenrapportage: eerste inzichten
De dataverzameling is nog volop bezig. We kunnen daarom nog geen antwoord geven op de onderzoeksvragen. Maar inmiddels is voldoende materiaal verzameld om een eerste beeld te kunnen schetsen van de stand van zaken van de proeftuinen anno eind 2024. Het betreft een voorlopig beeld omdat niet alle data verzameld is en de proeftuinen nog volop in ontwikkeling zijn, wat betekent dat er continue veranderingen zijn zowel op het niveau van de uitvoering als op het niveau van de structuur. Deze tussenrapportage probeert een beeld te schetsen van hoe de proeftuinen er eind 2024 voorstaan, waarbij we weten dat op het moment dat het rapport naar buiten komt de praktijk van de proeftuinen mogelijk alweer veranderd is.

Maar er zijn wel rode lijnen te trekken in de ontwikkeling van de proeftuinen die we in deze tussenrapportage willen beschrijven. Daarnaast zijn er ook verschillen in de werkwijze van de proeftuinen. Sommige proeftuinen zijn vanaf het eerste uur bezig met het experimenteren met de nieuwe werkwijze en de samenwerking van het lokale (wijk)teams met het regionale veiligheidsteams en zijn in een andere fase dan de proeftuinen die later van start zijn gegaan. Inzet van de proeftuinen was om de vernieuwende aanpak juist vanuit de praktijk vorm te geven om daadwerkelijk aan te kunnen sluiten bij wat er nodig is voor de gezinnen en huishoudens. Dit betekent dat er enerzijds verschillen zijn in de aanpak binnen de proeftuinen maar anderzijds zijn er ook overeenkomsten te zien in de werkwijze van de proeftuinen.

1.3. Deelnemende proeftuinen

Deze tussenrapportage geeft een beeld van de stand van zaken anno 2024 in de proeftuinen die in het actieonderzoek zijn betrokken. Voor de beschrijving van de werkwijze zijn er interviews gehouden met alle elfproeftuinen. Te weten de eerste zes proeftuinen die eind 2021 zijn gestart:

- 'Blijvend Veilig' (Amsterdam-Amstelland)
- 'Bouwstenen voor de toekomst' (FoodValley)
- 'Wij doen het beter' (Rotterdam-Rijnmond)
- 'Netwerk kind- en gezinsbescherming' (Utrecht)
- 'Bescherming in Beweging' (Utrecht-West)
- 'Vaart in Veiligheid' (Zeeland)
- West-Brabant West.

En de vijf proeftuinen die eind 2022 zijn gestart:

- 'Toekomsttuinen Gelderland Zuid' (Gelderland Zuid)
- 'Nu beter beschermen, leren voor later' (Flevoland)
- 'Proeftuin Toekomstscenario Hart van Brabant' (Hart van Brabant)
- 'Zorg & veiligheid; allen voor één' (Zaanstreek-Waterland).[2]
- 'Regionaal veiligheidsteam in regio Fryslân' (Friesland).

2 In 2025 zullen we een kleinschalig onderzoek naar de inzet van ervaringsdeskundigheid in de proeftuin Rotterdam uit gaan voeren. Aangezien dit onderzoek nog van start zal gaan zijn er geen inzichten verwerkt in deze rapportage.

Hoewel Haaglanden geen officiële proeftuin is, is men daar wel bezig om volgens de principes van het toekomstscenario een samenwerking te realiseren. Vanuit de Hogeschool Den Haag en het Verwey-Jonker Instituut wordt ook hier zowel het actieonderzoek als de cohortstudie uitgevoerd. Daarom zijn de gegevens in deze tussenrapportage meegenomen. Sommige proeftuinen (Friesland, Zaanstreek en Zeeland) zijn na een eerste pilotjaar gestopt. Rotterdam en Zaanstreek-Waterland zijn inmiddels bezig met het maken van een doorstart. Daarom zijn deze proeftuinen niet meegenomen in deze rapportage.

Figuur 1.1. **Deelname proeftuinen aan het onderzoek anno 2024**

1.4. Opzet van de tussenrapportage

Deze rapportage biedt een overzicht van de huidige stand van zaken in de proeftuinen binnen het kader van de kind- en gezinsbescherming. In hoofdstuk twee wordt de werkwijze van de proeftuinen beschreven. We behandelen onder andere de opzet van regionale veiligheidsteams (RVT), de betrokkenheid van deze teams bij lokale (wijk)teams en de manier waarop zorg- en veiligheidspartners samenwerken. Daarnaast wordt ingegaan op methodieken, overlegsituaties, en het proces van het afsluiten van zaken binnen de proeftuinen. Dit hoofdstuk geeft een gedetailleerd inzicht in de dagelijkse uitvoering van de proeftuinen.

In hoofdstuk drie worden de belangrijkste ontwikkelingen in de werkwijze besproken. We richten ons op de versterking van lokale (wijk)teams, het proces van ontwikkeling binnen de proeftuinen en de rol van ouders en jeugdigen. Ook wordt het belang van ervaringsdeskundigheid en de rol van nieuwe terminologie binnen de proeftuinen belicht. Tot slot komen de uitdagingen aan bod, zoals het verbeteren van dossierregistratie en de grenzen die de jeugdwet stelt aan het pionieren in de proeftuinen.

Hoofdstuk vier beschrijft de uitgangspunten van het toekomstscenario voor kind- en gezinsbescherming, gebaseerd op vier pijlers: gezinsgericht werken, eenvoud in opzet, rechtsbescherming en transparantie, en een lerende benadering gericht op continue verbetering. We bespreken de rol van de attitude van de professionals en hoe dit het succes van de proeftuinen kan beïnvloeden.

In hoofdstuk vijf wordt het perspectief van cliënten gepresenteerd, verkregen uit interviews. We beschrijven zowel de meerwaarde van de proeftuinen zoals ervaren door de cliënten als de aanbevelingen die zij doen voor verbetering. Daarnaast wordt het perspectief vanuit de landelijke kwantitatieve monitor belicht, wat aanvullende inzichten biedt.

Hoofdstuk zes geeft een gedetailleerd overzicht van hoe de professionals zelf de meerwaarde van de proeftuinen ervaren. Er wordt specifiek gekeken naar het maatwerk dat geboden wordt, de netwerksamenwerking, de impact op uithuisplaatsingen, en de groeiende expertise binnen de teams. Daarnaast komen de dilemma's en kwantitatieve ervaringen van de professionals aan bod.

Het afsluitende hoofdstuk zeven biedt een samenvatting van de belangrijkste conclusies over de werkwijze van de proeftuinen, wat goed werkt en wat nog verbetering behoeft. Ook worden de aanbevelingen gepresenteerd die naar voren zijn gekomen uit interviews en leersessies met betrokkenen.

2 Werkwijze van de proeftuinen

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de werkwijze van de proeftuinen beschreven en welke veranderingen zijn opgetreden in de manier van werken. In het programmaplan van het Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming (van -9 maanden tot 100+ jaar) staat als specifieke maatschappelijke opgave: "het bieden van tijdige passende samenhangende hulp en bescherming aan kinderen en volwassenen die te maken hebben met een (acute of structurele) bedreiging van een gezonde en veilige thuissituatie, om deze bedreiging in een zo vroeg mogelijk stadium weg te nemen dan wel om te voorkomen dat de situatie blijft voortduren of verergert. Hierbij wordt samen met de betrokken kinderen en/of volwassenen een analyse gemaakt van wat er aan de hand is en wie wat nodig heeft. De benodigde hulp en ondersteuning wordt zoveel mogelijk op elkaar afgestemd".

Het Toekomstscenario gaat uit van de volgende organisatie en werkwijze:

- Kinderen en volwassenen (-9 maanden – 100+ jaar) in gezinnen en huishoudens hebben het lokaal (wijk)team dichtbij dat hulpverleent.
- Een gezin of huishouden heeft één vast gezicht/aanspreekpunt binnen het lokaal (wijk) team. Als het nodig is, werkt het team samen met een vaste professional. Die komt uit een regionale veiligheidsorganisatie. Deze wordt nog opgericht en heeft als werknaam het regionale veiligheidsteam.
- Het regionale veiligheidsteam heeft aanvullende expertise en bevoegdheden ten opzichte van het lokale team. Die gaat over veiligheidsvraagstukken in gezinnen en huishoudens. In het regionale veiligheidsteam worden functies van de Gecertificeerde Instellingen, Veilig Thuis en de Raad voor de Kinderbescherming samengebracht.
- Professionals van lokale teams, regionale veiligheidsteams en specialistische aanbieders werken samen met de leden van het huishouden en de mensen om hen heen om veiligheid effectief en duurzaam te borgen. Ze werken systeemgericht samen. Professionals krijgen de middelen om samen te werken en een lerende omgeving te vormen. Deze professionals, gezinnen en huishoudens hebben een netwerk dichtbij van specialisten met kennis over kinderen, volwassenen en specifieke uitingsvormen van geweld.

2.2. De Regionale Veiligheidsteams

Belangrijk in de werkwijze binnen de proeftuinen is dat er overal een Regionaal Veiligheidsteam (RVT) is: bestaand uit één of twee kernteams. In dit vaste kernteam van het RVT sluiten aan: Veilig Thuis, de Gecertificeerde Instellingen en meestal de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK). Ook is er veelal aan het kernteam een gedragswetenschapper gekoppeld, vanuit een van de betrokken jeugdbeschermingsorganisaties. In enkele proeftuinen maakt ook de vrouwenopvang onderdeel uit van de vaste kernpartners van het Veiligheidsteam (Amsterdam-Amstelland, Gelderland Zuid, Haaglanden, Utrecht, Zaanstreek-Waterland, Zeeland, Flevoland). Of is een sociaalpsychiatrisch verpleegkundige aangesloten, die bijvoorbeeld mee kan gaan op huisbezoek (o.a. Amsterdam-Amstelland en Zaanstreek-Waterland). In Almere maken de forensische GGZ en het maatschappelijk werk deel uit van het RVT. Proeftuin Haaglanden onderscheidt zich van andere proeftuinen doordat zij het vaste kernteam hebben opgesplitst in een analyseteam bestaand uit gedragswetenschappers, psychologen en onderzoekers en een uitvoerend team van sociale professionals. Haaglanden wil daarmee inspelen op de huidige arbeidsmarkt, waarbij een deel van de professionals graag kortdurend bij gezinnen en huishoudens betrokken is en sterk is in analyseren, en een deel van de professionals wel graag langdurig met gezinnen en huishoudens optrekt en sterk is in de uitvoering.

In principe zitten alle deelnemende partijen van het kernteam aan tafel bij casuïstiekbesprekingen, al zijn er soms uitzonderingen. Zo zit bijvoorbeeld in Friesland de jeugdbescherming niet aan tafel op het moment dat het een huishouden zonder kinderen betreft of sluit enkel de William Schrikker Groep aan als het gaat om een huishouden zonder kinderen waarbij expertise op gebied van een lichtverstandelijke beperking gewenst is.

In alle proeftuinen wordt samengewerkt met ervaringsdeskundigen. Daarnaast wordt er op consultatiebasis (afhankelijk van de casus) samengewerkt met de Politie, jeugdreclassering, vrouwenopvang, (jeugd)GGZ, verslavingszorg, schuldhulpverlening.

2.3. Betrokkenheid RVT bij Lokale (wijk)team

Doel van de regionale veiligheidsteams binnen de proeftuinen is om de lokale (wijk)teams te ondersteunen in hun begeleiding van de gezinnen en huishoudens waar het onveilig is. De werkwijze van het RVT richting de lokale (wijk)teams is afhankelijk van de problematiek binnen de gezinnen en huishoudens. De ernst en mate van onveiligheid geven richting aan de intensiteit

van de betrokkenheid van het RVT bij het lokale (wijk)team en gezin/huishouden. De volgende vormen van ondersteuning zien we:

1. De lichtste vorm is consultatie, waarbij het RVT advies geeft veelal op basis van een anonieme casus en de coördinatie geheel bij het lokale (wijk)team ligt.
2. De problematiek vraagt om een gezamenlijke betrokkenheid, begeleiding en ondersteuning van zowel het RVT als het lokale (wijk)team. In veel proeftuinen wordt er in een duo-schap samengewerkt binnen het gezin/huishouden. De coördinatie ligt bij het lokale (wijk)team.
3. Als er sprake is van acute en chronische onveiligheid waar mogelijk beschermingsmaatregel ingezet moeten worden of onderzoek uitgevoerd moet worden zonder toestemming van de betrokken volwassenen dan ligt de coördinatie bij het RVT. Het lokale (wijk)team is wel betrokken bij de uitvoering.
4. Als er sprake is van een jeugdbeschermingsmaatregel dan ligt de coördinatie en uitvoering bij het RVT, of bij de instellingen die betrokken zijn bij het RVT. Waarbij ook tijdens de uitvoering van een kinderbeschermingsmaatregel gestreefd wordt naar het werken in duo-schap van het lokale (wijk) team en RVT, zodat het lokale (wijk)team bij afsluiting van de maatregel betrokken is.

De mate van betrokkenheid van het RVT bij de gezinnen en huishoudens wordt bepaald door de ernst en mate van de veiligheidsproblematiek.

2.4. Gebied en omvang: van specifieke wijken tot gemeente en van dorps tot landelijk

De omvang van het gebied van de proeftuinen en daarmee het aantal inwoners uit de regio dat in aanmerking komt voor deelname, loopt uiteen. De meerderheid van de proeftuinen kiest voor een afgebakend gebied, wat kan variëren van een specifieke wijk (zoals de wijk Kloosterzande in gemeente Hulst in Zeeland) tot specifieke gemeente (zoals gemeente Heerenveen in Friesland) of tot een combinatie van een aantal wijken en gemeentes (zoals de wijk IJsselmonde-Zuid in gemeente Rotterdam gecombineerd met gemeente Ridderkerk). Daarnaast zijn er enkele proeftuinen die zich op de gehele regio richten, zoals Food Valley. Veel proeftuinen kozen ervoor om eerst op kleine schaal de vernieuwende werkwijze te beproeven, voordat zij voor de gehele regio gaan werken. Het gekozen gebied is soms vanwege praktische/bestuurlijke redenen gekozen, maar soms ook omdat er veel multiproblematiek is in de betreffende wijk, zoals de wijk IJsselmonde-Zuid in Rotterdam en de wijk Dukenburg in Nijmegen. In laatstgenoemde wijk ligt het aantal gezinnen waarin sprake is van een jeugdbeschermingsmaatregel ver boven het gemiddelde van de stad. In verschillende proeftuinen is bewust gekozen voor wijk/gebiedsgericht werken vanuit de verwachting dat dit meerwaarde oplevert voor de gezinnen en huishoudens in vergelijking tot een regionaal team. De gedachte is dat door wijk/gebiedsgericht te werken en als team ook op locatie bij het betreffende lokale team te werken, de lijntjes korter zijn. Daarnaast leren professionals zo snel mensen in het gebied kennen en zijn de lijntjes ook met andere netwerkpartners korter, zoals bijvoorbeeld de wijkagenten.

2.5. In- en uitstroom: lokale team hoofdaanmelder, daarnaast ook VT en soms GI

De voornaamste aanmelder in alle proeftuinen is het lokale team. In verschillende proeftuinen kan ook Veilig Thuis aanmelden (mits dit is afgestemd met het lokale team). In enkele proeftuinen kan de Jeugdbescherming casussen aanmelden. Deze proeftuinen willen experimenteren met de inzet van het Veiligheidsteam bij gezinnen waar (binnenkort) de maatregel afloopt en die normaliter van de Jeugdbescherming naar het lokale team worden overgedragen. Deze proeftuinen willen kijken of de inzet van het Veiligheidsteam bijdraagt aan het voorkomen van terugval en het borgen van de duurzame veiligheid.

De meeste Veiligheidsteams kiezen voor een laagdrempelige aanmeldroute. De professional die wil aanmelden kan telefonisch contact opnemen met het Veiligheidsteam (bijv. de teamleider of gedragswetenschapper) of per mail, met een formulier. Vervolgens beoordeelt het Veiligheidsteam of zij consultatie & advies bieden of dat zij samen optrekken. Daarnaast sluiten in verschillende proeftuinen de professionals van het Veiligheidsteam aan bij de casuïstiekbesprekingen van het lokale team of screenen ze de aanmeldingen van het lokale team. Zo kan het Veiligheidsteam gelijk consultatie & advies bieden of kan gelijk in de bespreking besloten worden of naast inzet van het lokale team ook inzet van het Veiligheidsteam gewenst is. Binnen een aantal proeftuin wordt er getriageerd bij welke zaken het RVT daadwerkelijk wordt betrokken of alleen consultatief betrokken is in een instroomoverleg. De ernst en aard van de onveiligheid is daarin leidend. Moet er bijvoorbeeld onderzoek uitgevoerd worden dan is de betrokkenheid van het RVT vanzelfsprekend.

Kerncijfers instroom in de proeftuinen

Voor de kerncijfers van de instroom van de cliënten bij de proeftuinen zijn de cijfers van de monitor van het landelijke programmateam gebruikt. Hierbij is geïnventariseerd welke betrokkenheid het RVT heeft binnen de proeftuinen. Het gaat om alle zaken vanaf de start van de proeftuin (1/1/23) tot en met de peildatum 30/6/2024. Het betreft dus de periode van anderhalf jaar voor de proeftuinen die in 2023 zijn gestart en een half jaar voor de proeftuinen die vanaf januari 2024 zijn

gestart. We zien dat er totaal 812 gezinnen/huishoudens zijn waarbij het RVT betrokken is (zie figuur 2.1). Hoewel de instroom natuurlijk met pieken en dalen gaat, laten deze cijfers zien dat voor de proeftuinen die al langer draaien er gemiddeld 6 tot 7 gezinnen/huishoudens per maand zijn waar het RVT bij betrokken wordt. De helft van de zaken betreft advies of een consult van het RVT aan het lokale team. Dit kan zowel anonieme casussen betreffen of casussen waarbij het huishouden toestemming heeft gegeven wat betreft de betrokkenheid van het RVT. Circa een derde betreft een gezamenlijk optreden van het lokale (wijk)team en het RVT bij de gezinnen en huishoudens die daarvoor toestemming hebben gegeven. Een klein aantal van de zaken (7%) betreft het inzetten van onderzoek(swerkzaamheden) met inzet van bevoegdheden, wat betekent dat huishoudens geen toestemming gaven voor het opvragen van informatie bij derden. Voor 7% van de zaken is er sprake van een juridische maatregel die ingezet is (zie figuur 2.1).

Figuur 2.1. Vormen van betrokkenheid van het RVT in de periode 1/1/23 tot 30/6/23

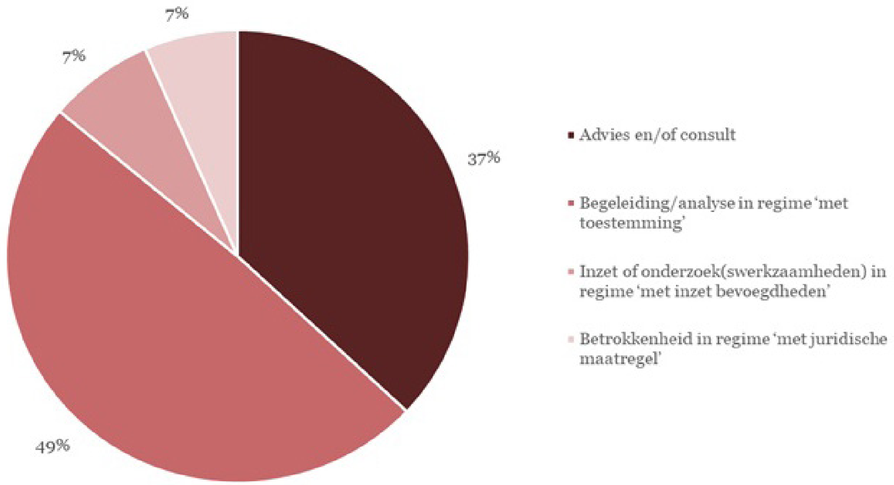

Er is een groot verschil tussen de proeftuinen als het gaat om de instroom en vormen van betrokkenheid van het RVT. We kunnen vaststellen dat bij de proeftuinen die gestart zijn in 2023 meer zaken voorkomen, waarbij bevoegdheden worden ingezet omdat de ouders of huishoudens niet vrijwillig instemmen met het onderzoek of waar juridische maatregelen zijn ingezet. Dat bevestigt de uitkomsten van de interviews, dat met name zwaardere en acutere problematiek bij het RVT komt bij de proeftuinen die al langer actief zijn (zie figuur 2.2).

Figuur 2.2. Vormen van betrokkenheid van het RVT in de periode 1/1/23 tot 30/6/24 per proeftuin

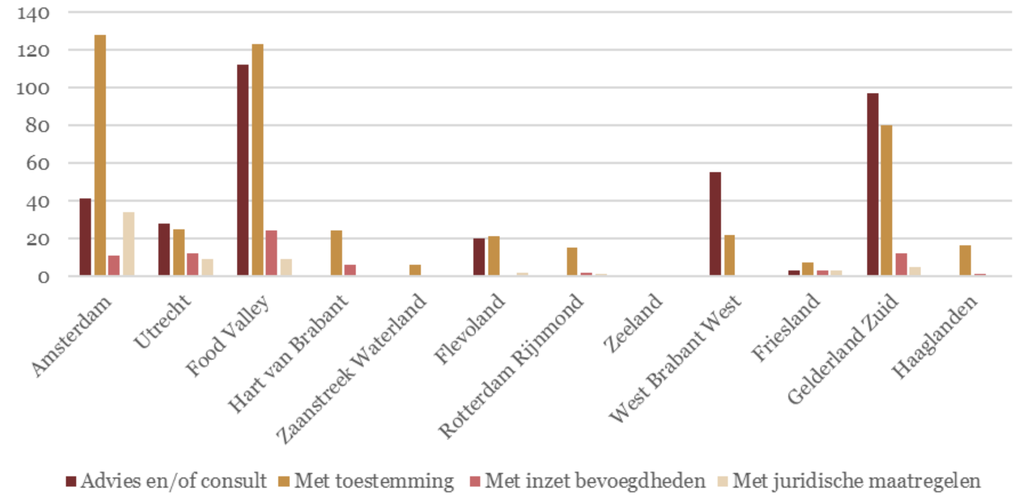

Niet alle proeftuinen werken voor de gehele groep van –9 maanden t/m 100+ die te maken hebben met onveiligheid. In sommige proeftuinen worden alleen zaken ingebracht waar kinderen bij betrokken zijn (zoals in Utrecht, Zaanstreek-Waterland, West-Brabant-West, Friesland en Haaglanden). Een klein deel van de zaken (13,4%) betreft huishoudens zonder kinderen, wat op zich in lijn is met het aantal meldingen bij Veilig Thuis als het gaat om intieme relaties zonder kinderen. Waarbij Amsterdam-Amstelland opvalt met 17,8 en Gelderland-Zuid, 17%.

Er is een stijging te zien in het aantal maatregelen (zie tabel 2.3):

- In vergelijking met het eerste kwartaal van 2024 is een lichte toename te zien in het aantal geregistreerde (voorlopige) OTS'en in de landelijke monitor na verzoek tot toetsing (proeftuinen Amsterdam, Food Valley, Hart van Brabant, Flevoland, Gelderland Zuid en Haaglanden)
- Dit geldt ook voor de tijdelijke huisverboden en contactverboden (proeftuinen Amsterdam, Food Valley, Flevoland en Gelderland Zuid.
- In het eerste kwartaal 2024 had alleen Amsterdam ervaring met (jeugd)reclasseringsmaatregelen. Dit is in het tweede kwartaal gegroeid in Amsterdam en ook terug te zien in Food Valley en Rotterdam.

Tabel 2.3. Het totaal aantal gezinnen/huishoudens waarbij een maatregel is ingezet

Vul het aantal gezinnen/huishoudens waarbij vanuit de proeftuin in het afgelopen kwartaal onderstaande maatregelen zijn ingezet (Zie bijlage 1 voor toelichting):	Totaal proeftuinen
Aantal huishoudens (aangemeld vanaf 1/1/23) – Betrokkenheid op peildatum 30/6/2024	812
Aantal maatregelen	
Aantal verzoeken tot toetsing aan de RvdK afgelopen kwartaal.	33
Aantal (voorlopige) OTS na verzoek tot toetsing afgelopen kwartaal.	17
Aantal machtiging uithuisplaatsingen; na verzoek tot toetsing aan de RvdK dan wel gedurende OTS afgelopen kwartaal.	10
Aantal gezag beëindigende maatregelen; na verzoek tot toetsing aan de RvdK afgelopen kwartaal.	1
Aantal tijdelijke huisverboden afgelopen kwartaal.	14
Aantal contactverboden afgelopen kwartaal.	15
Aantal (jeugd)reclasseringsmaatregelen afgelopen kwartaal.	10

2.6. Overlegsituaties binnen RVT's

Binnen de RVT's zijn er verschillende overlegsituaties. Alle RVT's hebben een casuïstiekoverleg/MDO. In principe worden alle zaken waarbij het veiligheidsteam direct betrokken is (variant B, C of D zie paragraaf 2.3) besproken in het MDO of tijdens casuïstiekbesprekingen. Sommige RVT's hebben voorafgaand aan het MDO een instroomoverleg waarin wordt bepaald wie de casus die aangemeld is bij het RVT gaat oppakken en welke vorm van inzet (van functies) vanuit het RVT passend is.

Naast de wekelijkse casuïstiekbesprekingen zijn er binnen de proeftuin vaak wekelijks of tweewekelijkse aparte overlegmomenten voor de ontwikkeling van de nieuwe werkwijze. Deze teambesprekingen vinden vaak voor een MDO plaats of online. Ze gaan over de huidige ontwikkelingen, de manier van aanpak, dingen die beter kunnen, of waar ze op moeten letten, enzovoort.

Soms wordt dit gedaan in kleinere werkgroepen die zich op specifieke onderdelen van de nieuwe werkwijze richten, zoals rechtsbescherming.

Casuïstiekbespreking/MDO

Alle proeftuinen hebben een intersectorale casuïstiekbespreking waaraan, naast de inbrenger (vaak vanuit het lokale team), de kernleden van het RVT aanwezig zijn (VT, JB, RvdK en een gedragswetenschapper van een van deze organisaties). In het Hart van Brabant zit standaard het huishouden ook aan tafel, voor andere proeftuinen is dat wisseling (zie paragraaf 3.4). In sommige proeftuinen zijn enkele professionals van het lokale team ook onderdeel van het RVT en/of sluit een SPV'er, maatschappelijk werk, professionals van de vrouwenopvang of zorgpartijen aan. Daarnaast sluit in enkele proeftuinen een ervaringsdeskundige aan. De ervaringsdeskundige heeft vooral de rol van het belichten van het perspectief van de cliënt. Afhankelijk van de problematiek van de casus wordt bepaald wiens aanwezigheid noodzakelijk is. Veelal is er een vaste voorzitter. In sommige proeftuinen is de regievoerder van de casus ook de voorzitter. De casuïstiekbespreking is veelal eenmaal per week.

De structuur van de bespreking is ongeveer hetzelfde in de verschillende proeftuinen. De bespreking duurt tussen de 20 tot meer dan 60 minuten per casus. De regiehouder(s)/zorgcoördinator, iemand vanuit het lokale team of vanuit het RVT, licht(en) de casus toe waarin verteld wordt waarom de casus ingebracht wordt en wat hun vraag is voor het MDO.

In de proeftuin die al langer lopen, zien we dat een vast stramien is ontwikkeld voor de casusbesprekingen:

i. De casusinbrenger licht de casus toe.
ii. De casusinbrenger licht de vraag over de casus toe.
iii. De aanwezige leden van het Veiligheidsteam en eventuele andere professionals stellen verhelderende vragen.
iv. Elk van de aanwezigen geeft een advies.
v. De inbrengende professional neemt een besluit en geeft aan hoe aan het advies gewerkt wordt.

Veelal betreft het een vraag over de aanpak of is de (gewenste) betrokkenheid van de andere partners aanleiding om de casus in te brengen. In Amsterdam-Amstelland wordt standaard het veiligheidscijfer op basis van de Top-3 methodiek gegeven. Dan is er ruimte om verhelderende vragen te stellen en in de tweede fase worden er adviezen gegeven aan degene die de casus heeft ingebracht.

De sfeer van de casuïstiekbespreking wordt veelal als open ervaren, er wordt goed naar elkaar geluisterd. Tegelijkertijd zijn er regelmatig spanningen omdat men het niet met elkaar eens is over wat het beste is voor de cliënt of gezin/huishouden. De verschillende disciplines hebben een eigen blik op het probleem vanuit hun specifieke deskundigheid. Het schuurt dus regelmatig tussen de professionals over wat nodig is, maar dat hoeft niet negatief te zijn. Doordat het schuurt is men beter in staat om te bepalen wat er nodig is voor het gezin/huishouden. *"Je kunt ook samen vraagstukken afwegen. Dan werken we op een andere manier: niet advies geven over wat je het beste kunt doen, maar dan gaan we met elkaar om tafel, wisselen we van mening, net zo lang tot we één scenario hebben uitgekomen dat we gaan uitvoeren. We maken dan afspraken over de werkwijze et cetera"*, zo geeft een professionals tijdens een leersessie aan. Verschillen in kennis en ervaring komen soms duidelijk naar voren. Waar sommige professionals vooral meer intuïtief werken vanuit wat zij ervaren dat nodig is, zijn er ook andere professionals die meer werken vanuit een theoretische basis over wat wel en niet werkt bij een bepaalde problematiek. Waar sommigen vasthouden aan protocollen en richtlijnen, willen anderen juist creatieve oplossingen vinden voor deze gezinnen en huishoudens die veelal al eerder vastgelopen zijn in de hulpverlening.

De praktijk laat zien dat men elkaar inmiddels heeft leren kennen en dat de medewerkers in het MDO veelal op één lijn zitten als het gaat om de aanpak. Er is veel geïnvesteerd om elkaar te leren kennen en dat heeft gewerkt, er is een prettige samenwerking waarbij ieders kennis en expertise gewaardeerd wordt. Bij proeftuinen die een groter gebied bestrijken en die met meerdere lokale (wijk)teams en verschillende netwerkpartners te maken hebben, geeft men aan dat de visie en de methode van aanpak van proeftuinen regelmatig verdedigd en toegelicht moeten worden.

Niet overal is er een duidelijke besluitvorming in het MDO. Besluitvorming lijkt vooral afhankelijk van de rol van de voorzitter en hoe die ingevuld wordt. In de meeste proeftuinen vat de voorzitter de gemaakte afspraken en besluiten samen. In andere proeftuinen is het aan de regievoerder om een besluit te nemen op basis van de adviezen of is er geen sprake van een duidelijke besluitvorming, door gebrek aan sturing. Sommige proeftuinen stellen dat besluitvorming niet het doel is van de casuïstiekbespreking, maar dat het gaat om de toetsing/advies bij collega's of dat besluitvorming alleen plaatsvindt in overleg met de ouders.

2.7. Gehanteerde methodieken

Veel proeftuinen werken volgende de visie 'Gefaseerd Samenwerken voor Veiligheid'. Ook Signs of Safety wordt diverse keren genoemd. In de meeste proeftuinen vormt de Top3 methodiek de basis voor samenwerken voor veiligheid. Daarnaast zijn veel proeftuinen bezig om te kijken hoe zij methodisch invulling geven aan het uitvoeren van een verklarende analyse.

In veel proeftuinen zijn medewerkers getraind in verschillende methodieken zoals de Top-3 aanpak, de Verklarende Analyse of specifieke methodes zoals de MASIC. In een aantal proeftuinen is ervoor gekozen om ook de lokale (wijk)teams te trainen in de Top-3 methodiek om te zorgen voor een gezamenlijke taal en expertise wanneer er op casusniveau een aanpak wordt besproken.

Verder passen professionals vooral maatwerk toe op basis van methodieken die ze vanuit hun moederorganisaties en eerdere werkervaring kennen. Meerdere proeftuinen noemen de ARIJ, een veiligheidstaxatie instrument, daarvan als voorbeeld. West Brabant West heeft een eigen ontwikkelde Veiligheidskaart, die zij standaard toepassen bij alle gezinnen en huishoudens. De veiligheidskaart bevat een korte, bondige en feitelijke samenvatting van de actuele veiligheidssituatie, die met gezin en netwerkpartners indien nodig gedeeld wordt. De inbrenger is verantwoordelijk voor het invullen en up-to-date houden van de Veiligheidskaart. Hun ambitie is om zo dubbel werk te voorkomen.

Inzet TOP-3 methodiek

De Top-3 vormt onder andere in Amsterdam-Amstelland, Friesland, Food Valley, Flevoland, Utrecht, en Zeeland de basismethodiek waarmee gewerkt wordt en is daar al actief in gebruik. Bij Gelderland Zuid zit de Top3 verweven in de methodiek Samenwerken aan Veiligheid en in Hart van Brabant doet het lokale team een eerste analyse volgens de principes van MultiFocus en Top3. De visie Gefaseerd Samenwerken voor Veiligheid voegt het verschil toe tussen veiligheidstaxatie (fase directe veiligheid) en risicotaxatie (fase stabiele veiligheid). De inzet van instrumenten is een hulpmiddel. De taxatie gebeurt vooral door alle leden van het huishouden, anderen die voor hen belangrijk zijn en de betrokken professionals. Het uitgangspunt is om het gezin en huishouden actief te betrekken in de Top3 methodiek. Soms maken professionals echter een afweging om het gezin/huishouden niet uit te nodigen bij een overleg, omdat zij bijvoorbeeld inschatten dat dit te belastend is voor het gezin. Enkele projectleiders van de proeftuinen geven aan dat nog niet alle lokale teamprofessionals in hun regio getraind zijn in de Top3-methodiek; zij zien meerwaarde in hen trainen, omdat het lokale team een belangrijke rol vervult bij het toepassen van de Top-3 en ervaring met de Top-3 belangrijk is voor het organiseren van een Top3 overleg.

Verklarend(e) analyse(ren) in de proeftuin

Naast een gezamenlijke focus op veiligheid aan de hand van de Top3 methodiek is een van de uitgangsprincipes van de werkwijze in de proeftuinen het gezamenlijk maken van een probleemanalyse en plan van aanpak waarbij de betrokken gezinsleden actief betrokken zijn. Een van de methodes binnen de proeftuinen om een brede visie te hebben is het werken met een Verklarende Analyse. Het doel van de Verklarende Analyse is: in het gesprek met de cliënt de factoren ophalen die van invloed zijn op de huidige hulpvraag zodat je samen met de cliënt kunt gaan begrijpen waarom de situatie van de cliënt is zoals die nu is (stap 1). Je gaat vervolgens samen met de cliënt en de betrokken professionals ontdekken hoe de verschillende factoren op elkaar van invloed zijn en hoe de samenhang hiertussen is (stap 2). Om vanuit hier met de cliënt en de betrokkenen doelen op te stellen en hen ‘mee te nemen’ in het keuzeproces ten aanzien van passende interventies (stap 3).

Proeftuinen zijn nog zoekend hoe zij invulling geven aan de uitvoering van de verklarende analyse. Proeftuinen zien meerwaarde in het verdiepende element van de verklarende analyse, omdat het verder inzicht heeft in gedragspatronen. Tegelijkertijd zoeken ze naar hoe de verklarende analyse vorm te geven binnen de proeftuin. Uit de gesprekken komt naar voren dat proeftuinen verschillende definities van de verklarende analyse hanteren. Dit kan soms zorgen voor verwarring. Sommige proeftuinen gebruiken een brede definitie van de verklarende analyse (als in: er is aandacht voor onderliggende risicofactoren en patronen in het gehanteerde format), andere proeftuinen refereren naar een specifieke methodiek (bijv. van JENN/Molendrift of het 7-factorenmodel). Enkele proeftuinen hebben in enkele gezinnen en huishoudens met een van deze formats voor verklarende analyse geëxperimenteerd. Vooralsnog is dit echter geen standaard onderdeel binnen de werkwijze van deze proeftuinen. Er zijn verschillende visies binnen en tussen de proeftuinen over wie een verklarende analyse kan uitvoeren. Sommige proeftuinen zien dit in de eerste plaats als taak voor de gedragswetenschapper, andere proeftuinen zien dit in de eerste plaats als taak voor de betrokken professional van het Veiligheidsteam.

Meerdere proeftuinen zijn bezig te verkennen hoe de verklarende analyse zich verhoudt tot andere regionale methodieken en formats die in omloop zijn. De proeftuinen die werken met de Top3 methodiek zijn bijvoorbeeld zoekend naar de verhouding tot de Top3 methodiek. Verschillende proeftuinen noemen de wens voor één format. De proeftuin Zaanstreek-Waterland is reeds gestart om een gecombineerd format tussen de Top3 en een Verklarende Analyse methodiek te maken, om zo de krachten van beide methodes te bundelen (Top3 met focus op veiligheid; en verklarende analyse met aandacht voor onderliggende patronen én ook de sterke kanten van het gezin). Enkele proeftuinen geven aan dat elementen vanuit de verklarende analyse reeds verweven zit in hun eigen analysemethode. Onder andere Gelderland Zuid die werkt met de methodiek Samenwerken voor Veiligheid. Proeftuin Friesland geeft aan gebruik te maken van het Regionaal Ondersteuningsplan en van de Top3 methodiek en geeft aan dat als deze volledige zijn uitgevoerd, dit als een vorm van verklarende analyse gezien kan worden.

2.8. Aansluiting andere zorg- en veiligheidspartners

Proeftuinen zoeken aansluiting met zorg- en veiligheidspartners. Bij een deel van de proeftuinen zijn er al korte lijntjes vanuit het lokale team of de betrokken jeugdbeschermers, doordat al voor start van de proeftuin wijk/gebiedsgericht gewerkt werd. Zo zijn er bijvoorbeeld al korte lijntjes met de lokale jeugdagent, de wijkagent of jongerenwerk. Andere proeftuinen hebben of ontwikkelen een flexibele schil van vaste professionals vanuit andere zorg- en veiligheidspartners, die waar nodig aansluiten bij casuïstiek of meegaan op huisbezoek. Op casusniveau zien we dat bij een deel van de proeftuinen andere zorg- en veiligheidspartners die bij het gezin of huishouden betrokken zijn soms ook aansluiten bij casuïstiekbesprekingen. Proeftuinen investeren vooral in samenwerking met de volwassenzorg, waaronder volwassen-ggz en verslavingszorg. Friesland is uniek door hun verbinding met de Jeugdreclassering.

Een van de proeftuinleiders geeft aan zoekende te zijn naar de verbinding tussen zorg en veiligheid vanwege de verschillende culturen: de veiligheidskant is van oudsher meer gericht op handhaven en dwang en vanuit het Veiligheidsteam ligt de insteek meer op het verbinden met het cliënt en samen zoeken naar mogelijkheden.

Samenwerking met het onderwijs komt in de geanalyseerde documenten en gesprekken minder ter sprake. Proeftuin Zeeland benoemt met onderwijs te willen samenwerken. In Hart van Brabant is onderwijs een vaste partner in de flexibele schil. En proeftuin Gelderland-Zuid geeft aan via het lokale team korte lijntjes te hebben met het onderwijs en de huisarts, al wisselt dit wel van huisarts tot huisarts.

Verbinding proeftuin en jeugdbeschermingstafel
Verschillende proeftuinen hebben met het lokale team de afspraak dat casussen die anders naar de Jeugdbeschermingstafel zouden gaan nu bij het Veiligheidsteam aangemeld worden. Daarnaast hebben veel proeftuinen besloten dat als het Veiligheidsteam reeds betrokken is en een maatregel overwogen wordt, enkel een onafhankelijke toets van de RvdK voldoende is; wat dus betekent dat de stap naar de Jeugdbeschermingstafel overgeslagen wordt en deze casussen niet meer bij de Jeugdbeschermingstafel terecht komen.

Aansluiting bestaande samenwerkingsverbanden: ZVH, MDA++, RET
Verschillende proeftuinen willen of zijn in gesprek met het Zorg- en Veiligheidshuis, MDA++ en/of Regionaal Expertiseteam over hun verhouding tot het Veiligheidsteam (voor zover aan de orde, want niet alle regio's kennen bijvoorbeeld een MDA++). Een belangrijk verschil tussen het Zorg- en Veiligheidshuis en MDA++ is dat bij MDA++ ook de uitvoerende partijen aan tafel zitten en daar de zorg meer op de voorgrond staat; bij het Zorg- en Veiligheidshuis staat het criminele aspect meer op de voorgrond. Ook ligt er onder het Zorg- en Veiligheidshuis vaak een convenant wat de informatie-uitwisseling gemakkelijker maakt, zo geeft een proeftuinleider aan. Wat betreft instroom zijn proeftuinen nog zoekend: verwijs je bij instroom naar elkaar indien nodig of kan het deels samengaan. *"Je wilt voorkomen dat het van de ene naar de andere tafel met het gezin gaat"*. Wat betreft het Regionaal Expertteam (RET), wil onder andere Zaanstreek-Waterland met hen in gesprek, voor de andere proeftuinen hebben we dit nog niet specifiek gevraagd. In Hart van Brabant is de proeftuin voortgekomen uit het RET, waarbij een koppeling is gemaakt met de MDA++.

Samenwerking op bestuurlijk niveau nog in ontwikkeling
De meeste proeftuinen richten de bestuurlijke samenwerking op vergelijkbare wijze in binnen de regionale kaders. Alle proeftuinen hebben een stuurgroep samengesteld, veelal bestaand uit de betrokken gemeenten, Veilig Thuis, GI's, RvdK, en lokale betrokken partners. Ongeveer de helft van de proeftuinen heeft een dagelijks bestuur. Niet bij alle proeftuinen is de proeftuin onderwerp op de agenda van een (breder) bestuurlijk overleg. Bij iets minder dan de helft van de proeftuinen is of wordt bestuurlijke coaching ingezet.

2.9. Afsluiten van zaken

De meeste proeftuinen bieden hulp zo lang als nodig is. Er zijn echter geen duidelijke of strakke criteria: de invulling hiervan is maatwerk in de samenwerking tussen cliënten en professionals. Veel proeftuinen zijn vrij recent gestart en hebben nog geen heldere afspraken over hoe en wie bepaalt dat het punt bereikt is dat het Veiligheidsteam kan afsluiten. De komende periode willen zij dit verder concretiseren. Bij proeftuinen die al langer bestaan, zien we dat de doorlooptijden uiteenlopen: een deel van de casussen is binnen een jaar afgesloten, bij een ander deel van de casussen is het Veiligheidsteam nog steeds betrokken. De vraag over wanneer het Veiligheidsteam kan afsluiten, komt onder andere ter sprake in casuïstiekbesprekingen.

2.10. Conclusie

In dit hoofdstuk is de werkwijze van de proeftuinen beschreven, waarbij de nadruk ligt op de samenwerking tussen lokale (wijk)teams, regionale veiligheidsteams en andere betrokken professionals. Belangrijk is dat regionale veiligheidsteams aanvullende expertise bieden en samen met lokale teams werken om de veiligheid in gezinnen en huishoudens te waarborgen. De proeftuinen experimenteren met verschillende vormen van betrokkenheid van het regionale veiligheidsteam, afhankelijk van de ernst van de onveiligheid en de aard van de problematiek. De samenwerking tussen lokale teams en regionale veiligheidsteams varieert van enkel lichte consultaties bij het regionale veiligheidsteam tot intensieve gezamenlijke begeleiding en bescherming, of uitvoering en coördinatie door het regionale veiligheidsteam.

Er is een flexibele benadering van de instroom van gezinnen en huishoudens, waarbij verschillende actoren zoals lokale teams, Veilig Thuis en jeugdbeschermingsinstellingen een rol spelen in de aanmeldingen. Het gebied en de omvang van de proeftuinen variëren, van kleine wijken tot grotere regio's, waarbij het voordeel van kleinschalige proeftuinen is dat de lijnen kort zijn wat de beoogde werkwijze vergemakkelijkt. De casuïstiekbesprekingen binnen de proeftuinen zijn een

cruciaal element, waarin multidisciplinaire teams met verschillende visies en expertise samenwerken om tot gezamenlijke besluiten te komen. De ervaringen uit de proeftuinen tonen aan dat de nieuwe werkwijze bijdraagt aan een meer geïntegreerde en gerichte benadering gezinnen en huishoudens, maar tegelijkertijd worden er ook uitdagingen ervaren in besluitvorming en de afstemming tussen verschillende disciplines.

In de proeftuinen is er een duidelijke focus op het werken met methodieken zoals de Top3 en de Verklarende Analyse, die veelal gezamenlijk worden ingezet om veiligheid te waarborgen en de samenwerking te versterken. De Top3-methodiek is in verschillende regio's de basis voor de samenwerking, met lokale aanpassingen waar nodig. De Verklarende Analyse wordt als waardevol beschouwd, omdat deze dieper inzicht biedt in onderliggende gedragingen en risicofactoren, hoewel de toepassing ervan varieert tussen de proeftuinen. Verschillende proeftuinen streven ernaar om methodieken te combineren, zoals de integratie van de Top3 met de Verklarende Analyse, om de effectiviteit te vergroten.

De samenwerking tussen zorg- en veiligheidspartners wordt steeds verder ontwikkeld. Er zijn al korte lijntjes met lokale professionals, zoals wijkagenten, en er wordt nadruk gelegd op samenwerking met volwassenenzorg en jeugdreclassering. De aansluiting met onderwijs en huisarts blijkt minder prominent, maar is aanwezig bij een aantal proeftuinen. Er is ook een duidelijke verschuiving in de rol van de Jeugdbeschermingstafel, waarbij veel casussen nu direct via het Veiligheidsteam worden behandeld.

Wat betreft de samenwerking met andere regionale initiatieven, zoals het Zorg- en Veiligheidshuis en MDA++, zijn de proeftuinen nog zoekende naar een goede afstemming en werkverdeling. Op bestuurlijk niveau werken de meeste proeftuinen samen met een stuurgroep, waarin verschillende regionale partners zijn vertegenwoordigd, maar de bestuurlijke samenwerking blijft in ontwikkeling.

Tot slot, bij het afsluiten van zaken is maatwerk het uitgangspunt. Veel proeftuinen hebben nog geen concrete criteria voor het beëindigen van de samenwerking met cliënten, maar dit wordt de komende tijd verder aangescherpt, waarbij de doorlooptijden sterk variëren.

3 Resultaten ten aanzien van de werkwijze

3.1. Inleiding

Vanaf 2023 en 2024 zijn de proeftuinen gestart met het ontwikkelen van nieuwe werkwijzen, gebaseerd op het Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming. Dit is een voortdurend proces waarin zowel binnen de proeftuinen als op landelijk niveau al lerend wordt gewerkt. De kennis en ervaringen die worden opgedaan, leiden tot verschillende producten zoals handelingskaders en gerichte kennis over specifieke thema's. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste ontwikkelingen in de tijd beschreven.

3.2. Versterking van het lokale (wijk)team

De problematiek in de gezinnen en huishoudens die gemeld worden bij Veilig Thuis is zeer ernstig en complex (Tierolf e.a., 2014; Steketee e.a., 2020; 2023). Veelal is er sprake van veelvuldige en ernstige vormen van huiselijk geweld in de gemelde gezinnen en huishoudens, daarnaast spelen er veel andere problemen zoals langdurige problematiek van ouders (psychiatrische problemen, lichtverstandelijke beperking of verslaving) of op het terrein van armoede of werk waarbij er veelal sprake is van een cumulatie van problemen. Veel ouders of stellen hebben ernstige relatieproblemen en de opvattingen over de invulling van ouderschap lopen uiteen, wat uiteindelijk kan eindigen in een complexe scheiding. Het merendeel van deze gezinnen/huishoudens die aangemeld worden bij Veilig Thuis wordt doorverwezen naar het lokale (wijk)team. Dit lokale (wijk)team is niet altijd toegerust om deze complexiteit van problemen op te vangen. Terwijl juist een sterk lokaal (wijk)team nodig is dat om kinderen en volwassenen heen staat en hulpverleent.

Binnen de proeftuinen is een RVT opgezet waarin verschillende instellingen op het zorg- en veiligheidsdomein samenwerken. Doel van het veiligheidsteam is het ondersteunen van de lokale (wijk) teams in de begeleiding van volwassenen en kinderen die te maken hebben met huiselijk geweld, om zo duurzame veiligheid te realiseren door het toevoegen van de brede expertise en stevige netwerk op het veiligheidsdomein. Het RVT zet hun expertise in om te adviseren of actief mee op huisbezoek te gaan naar deze gezinnen en huishoudens.

De mate van betrokkenheid van het RVT bij de gezinnen en huishoudens wordt bepaald door de ernst en mate van de veiligheidsproblematiek. Het thema van (acute en structurele) onveiligheid wordt gevoeld als het specifieke expertiseterrein van de Regionale veiligheidsteam. Als er sprake is van zorgen rondom structurele onveiligheid, maar geen acute onveiligheid, blijft de rol van het RVT beperkt tot een adviserende rol ten aanzien van het lokale (wijk)team. We zien in het begin bij de start van de proeftuinen dat de inschatting van wat acute of ernstige onveiligheid is zeker bij het opstarten van de proeftuinen anders wordt ingeschat door de medewerkers van het lokale (wijk)team dan door de medewerkers van het RVT. Dit geeft de professionals van het RVT het gevoel dat zij onterecht ingezet worden voor te lichte problematiek. Bij de professionals van de lokale (wijk)teams heerst echter het beeld dat zij geregeld met een advies weer 'naar huis' worden gestuurd terwijl deze adviezen volgens hen niet afdoende zijn of vaak al zijn ingezet in het gezin. Vanuit het lokale (wijk)team is er vaker een behoefte aan het gezamenlijk optrekken met het RVT. Daarnaast zijn professionals van het lokale (wijk)team vaker van mening dat het inzetten van een jeugdbeschermingsmaatregel zoals een OTS echt nodig is, terwijl de professionals van het RVT van mening zijn dat het inzetten van een OTS niet zal helpen. Kortom er is verschil in inzicht over de aard en ernst van de problematiek en wat het lokale (wijk)team wel en niet zelf kan oppakken.

In een aantal proeftuinen, die al langer functioneren, zien we dat de veiligheidsteams specialistische kennis op het gebied van onveilige thuissituaties toegankelijk maken en expertise toevoegen aan het werk van de lokale teams. De consulterende en adviserende rol van het RVT leidt volgens de medewerkers van het RVT ertoe dat het lokale (wijk)team steeds vaker zelf de casuïstiek waar sprake is van onveiligheid oppakt en steeds beter weten om te gaan met de onveiligheid in de gezinnen en huishoudens. Waar bij de start van de proeftuinen het lokale (wijk)team het veiligheidsteam ook bij aanhoudende niet acute veiligheidsproblematiek inschakelde, is er een verschuiving opgetreden waarbij het RVT steeds vaker betrokken wordt als het gaat om de meest ernstige en zwaardere zaken.

Dat is op zich een positieve ontwikkeling, maar er zijn andere consequenties. Het samenwerken met het Regionale Veiligheidsteam, betekent volgens de medewerkers van het lokale (wijk)team dat zij relatief vaker zwaardere problematiek onder haar hoede heeft. De verwachting is dat de caseload van het lokale team hierdoor toeneemt. Daarnaast vraagt het ook meer van de lokale teamprofessional om met deze zwaardere problematiek te werken. De vraag die in de interviews regelmatig voorbijkomt is in hoeverre verwacht kan worden dat alle lokale team professionals beschikken over de expertise en affiniteit om met deze zwaardere problematiek te blijven werken.

Een andere consequentie is, dat juist deze zwaardere problematiek niet vaak meer binnen het vrijwillige kader afgehandeld kunnen worden. Dit heeft consequenties voor de inrichting en werkwijze van de proeftuinen. Vanuit de proeftuinen die al langer functioneren is er de behoefte dat alle medewerkers van de RVT's beschikken over de bevoegdheden om onderzoek te doen en waar nodig maatregelen te initiëren en uit te voeren, en dat professionals langer ongevraagd bij de huishoudens betrokken kunnen blijven. Nu liggen deze bevoegdheden bij de afzonderlijke partijen die deel uitmaken van het RVT. Om de basisprincipes van de toekomstscenario's te borgen, zoals gezinsgerichtheid, eenvoud en transparantie heeft een nieuwe zelfstandige organisatie huns inziens de voorkeur boven een netwerksamenwerking.

3.3. Het ontwikkelen van de proeftuinen is een proces dat tijd vergt

Het opstarten van de samenwerking in de proeftuinen is een intensief proces, waarin medewerkers binnen het RVT-team elkaar moeten leren kennen. In de regionale veiligheidsteams zitten verschillende instellingen zoals de jeugdbescherming (GI's en RvdK), Veilig Thuis, de gedragswetenschappers, de lokale (wijk)teams en in sommige proeftuinen ook organisaties zoals de SPV'er van de Volwassen GGZ, de vrouwenopvang en andere zorgpartijen. Het is een ontwikkelproces waarin de medewerkers van het RVT elkaar en vaak ook de lokale context moeten leren kennen. We zien dat het binnen het RVT en in de samenwerking met de lokale (wijk)teams soms flink kan schuren als het gaat om de opvattingen over wat een gezin nodig heeft. Vanuit de eigen expertise hebben de professionals van de huidige veiligheidsorganisaties onderling en tussen het RVT en het lokale team andere kennis en visie op wat de problemen zijn en is er ook geen sprake van een gezamenlijke taal, definitie en taxatie van situaties. Zeker daar waar het gaat om begrippen als veiligheid en onveiligheid en waar de grens ligt ten aanzien van ingrijpen in een gezin. Het vergt dat professionals in het veiligheidsteam gebruik maken van dezelfde kennis over huiselijk geweld en kindermishandeling en dezelfde begrippen hanteren. Van belang is dat medewerkers van het RVT en het lokale team elkaar leren kennen en vertrouwen, en vertrouwen op elkaars expertise en kennis. Het werken vanuit de uitgangspunten vereist het ontwikkelen van een gezamenlijke visie, niet alleen wat betreft de werkwijze in het algemeen maar ook wat betreft de cliënt (systeem).

Met name de medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming en de GI's zijn soms nog zoekend in hun rol, omdat zij nu eerder in het proces betrokken worden. Normaal gesproken sluiten zij pas later aan bij een gezin, als er een verzoek tot onderzoek ligt (RvdK) of als er een jeugdbeschermingsmaatregel is opgelegd (Jeugdbescherming). Professionals zijn daarom zoekend naar wat ze vanuit hun nieuwe positie wel of niet kunnen doen. In sommige proeftuinen is besloten om de RvdK medewerker (daarom) gericht in te zetten op triage en advies, zodat de RvdK haar onafhankelijke rol kan behouden. De betreffende proeftuinleiders ervaren dit positief: de RvdK stelt kritische vragen over de genomen stappen en draagt bij aan een goede analyse van de situatie. Als toch een maatregel nodig blijkt, kan dit versneld opgelegd worden doordat er al een goed vooronderzoek ligt. Enkel een onafhankelijke toets door een andere Raadsprofessional is dan voldoende. De proeftuin Amsterdam-Amstelland heeft recent besloten om de Raad niet meer in het kernteam op te nemen, zodat de Raad haar onafhankelijke rol kan blijven vervullen en omdat zij van mening zijn dat elke Veiligheidsteammedewerker over goede onderzoekskwaliteiten dient te beschikken. Als bij gezinnen toch een jeugdbeschermingsmaatregel nodig is, bespreken proeftuinen met het betrokken gezin en de betrokken jeugdbeschermer uit het Veiligheidsteam of het wenselijk is dat deze jeugdbeschermer betrokken blijft of de voorkeur uit gaat naar een andere jeugdbeschermer.

3.4. De rol van volwassenen en jeugdigen

Een belangrijk onderdeel van de nieuwe werkwijze in de proeftuinen is dat de regie bij de betrokkenen blijft liggen, te weten de volwassenen/ouder en eventuele kinderen. Het huishouden leidt in focus en tempo. Dat betekent dat bij de informatieverzameling, bij het nemen van beslissingen en het maken van een plan de betrokkenen een actieve rol hebben. Dat betekent niet dat zij altijd bij de besprekingen aanwezig zijn (zie handelingskader). De proeftuinen verschillen in de hun werkwijze als het gaat om de aanwezigheid van ouders en jongeren bij de casuïstiekbespreking.

In sommige proeftuinen zijn ouders standaard aanwezig, in andere proeftuinen zijn zij niet aanwezig of incidenteel afhankelijk van de casus. In een aantal proeftuin worden ouders altijd betrokken in het MDO. De voorzitter vraagt standaard aan de aanwezige gezinsleden wat zij vinden van de adviezen en of ze het daarmee eens zijn. De mening van het gezin over waar zij aan zouden willen mee werken is bepalend in de uitvoering. De casussen waar ouders uitgenodigd worden betreffen vooral vrijwillige zaken. Verder valt op dat jongeren bij de bespreking tot dusver niet betrokken lijken te zijn.

Gezien de intervisieachtige opzet van sommige MDO's is het volgens de professionals niet altijd wenselijk dat betrokken volwassenen of jongeren hierbij aanwezig zijn. Het onderling met collega's afwegen wat het probleem is en advies krijgen over hoe dit aan te pakken wordt als zeer waardevol ervaren. Doel van de casuïstiekbespreking is van elkaar te leren en te stimuleren om buiten de geëigende werkwijze te werken, maar ook dicht aan te sluiten bij wat de gezinnen/huishoudens willen en nodig hebben.

Het met elkaar bespreken vanuit verschillende beroepsperspectieven heeft een duidelijk toegevoegde waarde in het bieden van een effectievere werkwijze. Het biedt steun om niet alleen volgens bestaande protocollen en richtlijnen te werken, maar meer te experimenteren en te doen wat 'echt' nodig is.

Ouders of volwassen worden bij het proces betrokken door voorafgaand aan het MDO met hen te spreken en na afloop terug te koppelen wat eruit is gekomen om zo de regie bij de ouders te laten en de besluitvorming ten aanzien van het plan van aanpak gezamenlijk te nemen.

Betrokkenheid van het sociale netwerk
Het sociale netwerk betrekken bij de hulp als onderdeel van de werkwijze kwam in de interviews vaak niet vanzelf ter sprake en is in de interviews ook niet systematisch uitgevraagd. Wel is het sociale netwerk vast onderdeel binnen de TOP3 methodiek en de Signs of Safety methodiek, die verschillende proeftuinen inzetten. Zo noemt een proeftuin regelmatig een netwerkberaad in te zetten, waarbinnen dan soms de Top3 wordt ingevuld. Verder benadrukt een proeftuinleider dat veiligheid altijd begint bij het gezin of huishouden en vervolgens het sociale netwerk eromheen. Voor de proeftuinen betekent dit dat je daar begint bij het werken aan veiligheid voordat je kijkt wat (aanvullend) nodig is aan hulp en bescherming.

In Den Haag wordt gewerkt met de verklarende analyse waarbij aandacht is voor de verschillende gezinsleden en de rol van het sociale netwerk. In Utrecht is veel aandacht voor het betrekken van het sociale netwerk van ouders en kinderen bij het plan van aanpak. Maar dit wordt niet altijd omgezet in de direct betrokkenheid van het sociale netwerk.

Soms wordt het sociale netwerk ingezet als het gaat om onveiligheid. Een voorbeeld is een casus met intiem terreur, waar moeder en kinderen bescherming nodig hebben en oma gaat inwonen om die veiligheid te borgen: *"Het netwerk is er toen bijgehaald om een borgingsplan te maken, want hij gaat nooit stoppen, maar iedereen moet wel blijven herhalen en weten wat er nu gedaan moet worden. Dus we leggen heel erg de nadruk op: wij zijn passanten, wij gaan weer weg, jouw netwerk moet het gaan doen. Dus onze taak is: hoe verbind je al die mensen aan elkaar, en daar zit het meeste werk in en soms vind ik het ook frustrerend. Ze moet hem niet binnenlaten, maar ze laat hem wel binnen. Je loopt soms ook tegen waardeoordelen aan en je moet wel geduld blijven hebben.*"

Soms wordt een JI- medewerker (jouw ingebrachte mentor) ingezet om volwassenen en kinderen in het proces te ondersteunen.

3.5. Een gezamenlijke taal ontwikkelen: werken in proeftuinen vraagt om nieuwe terminologie

In verschillende gesprekken en documenten komt naar voren dat proeftuinen zoekend zijn naar een gezamenlijke passende terminologie. Zo zien sommige professionals het onderscheid tussen gedwongen en niet gedwongen kader als 'oud denken'. Of vragen zij zich af in hoeverre een term als regie een passende term is binnen het Toekomstscenario. Begrijpt de client dan waar het omgaat als je spreekt over regie? En hoe verhoudt regie zich tot gezamenlijke verantwoordelijkheid? Uit het onderzoek blijkt dat een gezamenlijk taal en taxatie van situaties tussen de medewerkers binnen het RVT en in samenwerking met het lokale team nog niet vanzelfsprekend is zeker als het gaat om onveiligheid. Onveiligheid betreft een breed spectrum van situaties van zorgen over de ontwikkeling van het kind tot acute of structurele geweldssituaties. Met name welke situaties de inzet van gedwongen maatregelen zouden legitimeren en wat de effectiviteit van de maatregelen zou zijn is een gezamenlijk visie en terminologie van belang.

De veiligheid van de kinderen staat heel centraal in de aanpak tijdens de casuïstiekbesprekingen. Wat is er nodig om te zorgen dat de kinderen veilig genoeg zijn om gezond op te groeien en zich te kunnen ontwikkelen. *"Zorgen over kinderen die niet naar school gaan. Bedreigd in ontwikkeling van het kind en moeder dit emotioneel niet kan voldoen en niet meewerkt. Dit kan onveilig zijn en is daarmee een maatstaf om op te schalen."* Een afweging die men probeert te maken in MDO's is: wanneer is er echt sprake van onveiligheid en wanneer dwingt dat tot ingrijpen. *"Er ontstaat ongemak wanneer je loslaat van je eigen werkwijze rondom veiligheid en je je aanpast op het gezin (hun idee van veiligheid)."* Een aantal proeftuinen geeft aan dat de Top-3 methodiek waarin op basis van de feiten een inschatting gemaakt wordt van de onveiligheid van het gezin hierin heel behulpzaam is. Aan de hand van de Top-3 methodiek wordt gereflecteerd op de aard en omvang van de (on)veiligheid en de mogelijke risico- en beschermende factoren in het gezin. Maar zaak blijft dat iedereen vanuit dezelfde visie en taal met elkaar werkt: *"Wij werken in de proeftuin met de top 3 – maar, deze wordt in de onderlinge samenwerking tussen partners niet altijd goed gedaan. Je merkt dan dat niet iedereen de puzzelstukjes op de juiste manier bij elkaar weet te leggen, wat invloed heeft op de veiligheidsinschatting in de casus."*

Gezamenlijke taal met de gezinnen/huishoudens is ook van belang. Cliënten geven aan dat woorden zorgvuldig gekozen moeten worden. Ouders schrikken van het woord kindermishandeling. Ze willen zelf ook graag handvatten hoe ze met een situatie om moeten gaan en schrikken als er dan het label kindermishandeling op hun onmacht wordt geplakt. Maar ook cultuursensitief handelen en begrip hebben voor verschillende religies en hoe je problemen vanuit dat perspectief benoemd is van belang.

3.6. Ervaringsdeskundigheid: belangrijke pijler in veel proeftuinen

In alle proeftuinen is het streven om met ervaringsdeskundigen te werken. Sommige proeftuinen zijn hier al mee gestart, anderen zijn nog in de opstartfase. Globaal zijn er drie vormen van inzet van ervaringsdeskundigheid te onderscheiden:

- Advies bij de vormgeving van de proeftuin (o.a. Gelderland Zuid, Flevoland, Haaglanden, Hart van Brabant Utrecht): hierbij sluiten ervaringsdeskundigen bijvoorbeeld aan bij werkgroepen over de uitwerking van het netwerkdossier en rechtsbescherming of denken mee over inzet van ervaringsdeskundigen bij casuïstiekoverleg of bij gezinnen/huishoudens of de inzet van lotgenotencontact. Proeftuinen vragen voor dit doeleinde vooral advies van ervaringsdeskundigen uit het landelijk programmateam.
- Adviesrol aan professionals: (o.a. Amsterdam-Amstelland, Flevoland, Friesland, Gelderland Zuid Haaglanden, Utrecht): Proeftuinen vragen hierbij ervaringsdeskundigen om structureel of op verzoek aan te sluiten bij casuïstiekoverleggen en mee te denken over hoe bijvoorbeeld het beste iemand bereikt kan worden. Sommige proeftuinen benutten hiervoor ervaringsdeskundigen uit de landelijke pool, anderen werken met lokale ervaringsdeskundigen. Enkele proeftuinen (o.a. Food Valley en Zeeland) hebben ook een eigen groepje met ervaring die bijvoorbeeld heeft meegedacht met de opzet van de flyer over de proeftuin.
- Ondersteunende rol voor gezinnen/huishoudens (o.a. Food Valley, Hart van Brabant, Rotterdam Rijnmond, West Brabant West, Haaglanden. Flevoland): Hierbij zijn ervaringsdeskundigen ook direct op verzoek betrokken bij de gezinnen/huishoudens. Zij gaan bijvoorbeeld mee op huisbezoek met het Veiligheidsteam of hebben aparte gesprekken met cliënten. Proeftuinen werken hiervoor vaak samen met lokale ervaringsdeskundigen of specifieke organisaties van ervaringsdeskundigen (zoals Fameus of de Cirkel is Rond), mede ook omdat dit vaak niet geboden kan worden door de ervaringsdeskundigen vanuit het landelijke programmateam.

Proeftuinen zijn nog zoekend in hoe zij het beste vorm kunnen geven aan de inzet van ervaringsdeskundigheid. Voor een deel van de professionals in de proeftuin is het werken met ervaringsdeskundigen nog nieuw. Een deel van de ervaringsdeskundigen heeft ook negatieve ervaringen opgedaan met het oude stelsel, daarom is het belangrijk dat de proeftuinprofessionals en ervaringsdeskundigen wederzijds vertrouwen in elkaar hebben geven enkele proeftuinleiders aan. Daarom willen zij graag een duurzame pool van ervaringsdeskundigen.

Proeftuinen die reeds met ervaringsdeskundigen werken hebben hierin reeds positieve ervaringen opgedaan. Hun ervaring is dat dit het Veiligheidsteam kan helpen bij het sneller leggen van verbinding met cliënten, het betere inleven in de cliënt en bij de bejegening van cliënten. Bij diverse cliënten heeft dit eraan bijgedragen dat cliënten zich meer begrepen en gehoord voelden, wat positief bij kan dragen aan een succesvol hulptraject. Een professional vertelt over een ervaringsdeskundige: *"Ze denkt in beleid heel erg mee om te zoeken hoe je dingen kan doen in de taal van de cliënten, zodat je mensen niet afschrikt en ook aansprekend taalgebruik hebt. Zij is heel goed in naast cliënt gaan staan, cliënten ondersteunen en uitleg geven hoe het werkt. Ook vanuit eigen ervaring merk je dat dat echt een verschil maakt en daar zijn wij heel dankbaar voor. Zij is bij heel veel gezinnen betrokken en mensen voelen zich daar erg gesteund in en dat is heel fijn. De lastigste cliënten, de mensen die heel veel meegemaakt hebben, daar kan zij heel goed mee leven. En in het MDO brengt zij dat perspectief van de cliënt ook heel vaak in. Dan zitten wij weer heel professioneel te doen met z'n allen en dat zegt ze 'ho ho hoe is dat voor deze moeder of dit kind'. Dat is heel helpend."*

3.7. Dossierregistratie nog niet op orde

De meeste RVT's hebben geen eigen registratiesysteem. Vaak doet het lokale team de registratie in hun eigen systeem en noteren de professionals van het RVT in het dossier van hun moederorganisatie enkel dat het RVT betrokken is. In sommige proeftuinen heeft (de medewerker van) het RVT wel inzage in het dossier van het lokale team. Haaglanden is een uitzondering hier werken zij met een dossier waar alle proeftuinmedewerkers toegang tot hebben, waardoor gezamenlijke dossiervorming mogelijk is. Zij gebruiken hiervoor het bestaande systeem van het Zorg- en Veiligheidshuis, PGHAX. In andere proeftuinen is dit niet het geval en wordt informatie per mail uitgewisseld en draagt de professionals van het lokale team zorg dat dit in het dossier van het lokale team wordt opgenomen. Soms is sprake van dubbelregistratie en vindt uitwisseling pragmatisch plaats. Meerdere proeftuinen benoemen dat het hebben van een gezamenlijk netwerk/cliëntregistratie systeem wenselijk is en geven aan op zoek te zijn naar een passende vorm om gegevens te delen. Vaak spelen ook verantwoordelijkheids-vraagstukken: als iedereen toegang heeft en/of kan registreren, wie is dan verantwoordelijk voor de geregistreerde informatie? Sommige proeftuinen hebben een speciaal registratiesysteem laten inrichten voor de proeftuin. Afspraak is dat zolang het lokale team de regie heeft, het lokale team de dossiervorming doet. Andere betrokken professionals hebben inzage in dit dossier. Verschillende andere proeftuinen overwegen om ook WIJZ te gebruiken. In Utrecht zijn de buurtteams bezig met de ontwikkeling van een online gezinsplan 'mijn buurtteams', waarbij ouders zelf de Veiligheidsprofessional uitnodigen als participant. Dit raakt tegelijkertijd het thema rechtsbescherming, waar we de volgende paragraaf op ingaan.

3.8. Grenzen aan pionieren door de kaders binnen de jeugdwet

Een aantal proeftuinen geeft aan dat de huidige jeugdwet en de WMO te weinig ruimte geeft om bijvoorbeeld een onderzoek te doen en tegelijkertijd ook hulp te bieden. Deze verantwoordelijkheden zijn wel door alle partijen in het RVT geborgd, een medewerker van VT mag onderzoek doen, maar niet hulpverlenen en andersom mag een medewerker van de GI wel ondersteunen en hulp bieden, maar geen onderzoek doen. Vanuit het principe van eenvoudig en een contactpersoon wil je niet te veel instellingen erbij betrekken. *"We willen niet overdragen, want dan heb je binnen no-time zoveel verschillende mensen op de bank en het idee was juist dat we daar vanaf wilden. Dat wordt echt heel lastig. Het estafette werken zit verankerd in de jeugdwet, zodra je dat anders wil ga je over de scheef." "En we zijn wel erg bezig met wat van onze werkwijze overeind blijft als je binnen de wet moet werken, dan vervalt er echt veel. En dan heb je een slap aftreksel over wat we eigenlijk niet willen. Dus ook in strategisch opzicht wordt wel de vraag gesteld of dat slim is om te doen.?"*

3.9. Proces van vallen opstaan, waarvoor tijd nodig is

De praktijk laat zien dat het ontwikkelen van een nieuwe werkwijze en samenwerking niet vanzelfsprekend is. Dit proces gaat met vallen en opstaan. We zien dat sommige proeftuinen na een (voortvarende) start, tijdelijk ook stil zijn komen te liggen om zich opnieuw te bezinnen hoe men het proces vorm wil geven. Dat betekent letterlijk dat sommige proeftuinen voor korte of langere tijd stil zijn komen te liggen. Dat zien we in Rotterdam, Zeeland, Zaanstreek-Waterland. In Rotterdam en Zaanstreek-Waterland is men inmiddels weer opnieuw begonnen op basis van de geleerde lessen uit de voorgaande periode. In Friesland en Zaltbommel zijn ze gestopt als officiële proeftuin, maar gaan wel gewoon door met de samenwerking. In Amsterdam is de uitrol van de proeftuinen naar regionaal werken stopgezet totdat er meer duidelijkheid is over wat er landelijk afgesproken wordt wat de (wettelijke) kaders zijn waarin professionals hun werk kunnen doen.

Het illustreert het pionierswerk van deze professionals die daadwerkelijk bezig zijn om een nieuwe werkwijze te ontwikkelen waarin men een samenhangende steun en hulp biedt voor het gehele gezin of huishouden. Het vraagt veel van professionals om een andere werkwijze te ontwikkelen, een andere manier van samenwerken en nieuw systeem in de vingers te krijgen terwijl er nog veel onzeker is. Niet alle professionals blijken daar in de praktijk mee om te kunnen gaan. Sommige professionals hebben een meer activistische houding waarin 'doen wat juist' is centraal staat, maar anderen hebben hier meer moeite mee en door de onzekerheid grijpen ze terug op hun professionele richtlijnen wat door andere professionals als het 'oude denken' wordt ervaren.

3.10. Conclusie

De ontwikkeling van nieuwe werkwijzen binnen de proeftuinen is een dynamisch en leerrijk proces, waarin samenwerking centraal staat. De opzet van de regionale veiligheidsteams zorgt voor versterking van de lokale (wijk)teams, die met een breder netwerk en expertise beter in staat zijn om de complexe problematiek van gezinnen en huishoudens aan te pakken. Echter, het proces van samenwerking blijft niet zonder uitdagingen. Er is sprake van verschil in inzichten over de ernst van de problematiek en de te nemen stappen, wat soms leidt tot frustratie en onduidelijkheid over de rolverdeling. Toch zien we positieve ontwikkelingen, zoals het toenemende zelfvertrouwen van lokale teams om onveiligheid in gezinnen en huishoudens zelfstandig te behandelen, en de verschuiving naar een meer gedifferentieerde inzet van het regionale veiligheidsteam voor de meest complexe situaties. Het proces vereist tijd en geduld, aangezien professionals moeten wennen aan nieuwe werkwijzen en elkaar moeten leren vertrouwen, terwijl tegelijkertijd een gezamenlijke visie en taal wordt ontwikkeld. De zoektocht naar passende terminologie komt in alle proeftuinen naar voren, vooral als het gaat om begrippen zoals veiligheid en regie. Het is essentieel dat er zowel binnen de teams als met de gezinnen/huishoudens zelf een gemeenschappelijk begrip ontstaat van wat deze termen inhouden. Ten slotte blijkt de betrokkenheid van volwassenen, kinderen en het sociale netwerk in de aanpak van problemen in een gezin of huishouden een belangrijke en soms nog onderbelichte factor te zijn. De regie ligt bij de gezinnen/huishoudens, maar wat betekent dit volgens zowel professionals als gezinsleden? Het is duidelijk dat de nieuwe werkwijze zich verder zal moeten ontwikkelen om te zorgen voor een effectieve en gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld en de daarbij behorende complexe problematiek.

De verschillende proeftuinen tonen aan dat ervaringsdeskundigheid een waardevolle en essentiële bijdrage levert aan het succes van de werkwijzen. Er zijn diverse vormen van inzet van ervaringsdeskundigen, van adviesrollen tot ondersteunende taken bij gezinnen/huishoudens, die allemaal de relatie met cliënten kunnen verbeteren en helpen bij het sneller en effectiever leggen van verbindingen. De samenwerking met ervaringsdeskundigen draagt bij aan het begrijpen van cliënten op een dieper niveau, wat kan resulteren in succesvollere hulptrajecten.Er zijn echter nog belangrijke uitdagingen die de proeftuinen tegenkomen, zoals het gebrek aan uniforme dossierregistratie en de beperkte ruimte die de Jeugdwet biedt voor de integratie van hulp en onderzoek binnen de proeftuinen. Het proces van vallen en opstaan vraagt geduld en tijd. De ontwikkeling van nieuwe werkwijzen en samenwerkingsverbanden vergt veel flexibiliteit van professionals, vooral wanneer de wetgeving en kaders nog niet volledig helder zijn. De ervaringen van de afgelopen periode wijzen erop dat de weg naar een robuuste, samenhangende ondersteuning voor gezinnen/huishoudens een proces van continue afstemming en aanpassing is, waarbij zowel successen als tegenslagen onvermijdelijk zijn.

4 Uitgangspunten toekomstscenario

4.1. Inleiding

Onderzoek laat zien dat we er onvoldoende in slagen om de veiligheid in gezinnen/huishoudens te borgen, in de meeste gezinnen/huishoudens is na inzetten van hulp nog steeds sprake van veelvuldig of ernstige vormen van partnergeweld of kindermishandeling (Tierolf e.a., 2014; Steketee, 202; Steketee, 2023). Dat komt door de huidige inrichting van het stelsel, de onderliggende waarden en overtuigingen, én de huidige manier van werken (Handelingskader, 2023). Het Toekomstscenario kent daarom vier pijlers: 1. Gezinsgericht werken; 2. Rechtsbeschermend en transparant; 3. Eenvoudig in opzet; 4. Lerend en gericht op continue verbetering. Op deze vier punten gaan we in dit hoofdstuk in. We beginnen echter met de attitude van de professionals. In het handelingskader wordt gesteld dat om echt vernieuwend te kunnen zijn, het loslaten van de huidige werkwijze nodig is. "Het belangrijkste en moeilijkste van de verandering waar we voor staan is een omslag in ons denken." (Handelingskader, 2023). Hoe wordt hieraan vormgegeven in de praktijk?

4.2. Attitude professional belangrijk

Het gaat in de proeftuinen niet alleen om de werkwijze maar ook over de houding van de professional. Cliënten geven aan dat ze het moeilijk vinden om hulp te vragen en een probleem bespreekbaar te maken. In gesprekken voelen cliënten aan of iemand wil kijken en begrijpen wat er aan de hand is, of gewoon verplichtingen nakomt/afvinkt wat gedaan moet worden. Als iemand echt interesse heeft dan uit zich dat volgens cliënten in aandachtig luisteren en de tijd nemen om diepgaande gesprekken te voeren. Hier past ook bij dat iemand veel over de vloer komt om een situatie in kaart te brengen, niet maar één of twee gesprekjes. Het wordt daarbij ook gewaardeerd als een professional veel vragen stelt over hoe verschillende gezinsleden een situatie zelf duiden en wat zij denken dat nodig is. Gezinsleden hebben regelmatig zelf een idee over wat zou kunnen helpen.

Een professional uit een proeftuin zegt het volgende hierover: *"Ik denk toch echt de grondhouding is het meest wezenlijk van onze aanpak. Dicht bij het gezin staan, echt luisteren naar het gezin, echt horen wat het gezin bezighoudt, wat de oplossingen zijn waar zij mee uit de voeten kunnen en waar zij voor open staan. Ik merk dat we binnen de hulpverlening veel te veel gewend waren om te zeggen 'dit is goed voor jullie en daar moeten jullie dan ook maar tijd voor vrij maken'. En dat merk ik nog steeds, dat als we gespecialiseerde jeugdzorg willen inschakelen, dan denk ik 'jeetje jullie walsen zo over deze mensen heen die het zo moeilijk hebben en zo druk hebben'. (…) Een groot deel van de systemen die wij zien van de gezinnen/huishoudens zijn overbelast door de problemen die ze hebben. Eerst die basis leggen, we zien dat dat steeds meer overeenkomt met die top-3 methodiek. Dat eerst de toxische stress naar beneden moet, voordat je ergens komt met mensen. En door zo dicht aan te sluiten bij mensen, dat zijn wel de dingen die mij overeind houden. En je hoort het ook andere werkers zeggen, we hebben een flinke aanloop gehad met dit gezin en moeder vond dit ook heel moeilijk maar ze belt me nu zelf dat de stress weer op loopt en weer moeite heeft om van de drank af te blijven bijvoorbeeld. Dat ze zelf nu ook die signalen bij ons legt en niet de flessen blijft verstoppen en wegduikt. Nu weet je wat er echt speelt in het gezin. En die signalen krijgen we wel steeds meer. Mensen die echt tevreden zijn en aangeven 'ik voel me echt gehoord en jullie hebben echt gezien hoe dit voor mij is. En ik snap dat er geen kant en klare oplossingen zijn'."*

Uit de cliëntreizen komt naar voren dat veel cliënten zich gehoord voelen maar er zijn ook cliënten (ook in de proeftuin) die zich niet altijd gehoord voelen. Een voorbeeld komt van een mannelijke cliënt met een echtgenote met een bipolaire stoornis die aangeeft dat GGZ vooral met haar praat maar niet luistert naar zijn signalen dat ze thuis schreeuwt en agressief is. Zorgen en signalen moeten serieus genomen worden. Dit gebeurt volgens cliënten nog niet altijd genoeg. Een diagnose van psychische stoornissen laat geregeld lang op zich wachten terwijl mensen zelf of hun naasten al denken dat er iets speelt als autisme of ADHD, en dit soms ook al aangegeven hebben bij professionals. Cliënten geven aan dat ze het soms maar laten als een signaal niet wordt opgepikt. Dan kan een diagnose lang op zich laten wachten terwijl een diagnose helpend kan zijn, vooral als psycho-educatie voor mensen zelf en hun gezinsleden volgt.

4.3. Gezinsgericht werken

Uitgangspunt van de proeftuinen is dat systeemgericht wordt gewerkt en gekeken naar alle betrokken gezinsleden, dat is niet altijd gemakkelijk. *"Een fundamentele fout die we nog steeds maken, is dat we denken in individuen in plaats van in systemen en gezinnen."* Deze individuele gerichtheid leidt ertoe dat sommige cliënten aangeven dat contacten met professionals meer via hun (ex)partner lopen. Zij voelen zich meer op afstand staan, niet zo betrokken. Het werken met een genogram kan hierbij behulpzaam zijn opdat alle gezinsleden en hun onderlinge relaties in kaart worden gebracht dit gebeurt in Utrecht en Foodvalley.

In elke fase is aandacht voor alle leden van het huishouden belangrijk, zowel bij de veiligheidsanalyse als de analyse van de onderliggende problemen en de hulp en bescherming voor iedereen. Hoewel zowel de Top3-methode als de Verklarende Analyse juist meer systeemgericht zijn en analyseren hoe de interacties juist de problemen in stand houden, worden de meeste gesprekken gevoerd met de ouders en veelal de moeder. Als huishoudens hulp krijgen, gaat de aandacht van professionals ook in de proeftuinen dikwijls vooral naar de moeder of het vrouwelijke slachtoffer. Hulpverleners vinden het moeilijk om agressief gedrag te bespreken en een verbinding aan te gaan met de persoon die zich agressief gedraagt.

Gezinsgericht betekent volgens de cliënten niet dat je iedereen altijd tegelijkertijd moet spreken. Als er hulp nodig is voor een kind dan kan het van belang zijn om de ouders ook apart over de problematiek van kind te spreken. Anders durven ze niet altijd open kaart te spelen over de problematiek tussen de andere ouder en het kind. Ook als er sprake is van intiem terreur is het noodzakelijk om de leden van het gezin of huishouden apart te spreken.

Gezinsgericht werken betekent ook dat beslissingen genomen worden in samenspraak met de gezinsleden. Veel proeftuinen werken vanuit het principe van vertragen en verdragen, dat wil zeggen dat er de tijd genomen wordt om met het gezin te kijken wat er werkelijk aan de hand is binnen het gezin en welke mechanismen elkaar in stand houden. Ouders zijn betrokken bij de analyse, want juist de complexiteit kan ervoor zorgen dat zij de problemen anders ervaren en benoemen. Er moet overeenstemming zijn over wat de meest urgente klachten binnen een gezin zijn die volgens de betrokkenen aangepakt moeten worden. Alleen als gezinsleden het gevoel hebben dat zij gehoord en gezien worden in hun problemen, is er bereidheid om te veranderen. Dit kost tijd, tijd om daadwerkelijk te praten met gezinsleden en een band met hen op te bouwen. Hoewel duidelijk sprake is van een attitudeverandering, waarin de regie bij de cliënt blijft liggen, betekent dat nog niet dat alle leden van het gezin en huishouden ook betrokken zijn. Onduidelijk is hoe de kinderen en jongeren in dit proces betrokken worden binnen de proeftuinen.

4.4. Eenvoudig

Gezinnen en huishoudens met complexe problemen, zoals huiselijk geweld of slachtoffers van de toeslagenaffaire, hebben niet alleen te maken met meerdere problemen, zij hebben ook te maken met tientallen professionals (Steketee e.a., 2023; 2024). Professionals die zich veelal beperken tot hun eigen specialisme, waardoor er geen sprake is van samenwerking of afstemming. Binnen de proeftuinen wordt getracht om de hulp eenvoudiger te maken door het inzetten van een vast persoon die de zorg coördineert en zorgt dat als er meerdere zorg- of ondersteuningstrajecten lopen deze onderling af te stemmen; door het opbouwen van een vertrouwensband; transparante heldere communicatie en langdurige betrokkenheid van professionals. We bespreken deze verschillende aspecten in de volgende paragraaf.

Vaste professional betrokken

In de proeftuin is het doel om het hulpaanbod eenvoudiger te maken door een vast aanspreekpunt te hebben voor de gezinsleden. Waar in het reguliere stelsel het lokale team vaak overdraagt naar een instelling, blijft nu de lokale teammedewerker betrokken en haakt het veiligheidsteam aan. Als een zaak terecht komt bij het RVT wordt er een bewuste keuze gemaakt of iemand ook fysiek betrokken wordt bij het gezin of alleen een adviserende rol heeft naar de medewerker van het lokale (wijk)team. Veelal wordt er een duo gevormd als besloten wordt dat RVT daadwerkelijk betrokken wordt bij het gezin. Veelal bestaat het duo, uit een professional van het lokale (wijk) team en een professional van het RVT[3], maar soms kunnen ook twee professionals uit het RVT een duo samenwerking aangaan.

Uit de cliëntreizen blijkt dat deze kwetsbare gezinnen en huishoudens met veelal een beperkt sociaal vangnet behoefte hebben aan een vast aanspreekpunt die het overzicht over de hulpverlening behoudt en bij wie ze terecht kunnen met al hun (dagelijkse) vragen, bijvoorbeeld over een brief, dat ontlast. En bij voorkeur ook iemand die ze in nood (niet zozeer crisis maar bij een beetje stress) kunnen bellen in de avonden en weekenden. Het matchen van een gezin/huishouden met de professional daarbij is essentieel. Cliënten geven aan dat een goede klik met de professional de samenwerking bevordert, omdat deze professionals hun situatie echt begrijpen en erkennen. Het is nuttig om te proberen deze professionals als vaste contactpersonen voor een gezin te behouden. Zowel de professionals als de cliënten geven aan dat het bereiken van doelen in een gezin makkelijker gaat met een professional met wie er een klik is en iemand die langere tijd betrokken blijft zodat ze niet telkens opnieuw hun verhaal hoeven te vertellen. Dat kan de professional van het lokale team zijn en/of van het veiligheidsteam. Binnen een organisatie kan er soms een klik zijn met de ene professional en niet met de andere, en het is belangrijk om hier wederzijds ruimte voor te maken, aangezien het gevoel van mismatch ook vanuit de professional kan komen.

3 Dat kunnen leden van het RVT zijn, dat is afhankelijk hoe het RVT is samengesteld. In Utrecht kan ook een SPV'er of iemand van Moviera een duo-schap vormen.

Het opbouwen van vertrouwen
Een ander belangrijk principe is het opbouwen van het vertrouwen met het cliëntsysteem. Cliënten geven aan dat zij behoefte hebben aan een laagdrempelig contactpersoon (bijvoorbeeld een medewerker uit een buurtteam) die langere tijd betrokken is en waarmee een vertrouwensband kan worden opgebouwd. Deze persoon weet wat er allemaal speelt in een gezin en die kan eventueel ook ondersteunen in het contact met specialistische hulporganisaties. Als er een dergelijke relatie van vertrouwen is dan zorgt dit ervoor dat cliënten ook het gevoel hebben dat ze kwetsbaarheden veilig kunnen bespreken. Dan kunnen professionals op hun beurt dingen ook tijdiger signaleren.

Zowel cliënten als professionals geven aan dat het inzetten van een ervaringsdeskundige een toegevoegde waarde heeft als het gaat om het opbouwen van vertrouwen. Het werken met een ervaringsdeskundige heeft verschillende voordelen. Zo wordt er genoemd dat de ervaringsdeskundige een betere ingang heeft naar de gezinnen/huishoudens om het vertrouwen op te bouwen. De ervaringsdeskundige kan een brugfunctie vervullen om andere hulpverleners in het gezin te betrekken of zij gaat mee naar andere professionals zoals een verloskundige, helpt bij een kraampakket aanvragen. *"Op emotioneel niveau maar ook vanuit een stukje rechtsbescherming, om iemand te hebben die vanuit eigen ervaring kan aansluiten bij zo'n gezin. En die een hele andere dynamiek heeft met het gezin. In deze casus heeft de ervaringsdeskundige, zelf ook huiselijk geweld ervaren, en ook kinderen die daarin betrokken waren. Die had gewoon een hele mooie ingang. Ze kende ook de verslavingszorg. In dat contact kon alles veilig besproken worden."*

Transparant en heldere communicatie
Transparant zijn en helder communiceren komt het vertrouwen in professionals ten goede. Een professional zegt hierover: *"Als dit niet gebeurt dan ondermijnt dit het vertrouwen in de hulpverlening snel. Altijd terugkoppelen is belangrijk voor betrouwbaarheid. Als je hebt afgesproken dat je iets regelt, terugkoppelen wat daaruit is gekomen. Zeggen wat je gaat doen en doen wat je zegt."* Cliënten geven aan dat ze er behoefte aan hebben dat professionals en gezinsleden echt samen optrekken. Om een open relatie te houden, geven cliënten aan dat ze niet (te) snel afgerekend moeten worden op fouten. Dan pas durven cliënten zich ook kwetsbaar op te stellen en te vertellen over wat er fout of niet goed is gegaan. Suggesties van gezinnen/huishoudens kunnen tot goede ideeën leiden, en draagt bij aan vertrouwen in samenwerking. Steeds samen evalueren hoe het gaat.

Sommige cliënten herkennen zichzelf of hun eigen situatie niet in de beschrijving die wordt gegeven in hun dossier. Zij hebben behoefte aan (meer) gezamenlijk optrekken in de analyse van de problematiek. Samen identificeren wat er aan de hand is en prioriteren in aanpak en ook samen monitoren hoe het gaat en eventueel bijsturen. Cliënt: *"Je hebt elkaar hierin nodig als gezin en hulpverlening"*.

Langdurige betrokkenheid van professionals
Langdurige betrokkenheid biedt de mogelijkheid van verdieping en de onderliggende problematiek beter inzichtelijk te maken en aan te pakken. Meer ruimte om te kijken wat het gezin daadwerkelijk nodig heeft. Bij afsluiting wordt duidelijk gemaakt dat de professionals bereikbaar blijven indien nodig, wat bijdraagt aan een gevoel van continuïteit en ondersteuning. We zien wel moeite bij de proeftuinen om precies vast te stellen wanneer zij de gezinnen/huishoudens weer los kunnen laten.

In Utrecht wordt actief gekeken naar de beste manier om het traject van afbouwen in te richten. Ook hier gaat het om maatwerk. Ze onderzoeken wat er nodig is voor het gezin/huishouden, bijvoorbeeld geen betrokkenheid meer vanuit het RVT, maar dat gezinnen/huishoudens nog wel begeleid worden door het lokale (wijk)team. Of door een gedwongen maatregel af te sluiten, maar wel nazorg te bieden vanuit het lokale (wijk)team en het RVT nog mee te laten denken of bij een overleg aan te laten sluiten.

Rechtsbeschermend
In alle proeftuinen heeft het thema rechtsbescherming van de cliënten veel aandacht. Proeftuinen streven naar een zo zorgvuldig en transparant mogelijke werkwijze. De proeftuinen die al langer draaien zijn hierin al wat verder dan de proeftuinen die net gestart zijn. In veel proeftuinen vormt het verbeteren van de rechtspositie en rechtsbescherming van cliënten een belangrijke ontwikkelopgave en doelstelling voor de komende periode. De Raadsmedewerker in elke proeftuin vervult vaak een belangrijke rol in deze ontwikkelopgave. In deze slotparagraaf zoomen we in op enkele aspecten van hoe rechtsbescherming vorm krijgt binnen de proeftuinen.

Proeftuinen benadrukken dat zij het belangrijk vinden dat het gezin/huishouden weet hoe het juridisch in elkaar zit en welke rechten zij hebben. Dit begint vaak met toestemming vragen voor de inzet van het Veiligheidsteam. In de praktijk gaan proeftuinen hier verschillend mee om. Soms vraagt het lokale team vooraf toestemming aan het gezin. Soms gaat de medewerker van het Veiligheidsteam ook mee op kennismakingsbezoek met het gezin en wordt tijdens dit bezoek toestemming aan het gezin of huishouden gevraagd. Als ze dit niet willen en geen toestemming geven voor betrokkenheid van het Veiligheidsteam, dan vervolgt het lokale team het reguliere proces en kan dit betekenen dat opgeschaald wordt naar de Jeugdbeschermingstafel of Veilig Thuis.

Een ander vraagstuk wat regelmatig terugkeert in casuïstiek is: welke informatie kan voor (schriftelijke) toestemming met de betreffende Veiligheidsteamprofessional of het Veiligheidsteam gedeeld worden en welke informatie niet? En hoe maak je afwegingen tussen privacy- en veiligheidsoverwegingen om bepaalde (veiligheids)informatie wel of niet te delen? Wat deel je anoniem en wat deel je niet anoniem? Verschillende proeftuinen hanteren bij consultatie & advies als richtlijn anoniem delen als er geen toestemming is van het gezin, tenzij er dusdanig ernstige veiligheidszorgen zijn.

Een derde aspect van rechtsbescherming is de informatievoorziening richting het gezin. Amsterdam-Amstelland werkt met een (fysieke) map voor het gezin of huishouden, waarin ze alle informatie bundelen. Daarnaast hebben diverse proeftuinen informatieflyers over het RVT ontwikkeld of zijn voornemens deze te ontwikkelen.

Cliënten kunnen nog niet rechtstreeks een klacht indienen bij het RVT, omdat de proeftuin een samenwerkings- en overlegvorm is en geen entiteit. In enkele proeftuinen is afgesproken dat cliënten een eventuele klacht kunnen melden aan de casusregiehouder (ofwel lokale team, Veilig Thuis of Gecertificeerde Instelling). Er zijn tot op heden vrijwel geen klachten binnen gekomen gericht aan het Veiligheidsteam.

Tot slot kunnen professionals voor juridisch advies vaak terecht bij juristen vanuit hun moederorganisaties of is er een onafhankelijk jurist betrokken via de gemeente met wie er regelmatig overleg is.

Betrokkenheid bij beslissingen over de geboden hulp en aanpak

De professionals proberen vooral rechtsbeschermend te werken door de gezinnen/huishoudens mee te nemen in de beslissingen die genomen worden ten aanzien van de aanpak die ingezet wordt. Gezinsleden geven aan dat zij behoefte hebben om bij elkaars hulpverlening betrokken te worden of er in ieder geval van op de hoogte te zijn en er over geïnformeerd te worden. Ze willen begrijpen wat er gebeurt, dit helpt ook voor de onderlinge gesprekken tussen gezinsleden.

Zoals hiervoor besproken zijn volwassenen in enkele proeftuinen standaard aanwezig bij de casuïstiekbespreking/MDO. In andere proeftuinen is dat incidenteel, afhankelijk van de problematiek van het gezin en als de veiligheid in het gezin het ook toe laat. Wat opvalt in de observaties van deze overleggen is dat als een lid van gezin aanwezig is bij het MDO, dat regelmatig gecheckt wordt of degene het snapt en het eens is met wat er besproken wordt.

In die zaken waar de cliënten niet aanwezig zijn is de procedure veelal dat voorafgaand aan het MDO gesproken wordt met het gezin, en dat teruggekoppeld wordt wat er uit het MDO komt. Op deze wijze worden gezinnen en huishoudens standaard betrokken bij de adviezen en besluiten. In sommige proeftuinen ontvangen het gezin en professionals na afloop een overzicht van de notulen waarin alles staat wat er besproken is en ook wat de afspraken zijn.

Maar, zoals een professional aangeeft, moet per gezin bekeken worden op welke wijze je samen besluiten neemt en en ervoor zorgt dat de besluiten transparant en te volgen zijn. Professional: *“De kunst is natuurlijk om die gezinnen mee te nemen, maar wat doe je dan met de gezinnen die dat niet aan kunnen, of waar dat veel te ingewikkeld of te moeilijk voor is voor is. Hoe kan je zorgen dat dat ook echt in een taal gebeurt dat het voor mensen ook te begrijpen is.”*

Als een gezinslid het niet eens is met een bepaald besluit is er de mogelijkheid om met de voorzitter van het MDO in gesprek te gaan.

Privacy en delen van informatie

Binnen de proeftuinen is er aandacht voor de rechtsbescherming van de cliënten door anoniem zaken te bespreken waar het RVT alleen betrokken is voor consultatie of advies. Zo worden bij consultatie van het lokale (wijk)team, waar geen directe bemoeienis is van het RVT, geen namen genoemd als de casuïstiek besproken wordt.

Als er wel sprake is van directe betrokkenheid van het RVT bij de casus is een knelpunt het delen van informatie en toegang tot de registratiegegevens van de client. Ook al stemt de cliënt in met de uitwisseling van gegevens, betekent dit niet dat er sprake is van één dossier. In de praktijk betekent het dat er soms meerdere dossiers zijn of dat er veel op papier staat wat uitgewisseld wordt, waardoor de rechten van de cliënten niet geborgd zijn. Als er sprake is van duo’s van professionals is veelal wel geregeld dat beide professionals toegang hebben tot het dossier.

Zolang cliënten meewerken en dus toestemming geven voor het delen van informatie is er geen probleem. Maar als een van de cliënten geen toestemming geeft is er wel een probleem bij het uitwisselen van gegevens.

Onderscheid vrijwillig, drang en dwang

Het kan nodig zijn dat gebruik gemaakt wordt van bevoegdheden als deze helpen om bescherming en hulp te bieden. Dat gebeurt na een zorgvuldige afweging van de ernst en alle mogelijkheden om hulp te bieden. Het gaat in de praktijk om een gevoelig evenwicht, waarin het recht ondersteunend kan zijn aan goede hulp, maar ook een negatieve impact kan hebben op de hulpverlening. Het gebruik maken van bevoegdheden is alleen gerechtvaardigd na afweging van de ernst. De professionals van het RVT wegen de aard en ernst van de problematiek en of alles is ingezet voordat wordt gegrepen naar een gedwongen maatregel (proportionaliteit en subsidiariteit) en wat de mogelijke schade is van de inzet van een gedwongen maatregel afgezet tegen de onveiligheid. Er is in de praktijk een dunne scheidslijn tussen vrijwillig en dwang. Niet altijd is duidelijk voor cliënten of iets echt moet of dat er een keuze is. Sommige cliënten werken mee uit angst voor de inzet van een dwangmaatregel. Cliënten kunnen (ook in een proeftuin) gevoel hebben dat ze bepaalde hulp moeten accepteren omdat het wordt verbonden aan zaken die ze graag willen zoals: meer contact met uit huis geplaatste kinderen of een urgentieverklaring voor een woning: *"We hebben een groepschat met verschillende hulpverleners. We kregen het advies om een Multi Systeem Therapie-traject te volgen met een nieuw jong meisje dat net afgestudeerd is. Ik zei: alsjeblieft niet. Zij kan helpen tuurlijk, maar niet met zo'n ingewikkeld verhaal als ik. Ik zei: nee dat is geen match. Toen zeiden ze: als je gaat tegenwerken moeten de kinderen misschien wel naar een pleeggezin. Toen zei ik oké tegen het traject. Gelukkig heeft MST toen overlegd en gezegd: we laten dit varen. De mensen die vanaf het begin betrokken zijn geweest, gingen toen met mij in het traject."* Meer aandacht is nodig voor hoe we een duidelijk onderscheid maken in het handelen van professionals tussen vrijwilligheid, drang en dwang. Cliënten benoemen dat er niet te snel naar drang en dwang gegrepen moet worden als mensen vrijwillig zijn gekomen en in principe welwillend zijn, het vergt tijd voor gesprekken. Dreigen met kinderen uit huis plaatsen ondermijnt vertrouwen. Rustig en respectvol zaken uitleggen en bespreken is van belang, misschien in meer dan één gesprek.

Conclusie

In dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat de grondhouding van de professionals en de samenwerking van belang is voor de effectiviteit van hulpverlening in gezinnen en huishoudens met complexe problematiek. De vier pijlers van het Toekomstscenario – gezinsgericht werken, rechtsbescherming, eenvoud en een lerende aanpak – zijn essentieel voor het verbeteren van de hulpverlening. De nadruk in de werkwijze van de proeftuinen ligt op het creëren van een vertrouwensband door empathisch luisteren en aandacht voor de gehele gezinssituatie, waarbij alle leden van een huishouden betrokken worden. Het streven naar een eenvoudiger systeem, met vaste aanspreekpunten en langdurige betrokkenheid van professionals, blijkt van cruciaal belang om een diepgaand inzicht in de problemen van het gezin te verkrijgen en de effectiviteit van de hulpverlening te vergroten. Transparante communicatie en rechtsbescherming spelen daarbij een belangrijke rol, vooral als het gaat om het delen van informatie en het waarborgen van de privacy van de betrokkenen. Door samen te werken in een systeem dat de cliënt centraal stelt, kunnen gezinsleden zich meer gehoord voelen en wordt er ruimte gecreëerd voor verandering.

Deze vier pijlers worden in de praktijk gerealiseerd, maar er zijn ook verschillende aandachtspunten, zoals de vraag hoe alle gezinsleden effectief kunnen worden betrokken in de besluitvorming, vooral wanneer er sprake is van complexe dynamieken binnen het gezin. In de toekomst zal het belangrijk zijn deze vraag verder te verkennen en te werken aan een inclusievere benadering, waarbij de rechtmatigheid van het proces steeds gewaarborgd blijft.

5 Perspectief van gezinnen en huishoudens op de meerwaarde van de proeftuinen

5.1. Inleiding

Tijdens het onderzoek in de proeftuinen zijn diepte-interviews gehouden met mannen, vrouwen en jongeren, uit huishoudens met en zonder kinderen, die worden ondersteund door een proeftuin. De interviews hadden de vorm van een cliëntreis waarbij de ervaringen van de volwassenen en jongeren centraal staan. Samen met respondenten hebben we in kaart gebracht wat er de afgelopen jaren is gebeurd ten aan zien van onveiligheid in de thuissituatie, hierbij geeft de respondent aan wat belangrijke ontwikkelingen zijn en wat voor effect deze ontwikkelingen hadden op hun welzijn. Zo worden zij echt uitgenodigd om zelf aan te geven wat voor hen van belang is. Tevens is naar specifieke onderwerpen gevraagd, zoals de betrokkenheid van het RVT. Op het moment van schrijven van dit tussentijdse rapport worden nog meer cliëntreizen uitgevoerd en moeten de vervolggesprekken nog plaatsvinden. Wij beogen respondenten meerdere keren te spreken om een goed beeld van hun ervaringen in de proeftuin te kunnen krijgen.

In dit hoofdstuk gaan wij eerst in op de inzichten uit interviews met volwassenen en jongeren, vervolgens beschrijven wij de aanbevelingen die zij doen.

5.2. Inzichten uit interviews met gezinnen en huishoudens

Laagdrempelig contact met één professional of duo

Uit de cliëntreizen blijkt dat gezinnen en huishoudens een aantal zaken zeer waarderen. Gezinnen en huishoudens waarderen het als zij te maken hebben met een beperkt aantal professionals die onderling afstemmen. Een professional, die de vervolgstappen die genomen moeten worden daadwerkelijk in gang zet, en voor een warme overdracht zorgt is fijn en zorgt ervoor dat mensen een verhaal niet steeds opnieuw hoeven te vertellen. Hoewel gezinnen en huishoudens hun verhaal in de proeftuinen minder hoeven te herhalen ontkomen zij er niet aan dat zij ook in de proeftuin hun verhaal nog meerdere keren vertellen, bijvoorbeeld aan hulpverleners van instanties die later worden ingeschakeld.

Het contact met een vast persoon of duo wordt als prettig ervaren, gezinnen en huishoudens kunnen zich kwetsbaar opstellen en voelen zich gehoord. Een respondent zegt hier over: *"Ik vind het belangrijk dat er een open en transparante omgeving is, waarin er ruimte is voor fouten en dat ik, of mijn gezin, hier niet op afgerekend worden."* Gezinnen en huishoudens vinden het fijn als zij merken dat de professional investeert in de relatie. De benaderbaarheid van de vaste contactpersoon wordt zeer gewaardeerd zeker als het minder goed gaat in het gezin. Ook vermindert het stress als gezinnen en huishoudens één persoon hebben bij wie zij terecht kunnen voor al hun vragen en die de contacten met alle instanties overziet, en soms overneemt. Deze elementen illustreert een respondent als volgt:

"Het duurde ongeveer een maandje tot X [proeftuinprofessional] als contactpersoon kwam. Dat is sinds 2021 ongeveer. Het is bij mij echt meer duidelijk gaan worden toen zij in het spel kwam. Zij kent de wegen, zij wist de juiste mensen. (…) Ik heb dagelijks contact met X. Zodra er iets gebeurt of wat dan ook, hebben we contact met elkaar: 'Oh X ik zit met zo'n probleem, met de bewindvoerder of iets'. 'Oké, ik neem contact met ze op, ik stuur wel een mailtje voor je'. Dus X heeft mij heel veel hulp geboden, in de zin van dat ze ook contact neemt met de bewindvoering. Zij kent alle situaties. (…) En als zij dan belt, dan is er gelijk een duidelijk antwoord. Ze heeft goed werk gedaan. Dus daarom zeg ik ook vanaf het begin, ik heb er echt geen woorden voor hoe ik haar moet bedanken. Ik vind het gewoon fijn. (…) Ik neem meestal wel alle beslissingen. Maar ik overleg het even met haar, van: 'ja misschien weet jij het iets beter?' Zo van: 'als ik deze stap neem, want vind jij ervan?' Dan gaat ze zeggen van: 'als je zo doet, dan is het beter voor jou'. Natuurlijk alles wat beter is voor mij, dat ga ik doen. Dus ze geeft mij wel goed advies. X helpt nu vooral met praktische zaken waar ik tegenaan loop. (…) Het heeft mij heel erg geholpen dat X een stukje van mij heeft overgenomen. Het heeft mij toch wel heel veel geruststelling gebracht. Dat ik dan heel veel dingen ook zelf kon regelen."

Een andere respondent deelt vergelijkbare ervaringen over zijn vaste contactpersoon: *"Als het echt moeilijk werd, dan had zij wel een oplossing. Zij heeft veel bijgedragen aan het feit dat ik hier zit en mezelf teruggevonden heb en weer zin heb om te leven. Daar heeft zij een hele grote bijdrage aan gegeven (…) Ik heb het goed naar mijn zin. Ik ben happy. Ik heb haar telefoonnummer, dus als er iets is kan ik bellen."* De langdurige betrokkenheid van één of twee professionals draagt bij aan het vertrouwen tussen een professional en een gezin/huishouden, zorgt voor meer openheid in de relatie en geeft gezinnen/huishoudens rust omdat ze weten dat er iemand is om op terug te vallen. Het wordt ook als zeer ondersteunend ervaren dat een professional soms praktische ondersteuning biedt en iemand bijvoorbeeld naar een afspraak brengt of helpt met het opruimen van een huis.

Sommige respondenten geven aan dat zij er behoefte aan hebben dat afspraken meer buiten (hun) werktijden plaats kunnen vinden, en er ook meer mogelijkheden komen om contact op te nemen bij stress als dit buiten kantoortijden opkomt, wat geregeld het geval is. Er zijn wel noodnummers, maar respondenten geven aan dat contact tijdens stress juist kan voorkomen dat nood of crisis ontstaat.

Inzet van ervaringsdeskundigen

De inzet van ervaringsdeskundigen geeft bij sommige gezinnen / huishoudens het gevoel (voor het eerst) echt begrepen te zijn. Een respondent vertelt: *"Ze [de ervaringsdeskundige] heeft ervaring met partnergeweld, maar heeft als kind ook kindermishandeling meegemaakt. Ik vind het heel fijn dat ze mij en mijn kinderen kan begrijpen. (…) Het verschil met andere hulpverleners zit er vooral in dat ik me nog nooit zo begrepen heb gevoeld. Ze bekommert zich om mij."*

Samen optrekken

Al eerder is onderstreept dat gezinnen en huishoudens er belang aan hechten dat hulpverleners echt samen met hen optrekken. Een respondent beschrijft dat de samenwerking voelt als een team en zegt: *"We zitten hier echt met zijn vieren om te zorgen dat de boel op de rit komt."* De samenwerking gaat nog niet altijd goed en zeker niet met organisaties die worden ingeschakeld door vaste hulpverleners, maar die zelf niet in de proeftuin zitten. Ook deze instanties moeten meekrijgen dat gezinnen en huishoudens actief moeten worden betrokken in het proces, en onderling wordt afgestemd wat, wanneer en waarom gebeurt.

Respondenten ervaren het als waardevol dat zij uitgenodigd worden 'aan tafel' en dat er professionals met verschillende expertises meedenken: *"Hoe meer mensen betrokken zijn, hoe beter, meer advies meer contact, meer advies, meer ervaring."* Dit draagt er aan bij dat oplossingsrichtingen door iedereen worden gedragen. Gezinnen en huishoudens voelen zich ondersteund en worden meegenomen in de stappen die worden ondernomen. Sommigen hebben wel vragen als ondersteuning en hulp vertraagt omdat zij moeten wachten op het tempo van de (ex-)partner, respondenten voelen zich hier niet altijd goed in meegenomen. Maar verschillende gezinnen en huishoudens hebben het gevoel dat de situatie zonder inmenging van de medewerkers van de proeftuin geëscaleerd zou zijn.

Het intensiveren van samenwerking met andere instanties, niet uit de directe hulpverlening, zou van toegevoegde waarde zijn voor de proeftuinen. Een voorbeeld wordt gegeven door een respondent die (onterecht) op een zwarte lijst van woning coöperatie blijft staan, daardoor dakloos blijft en niet aan de slag kan met herstel: *"ik ben vrijgesproken van de beschuldigingen over een wietplantage, maar de woningbouw blijft me op de zwarte lijst houden, waardoor ik geen nieuw huis kan krijgen. (…) Mijn ex-vrouw wil graag dat ik een huis krijg, zodat de kinderen bij mij kunnen logeren en zij ook wat rust heeft."* Een ander voorbeeld betreft zorgelijke signalen over een kind die niet bij reeds betrokken professionals terecht komen omdat vele absenties op school niet worden gemeld bij de onderwijsinspectie en ook signalen van het kind aan de mentor niet worden doorgezet.

RVT

Het RVT wordt in weinig cliëntreizen expliciet benoemd: gezinnen en huishoudens gebruiken wel namen van professionals en/of instanties. Als het RVT wel expliciet genoemd wordt dan wordt expertise positief beoordeeld, en ook de focus op het hele gezin wordt gewaardeerd. Een respondent vertelt: *"Sinds kort werken die instanties ook samen door proeftuinen, dat vind ik heel positief, echt een toegevoegde waarde. Dan wordt het van verschillende perspectieven bekeken, de ene vanuit de kinderen, de andere tussen mij en de vader van de kinderen. Van alle kanten wordt er naar gekeken."* Het kan lastig zijn dat dit betekent dat het RVT dan meervoudig partijdig moet zijn. Dit kan respondenten onzeker maken. Ook hebben gezinnen en huishoudens soms hoge verwachtingen van de betrokkenheid van verschillende instanties, het roept dan vragen bij hen op als zij in het kader van vertragen en verdragen voor hun gevoel relatief lang op ondersteuning moeten wachten.

Hulp aan kinderen

Verschillende ouders maken zich zorgen omdat hulpverlening aan kinderen niet altijd van de grond komt wanneer beide ouders toestemming moeten geven voor een behandeling. Met name bij complexe vechtscheidingen komt het voor dat kinderen niet de hulp krijgen die ze nodig hebben omdat één van de ouders hier geen toestemming voor geeft. Een vader vertelt: *"Mijn dochter stond ingeschreven bij haar moeder, en ik heb via de reguliere kanalen geprobeerd om zorg voor haar te regelen, omdat ik vond dat ze dat nodig had. Maar ik liep overal tegen muren aan. Bij maatschappelijke zorg kwam ik niet verder. Ook via school geprobeerd, en school heeft zelfs aanbevelingen gedaan voor therapieën die nuttig zouden zijn. Maar ja, je hebt toestemming nodig van beide ouders, en dat was een probleem, vooral bij een vechtscheiding."* En een moeder uit een ander gezin vertelt: *"In het voorjaar is al gezegd, er moet een KOPP training komen en EMDR. Uiteindelijk is daar helemaal niks van gebeurd. Parallel ouderschap zou moeten worden opgestart, dat is ook allemaal niet gebeurd, want mijn ex wilde dat niet. Je hebt er toch twee ouders voor nodig."* Dit knelpunt kan niet binnen een proeftuin worden opgelost maar leidt wel tot zorgen bij ouders.

Een good practice wat betreft hulp aan kinderen werd genoemd door een ouder wiens verschillende kinderen hulp nodig hadden. Bij een netwerkpartner moesten zij opnieuw hun verhaal vertellen. Toen heeft het RVT een andere organisatie gekozen zodat er één hulpverlener voor alle kinderen kwam. Hiermee werd voorkomen dat verschillende organisaties bij verschillende kinderen betrokken werden en er elke keer een nieuwe intake plaats moest vinden.

5.3. Aanbevelingen ter verbetering vanuit cliëntinterviews

Vanuit de gesprekken met gezinnen en huishoudens komen ook een aantal eerste aanbevelingen naar voren.

Expertise uitbouwen

Respondenten geven aan dat bepaalde expertise en kennis soms nog ontbreekt, zeker als het gaat om intiem terreur. Zij benadrukken dat het moeilijk is om bij jezelf vast te stellen dat je slachtoffer van intiem terreur bent, als je er middenin zit. Ook ervaren zij dat het bij geweld en zeker bij intiem terreur moeilijk is om aan hulpverleners over te brengen wat het probleem in de relatie is. Hulpverleners herkennen intiem terreur niet altijd. Slachtoffers hebben het gevoel dat ze er helemaal alleen voor staan en zijn bang dat escalatie nodig is voordat iemand de problematiek ziet en ingrijpt. Deze ervaring van slachtoffers van intiem terreur wordt door verschillende respondenten genoemd en beslaat veelal de periode voor en tijdens hun betrokkenheid bij de proeftuin. Een respondent illustreert dit als volgt: *"Voor je er erachter komt dat je met iemand bent die zo manipulatief is, met weinig geweten, dat duurt jaren. (…) Deze mensen [ex-partner] leren met manipulaties tot hun doel te komen, dus als de hulpverlening komt en je bent in paniek, dan denkt die hulpverlener: die is gestoord, die moet opgesloten worden. Dan begint de strijd met hulpverleners om hun te overtuigen dat dat niet klopt. Maar hoe meer je ze wilt overtuigen hoe meer je een gestoord persoon lijkt. (…). Maar ik ben niet zo een gestoorde vrouw dat ik iedereen zomaar een psychopaat noemt. Het was echt. Dat niemand mij geloofde, dat wat ik zeg gewoon klopt. De hulpverlening stond heel dichtbij, ze zagen het gebeuren maar ze deden niks. Ik kon alleen wachten op escalatie en dan de politie bellen. (…) Ik dacht het enige wat ik kan doen is deze vent weer in huis nemen want dan heb ik controle. Want niemand ziet wat er gebeurt."*

Nakomen van afspraken

Zoals uit voorgaande sectie blijkt vinden gezinnen en huishoudens een vast contactpersoon van absolute meerwaarde. De vertrouwensband die ontstaat komt het effect van de hulp veelal ten goede. Vertrouwen wordt echter geschaad als professionals afspraken niet nakomen. Een respondent deelt frustratie hier over: *"Tot de dag van vandaag ben ik nog steeds niet gebeld door diegene. Het enige wat mij is gezegd is dat diegene het best wel druk heeft, en een drukke agenda. En ik zei ze ook, ik heb ook een drukke agenda. Maar ik wel ruimte voor jullie. Dus ik heb ook aangegeven, althans dat heb ik ze nog niet aangegeven maar dat ga ik ze ook wel zeggen, van hun verwachten wel dat ik mij aan afspraken houdt, maar als zij zich niet aan afspraken houden is het de lamme leiden de blinde."* Ook het afzeggen van afspraken schaadt het vertrouwen en de wil om samen te werken, benadrukt een andere respondent: *"Continu werden die gesprekken dus afgelast, want die kon weer niet, of die kon niet. Op een gegeven moment heb ik best wel een pittige mail gestuurd, van nou weet je, ik vind hier weer niet gehoord te zijn. Doordat ik mij continu vrij moet maken voor de gesprekken, en dan op het laatste moment worden die afspraken afgemeld. (…) Voor hen ben ik een casus, maar dit is mijn leven. Voor hen ben ik maar gewoon op papier wat, maar dit is mijn leven wat doorgaat. En ik kan niet gaan zitten wachten op hen tot ze tijd voor mij hebben."* Een tweede aanbeveling betreft dus: kom afspraken na, hoe lastig het soms ook kan zijn om iets in te plannen nu de insteek juist is om met verschillende professionals aan tafel te zitten.

Aandacht voor communicatie en taal

In het verlengde hiervan dragen gezinnen en huishoudens aan dat zij behoefte hebben aan duidelijker communicatie, onder andere over de rol en taken van het RVT in relatie tot andere instellingen. Ook is er behoefte aan meer helderheid over het vervolg van casuïstiekbesprekingen. Hoewel sommige respondenten aangeven dat zij binnen de proeftuinen echt samen met hulpverlening optrekken, geven andere cliënten aan dat zij meer meegenomen willen worden in afwegingen. Bijvoorbeeld in de afweging om te vertragen en het tempo van een ander gezinslid te volgen. En ook aandacht houden voor een zorgvuldige afweging ten aanzien van taal die professionals gebruiken blijft belangrijk. Een respondent illustreert dit als volgt: *"Er was hier geen enkele reden tot interventie of een onveilige situatie. We zijn tot slot per rekening zelf gekomen en we geven daar in het gesprek onze ziel en zaligheid bloot. Met al onze kwetsbaarheden en al onze fouten en tekortkomingen die er zijn. Dus het voelde als een hele vervelende kater, als iemand woorden in de mond neemt als er is hier sprake van verwaarlozing of kindermishandeling. Dat gaat zo'n hele samenwerking, daardoor, helemaal kapot."*

5.4. Inzichten uit landelijke kwantitatieve monitor

Het landelijk programmateam heeft in een monitor in de proeftuinen een aantal stellingen aan cliënten voorgelegd. Uit deze monitor komen een aantal punten naar voren waar cliënten positief over zijn. Gezinnen en huishoudens die begeleid worden in proeftuinen, waar gewerkt wordt volgens de uitgangspunten van het toekomstscenario voor kind- en gezinsbescherming, zijn

overwegend positief over de ondersteuning die zij ontvangen. Ze waarderen met name het contact en de ondersteuning die hen geboden wordt, waarbij ze het gevoel hebben serieus genomen en met respect behandeld te worden. Het is voor de gezinnen en huishoudens belangrijk dat er goed naar hen geluisterd wordt en dat hun zorgen en behoeften gehoord worden. Daarnaast wordt de brede expertise binnen het team vaak als een meerwaarde ervaren. Gezinnen/huishoudens voelen zich ondersteund door de diversiteit aan kennis en vaardigheden die aanwezig is, wat hen vertrouwen geeft in de genomen besluiten. De uitleg over deze besluiten wordt eveneens als helder en goed onderbouwd ervaren. Dit helpt de gezinnen/huishoudens om de genomen stappen beter te begrijpen en erachter te staan. Bovendien wordt het contact met een relatief klein aantal medewerkers als positief beoordeeld. Dit maakt dat gezinnen en huishoudens zich niet verloren voelen in een grote hoeveelheid verschillende gezichten, maar dat ze kunnen rekenen op een vertrouwd team dat hen begeleidt. Tot slot blijken de meeste gezinnen/huishoudens positieve verwachtingen te hebben over de langdurige ondersteuning die hen in de toekomst geboden zal worden. Deze combinatie van respectvolle behandeling, heldere communicatie, en de geboden expertise zorgt ervoor dat gezinnen en huishoudens zich ondersteund voelen in hun proces van verandering.

Ondanks de positieve ervaringen zijn er ook enkele punten waar gezinnen en huishoudens minder tevreden over zijn. Een belangrijk knelpunt is de moeizame besluitvorming, die vaak voortkomt uit uiteenlopende visies binnen het team. Dit kan leiden tot onduidelijkheid en onzekerheid bij gezinnen/huishoudens, die het gevoel hebben dat er geen eenduidige koers wordt gevolgd. Daarnaast wordt de vertraging bij de intake en de rapportages als problematisch ervaren. Gezinnen en huishoudens ervaren het als frustrerend wanneer het proces lang duurt en wanneer ze onduidelijkheden ondervinden over de voortgang. Dit zorgt voor een gevoel van stagnatie in hun traject. Een ander punt van zorg is dat in sommige gevallen oude conclusies in rapportages terugkeren, wat het moeilijk maakt om nieuwe beslissingen te nemen die daadwerkelijk aansluiten bij de huidige situatie van het gezin/huishouden. Dit kan hen het gevoel geven dat hun situatie niet goed wordt begrepen of dat er onvoldoende rekening wordt gehouden met hun voortgang. Ten slotte wordt het ook als een gemis ervaren wanneer er niet altijd een passende oplossing wordt gevonden voor de problemen waarmee ze geconfronteerd worden. Gezinnen en huishoudens geven aan dat ze soms het gevoel hebben dat er niet voldoende creatieve of passende oplossingen worden aangereikt, waardoor ze met onvervulde behoeften blijven zitten. In het volgende figuur worden de stellingen weergegeven met de wijze waarop 24 cliënten dit beoordelen.

Op dit moment loopt het cohortonderzoek nog. De resultaten uit dit onderzoek zullen deze inzichten verder verdiepen.

Figuur 5.1. Ervaringen van cliënten in de proeftuinen

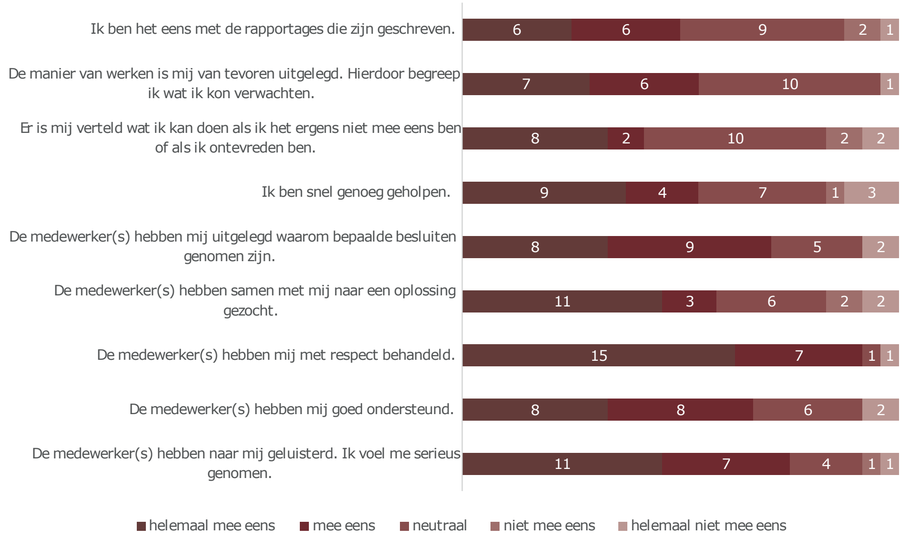

5.5. Conclusie

In dit hoofdstuk staan de ervaringen van gezinnen en huishoudens binnen de proeftuinen centraal, met bijzondere aandacht voor de meerwaarde die zij toekennen aan de geboden ondersteuning. De gezinnen en huishoudens geven aan veel waarde te hechten aan laagdrempelig contact met één of twee vaste professionals, wat hen een gevoel van veiligheid en vertrouwen biedt. Het contact met deze professionals draagt bij aan het verminderen van stress en het verbeteren van het welbevinden. Tevens wordt de inzet van ervaringsdeskundigen positief ervaren, vooral omdat gezinnen en huishoudens zich begrepen voelen door ervaringsdeskundigen. Het samen optrekken met professionals wordt ook als waardevol ervaren, hoewel gezinnen en huishoudens soms aangeven dat de betrokkenheid van externe instanties onvoldoende of te traag is. Daarnaast zijn aanbevelingen gedaan voor verbetering, zoals het vergroten van de expertise rond intiem terreur, het nakomen van afspraken, en het verbeteren van communicatie en taalgebruik. Uit de landelijke kwantitatieve monitor blijkt dat gezinnen en huishoudens over het algemeen tevreden zijn over de ondersteuning die zij ontvangen, maar dat er knelpunten zijn rondom besluitvorming, vertragingen in het proces, en het vinden van passende oplossingen voor problemen. Desondanks blijven de meeste gezinnen en huishoudens positief over de langdurige ondersteuning die hen geboden wordt.

6 Perspectief van de professionals op de meerwaarde van de proeftuinen

6.1. Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op wat de professionals zelf zien als toegevoegde waarde van de aanpak binnen de proeftuinen. Wat levert het op? Hierbij hebben we gebruik gemaakt van de interviews met professionals en projectleiders, de leersessies die georganiseerd zijn op landelijk niveau en de uitkomsten van de monitor proeftuinen.

Het ontwikkelen van een nieuwe werkwijze is een uitdagend proces van leren, vallen en opstaan. Dit gebeurt binnen een nieuw samenwerkingsverband, waarbij de kaders vaak onduidelijk zijn en er een wens is om maatwerk te bieden en bestaande kaders los te laten. Tegelijkertijd is er een landelijk programma voor toekomstscenario's Kind- en Gezinsbescherming, waarbij verschillende partijen meekijken naar de vorm en inhoud van de proeftuinen. Op lokaal niveau begeleiden bestuurders van betrokken organisaties het proces en houden ze kritisch in de gaten of alles in lijn is met de wet- en regelgeving. De professionals hebben geen gemakkelijke taak, maar de meeste professionals ervaren de nieuwe werkwijze in de proeftuinen als positief.

Hoewel de proeftuinen nog volop in de opstart- en ontwikkelfase zijn, merken de professionals dat deze veranderende werkwijze zijn eerste vruchten afwerpt. Professionals ervaren dat het vaker lukt om binnen vrijwillig kader met gezinnen en huishoudens in verbinding te komen of te blijven en binnen vrijwillig kader aan te sluiten bij wat gezinnen en huishoudens nodig hebben. Onder andere door: *"te kunnen doen wat nodig is, en daardoor ook echt aan kunnen sluiten bij het gezin", "alle tijd ergens voor hebben", "verschillende perspectieven aan tafel", "elkaars taal en werkwijze leren"*. Tegelijkertijd ervaren de medewerkers dat deze veranderende manier van werken veel vraagt van professionals.

In dit hoofdstuk bespreken we op welke punten de professionals van het RVT en de lokale (wijk) team een meerwaarde zien van hun nieuwe werkwijze.

"Ik heb af en toe ook wel het idee dat het nog lastiger is om allemaal oude dingen af te leren en van die vanzelfsprekendheid af te komen van 'zo doen we dan'."

"Je moet als professional ook een beetje van elastiek zijn."

6.2. Maatwerk bieden door het ontwikkelen van een nieuwe werkwijze

De professionals geven aan dat ze eindelijk de tijd hebben om maatwerk te bieden aan gezinnen of huishoudens. Het leveren van maatwerk en doen wat nodig is voor het gezin of huishouden wordt als een duidelijke meerwaarde gezien. Het bieden van maatwerk betekent dat gewerkt wordt vanuit bepaalde principes, zoals gezamenlijkheid en gelijkwaardigheid, vertrouwensband met betrokken, tempo aanpassen, focus en prioriteit stellen, of out of de box denken.

Gezamenlijkheid en gelijkwaardigheid
Een belangrijk uitgangspunt van de werkwijze in de proeftuinen is dat gezinnen en huishoudens zelf de regie hebben over hun leven en de keuzes die ze maken. Dit betekent dat professionals inspelen op de behoeften en situaties zoals die door de betrokkenen worden ervaren. Gezinsleden zijn alleen bereid om te veranderen als zij het gevoel hebben dat hun problemen worden aangepakt. Het gaat om een gezamenlijke aanpak waarbij gezinsleden de regie hebben over hun eigen leven en de keuzes die ze daarin maken. *"Je legt het gedrag meer terug bij de ouders. Je beslist veel meer samen. Ik zeg vaker, 'dit is mijn professionele mening, maar jij mag ook een andere mening hebben.' Als we die goed naast elkaar kunnen leggen en de keuzemogelijkheden kunnen schetsen en de scenario's met elkaar kunnen uitdenken. Dan blijft die verantwoordelijkheid ook vaak daar waar die hoort te liggen, bij de ouder zelf."*

Maar deze gezamenlijkheid en gelijkwaardigheid speelt niet alleen in de relatie met de betrokkenen maar ook met collega's. In de proeftuin werken professionals die betrokken zijn bij een huishouden nauw met elkaar samen voor het huishouden. Zij vormen samen een team met en rond het huishouden. Dat vraagt om een gelijkwaardige relatie tussen professionals, met respect voor elkaars vakkennis en voor meerdere perspectieven.

Vertrouwensband
Een belangrijke voorwaarde voor succes is het opbouwen van een vertrouwensband met het gezin. Professionals geven aan dat het grote verschil is dat zij nu de tijd hebben om met de gezinsleden te praten over wat er speelt en wat er nodig is. Het opbouwen van vertrouwensband betekent investeren in het contact door te luisteren naar hun verhaal, door nauw aan te sluiten bij de behoefte van de betrokkenen en door praktische hulp te bieden, zoals meegaan naar een hulpverlener of woningbouwvereniging, of helpen met het huishouden. Door samen dingen te doen, delen ouders en jongeren meer en vertellen ze meer over hun situatie. *"Als pleegouder zegt dat het niet goed gaat met het meisje, dan kom ik met haar praten. Eerst werd dit vaak bij andere belegd, zoals bij spoedhulp of andere interventie, maar nu doe je dat zelf. Dit zorgt ook voor een andere band het met het gezin. Ik zou niet zeggen dat ze ons 100% vertrouwen en we hebben nare keuzes moeten maken, maar we hebben wel korte lijntjes met ze."*

Bredere en onbevooroordeelde blik
Veel professionals benadrukken ook dat ze nu de tijd hebben om beter te analyseren wat er 'echt' aan de hand is. Belangrijke elementen hierbij zijn met een brede blik kijken, uitgaan van wat de cliënten als probleem ervaren, en meer oordeelloos luisteren.

"Ik denk dat wij ook echt een ontwikkeling doormaken in anders kijken, anders bejegenen, daar zie ik echt een groei en daar ben ik wel echt trots op. Al zijn het maar kleine stapjes, ik zie echt wel groei in een andere blik, minder normerend, meer vanuit contact, investeren, merken dat dat niet eng is ook."

"Ik vind het wel heel mooi dat er met een veel bredere blik wordt gekeken naar hele gezinnen. In plaats van, dit is een probleem en los het even op. Dat je dat met ook meer partijen aan de voorkant kan doen en dat je daarmee volgens mij ook duurzamer een oplossing gaat vinden in plaats van steeds maar dus die bandjes blussen en doorgaan naar de volgende."

Professionals benadrukken het belang om eerst verbinding te zoeken in plaats van direct vanuit veiligheid/geweld te handelen. Er wordt minder snel gehandeld en meer ingezet op het ontwikkelen van een relatie met het gezin en de gezinsleden. Er is daardoor meer tijd om te analyseren wat er echt aan de hand is in het gezin. *"Problemen worden beter zichtbaar als je langer in het gezin aanwezig bent, je ziet eerder een herhaling van problemen en patronen die daaraan onder liggen."* De andere kant is er ook. Men heeft het gevoel dat het RVT pas betrokken wordt als het gezin/huishouden al in de stress zit en er sprake is van spoed. Als het gaat om misbruikend, verwaarlozend of gewelddadige relationeel gedrag dan vinden professionals het moeilijk om de tijd te nemen voor een goede analyse. Al snel ontstaan het gevoel dat er juist ingegrepen moet worden en gehandeld. Dan is er weinig ruimte om te vertragen. Maar ook als het gaat om onveiligheid is het van belang om te vertragen en te vertragen. *"Wij nemen langer de tijd om in te zetten op de samenwerking met het gezin en langer de tijd om te kijken wat er aan de hand is. Analyse wat er allemaal in het verleden is gebeurd. Wat is de top-3 van de onveilige situaties? Denk dat de aanpak anders is, omdat wij de tijd nemen om even de onveiligheid te verdragen om een goed beeld te krijgen. Vroeger zat er meer een tijdslimiet oplegt. Dit legt vervolgens druk op het gezin, waarbij je uiteindelijk sneller ingrijpt dan dat wij nu doen."*

Tempo aanpassen en focus aanbrengen
Bij onveiligheid spelen vaak meerdere problemen op verschillende gebieden. Het is belangrijk om niet sneller te gaan dan de gezinsleden aankunnen en niet alle problemen tegelijk te willen oplossen. Het tempo van de gezinnen of huishoudens volgen en samen prioriteiten stellen is essentieel. Professionals geven aan dat zowel de Top-3 methodiek als de Verklarende Analyse helpt om focus aan te brengen: *"En het geeft medewerkers ook wel houvast dat je niet alles tegelijk hoeft, dat je een focus aan kan brengen. En dat vinden mensen nog wel heel moeilijk, want mensen zijn geneigd om heel snel naar de onderliggende factoren te gaan en daarmee te willen werken. Maar dat is veel te groot om mee te starten als er onveiligheid in de gezinnen heerst. Dus dat je mensen ook kan zeggen van: 'je mag je eerst op deze stukken focussen, de rest dat komt daarna'. Dat daar overzicht in komt en dat het minder brei is, dat je het uit elkaar mag halen."*

Goede gezamenlijk gedragen analyse maken
Essentieel in de verhalen is een gezamenlijke en gedragen analyse maken waarin alle betrokkenen (cliënten en hulpverleners) zich kunnen vinden. Met name de Top3-methodiek of de Verklarende Analyse worden regelmatig genoemd als werkbare methodiek om een goede analyse te maken die recht doet aan de onveilige situatie. In de praktijk worden deze methoden op verschillende manieren in de praktijk ingezet. Maar er zijn wel een aantal gedeelde waarden:

- Langzaam maar duurzaam: Een gezamenlijke verklarende analyse voorkomt de fuik van snel oplossingen zoeken, symptoombestrijding en tunnelvisie. Je komt tot duurzame oplossingsrichtingen voor het versterken van het gezin.
- Het gezamenlijke verhaal: Het proces van analyse helpt om het gezamenlijke verhaal te maken. Dan houden ouders grip, krijg je samen zicht op oorzaken en zet je stappen die navolgbaar zijn.
- Breed kijken: De analyse gaat over belemmerende en versterkende factoren. En het gaat over (alle leden van) het gezin en hun omgeving.
- Aandacht hebben voor de sterke kanten en wat wel goed gaat en oplossingen zijn die werken.

Het is wel een investering om een goede analyse te maken met alle betrokkenen (beide ouders en kinderen). Het vraagt om iedereen apart te spreken en dan een gezamenlijke analyse te maken. *"Dat is eigenlijk al een interventie op zich om hen inzicht mee te geven in hun eigen verhaal, wat ze aan het aan het doen zijn. (...) Buiten de proeftuin is dit iets waar je normaal geen tijd voor hebt. Maar nu kan je ervoor zorgen dat patronen die jarenlang opgebouwd zijn kunnen veranderen."* En dat allemaal in gezamenlijkheid met de betrokken gezinsleden: *"De valkuil is om als professional te veel in te vullen, dat je in één huisbezoek een mooie verklarende analyse hebt en dat presenteert aan het gezin als 'dit is het', terwijl het gezin dat niet zo voelt."* Tegelijkertijd wordt benoemd dat het lastig is om alle fasen van deze methodieken goed te doorlopen: *"Hoe komt het dat we vrijwel nooit toekomen aan het voltooien van fase 2 en fase 3 van de Top 3?"*

Out of the box denken buiten de kaders treden

Zorg op maat bieden, doen wat betrokkenen nodig hebben betekent dat je buiten de bestaande kaders moet denken en je soms niet druk maken of alles volgens de protocollen verloopt of binnen de regelgeving past: *"Ja, zeker in de gezinnen die ik zelf begeleid. Ik denk ook dat dat wel komt door een stukje professionele ongehoorzaamheid. Ik probeer echt te doen wat voor gezinnen het meest helpend is op dat moment voor hen in hun leven en het maakt mij niet zoveel uit of ik dat dan wel mag doen of niet mag doen. En met welke bevoegdheden of verantwoordelijkheden. Ik heb gewoon mensen die iets nodig hebben en als ik daar iets in kan betekenen dan doe ik dat. Maar ik zie ook dat die ruimte wel kleiner wordt nu de politiek daar echt beslissingen opneemt en genomen heeft en dat." "Ik zie dat in het team waarin we nog vrij activistisch doen wat waarvan we vinden en zeggen 'dit is goed voor die mensen' dan maakt het mij niet zoveel uit of het juridisch gezien helemaal dichtgetimmerd is. Want ik zie dat mensen zich meer geholpen en gehoord voelen. Ja, absoluut."* Maar regelmatig geeft dit ook een gevoel van ongemak. Juist door iets anders te doen dan zij gewent zijn maakt dat professionals zich onzeker voelen of wat zij doen ook het juiste is gezien de situatie: *"Juist binnen de proeftuin moet je soms risico's nemen en minder snel teruggrijpen op de gangbare route. Dat geeft soms best een ongemakkelijk gevoel."*

Andere attitude professional

Maar voor een goede werkrelatie is de grondhouding en de attitude van professionals essentieel. Als de grondhouding niet klopt, als er geen match is met de client halen vakkennis en interventies niets uit. Deze grondhouding lijkt vanzelfsprekend. Maar het lukt in de praktijk lang niet altijd om deze toe te passen bij misbruikend, verwaarlozend of gewelddadig relationeel gedrag. Wat er genoemd wordt in relatie tot een andere professionele houding is:

- Respectvol omgaan met ongelijke positie
- Naast de bewoners staan
- In verbinding komen met de gezinnen en huishoudens/investeren in contact
- Open brede blik minder normerend
- Bewust zijn dat je het ook fout kan hebben
- Kritische vragen stellen en grenzen kunnen aangeven
- Transparant zijn en uitleg geven
- Gezinnen/huishoudens vasthouden en daadkracht: vasthoudendheid om bij het huishouden te blijven. Zaken zijn ook niet een-twee drie opgelost en niet alles is maakbaar. Juist op de momenten dat het heel ingewikkeld en onveilig wordt, laten ze niet los, maar blijven ze aangesloten.

"Je kunt klanten niet meer over de schutting gooien. Je hoeft niet meer te zeggen; nu is het te ingewikkeld. Nu draag ik over aan de Raad of Jeugdbescherming ofzo. De werkwijze helpt om mij niet te ontslaan van de taak waar ik voor sta. Wat ook nodig is om die duurzame veiligheid te krijgen."

6.3. Netwerksamenwerking in plaats van estafette samenwerking

De professionals zijn vooral trots op het realiseren van een netwerksamenwerking. Dat is een proces geweest van elkaar leren kennen en vertrouwen. Een belangrijk voordeel van deze samenwerking is dat zaken niet meer aan elkaar worden doorgegeven, maar dat ze gezamenlijk verantwoordelijk zijn. Er is vast contactpersoon die verantwoordelijk is voor de coördinatie en afstemming van de geboden ondersteuning. Dat de professional van het veiligheidsteam of (wijk)team breder ingezet kan worden en meer zelf kan oppakken, is ook een reden dat er minder snel doorverwezen wordt naar andere instellingen. *"Als pleegouder zegt dat het niet goed gaat met het meisje, dan kom ik met haar praten. Eerst werd dit vaak bij anderen belegd, zoals bij spoedhulp of andere interventie, maar nu doe je dat zelf. Dit zorgt ook voor een andere band het met het gezin. Ik zou niet zeggen dat ze ons 100% vertrouwen en we hebben nare keuzes moeten maken, maar we hebben wel korte lijntjes met ze. Ze kennen ons goed."*

Door samen te werken met professionals uit verschillende disciplines, die elk hun eigen expertise en visie hebben, wordt er met een bredere blik naar de gezinnen/huishoudens gekeken. Het verschil in perspectieven wordt door professionals als een duidelijke meerwaarde gezien. Tegelijkertijd levert dit ook spanningen op, omdat verschillen in kennis en visies kunnen leiden tot meningsverschillen over wat nodig is: *"In onze proeftuin is er een duo (lokaal en RVT) dat in het gezin staat en regie heeft over het traject van het gezin. Toch is wel de vraag: wat is nou regie? Hoe ziet die samenwerking er precies uit? Zoals ik het zie, ligt regie altijd bij duo (ook als het gaat om beoordeling en taxatie van veiligheid in het gezin). Idealiter is dit dus het geval, maar in de praktijk lukt dit niet altijd."* Soms is er ook sprake van een morele afweging van wat juist is om te doen. Dan kan een beraad helpen. Dat is een overlegvorm waarin er gezamenlijk via een zorgvuldig afwegingsproces tot een navolgbaar besluit komen. *"We kunnen ook vraagstukken afwegen. Dan werken we op een andere manier: niet advies geven over wat je het beste kan doen, maar samen om tafel gaan totdat we een scenario hebben dat we gaan uitvoeren."* Gaandeweg leert men elkaars taal en werkwijze kennen. *"Een andere belangrijk les die we aan het leren zijn is: eigenlijk kennen we elkaar niet zo goed. We denken te weten wat de ander doet, Maar dat is niet zo. We weten soms gewoon niet welke kennis de ander eigenlijk in huis heeft, en ook niet hoe de ander werkt."*

"We moeten praten in de taal en werkelijkheid van het gezin. Dat is een ander gesprek dan wat we binnen het team hebben." De samenwerking wordt als prettig ervaren als men elkaar wat beter heeft leren kennen en daaraan ook steun ontlenen: *"Het feit is dat we het met elkaar ook vrij positief en luchtig houden. Want het is best wel pittig wat wij in gezinnen voorbij zien komen. En ik voel wel de ruimte in de samenwerking om gewoon mezelf te zijn om. Niet op eieren te lopen, dat vind ik vind ik zelf heel prettig. Ik kan gewoon mezelf zijn. Ook dingen zeggen waarvan ik denk, dit is niet oké. Of bijvoorbeeld een compliment geven of wat dan ook. De sfeer is professioneel en ontspannen en op de samenwerking gericht. In het belang van die cliënt, die staat voorop en ik voel de ruimte in die samenwerking om langer aangehaakt te blijven bij een gezin."*

Het werken in duo's, waarbij zowel iemand van het lokale team als iemand vanuit het RVT contact heeft met het gezin, wordt als zeer prettig ervaren. Door deze samenwerking kunnen verschillende zaken opgepakt worden. *"Ik kan het niet alleen. Het samenwerken in een DUO is ook supertof, je denkt allebei anders. Dus het haalt de tunnelvisie weg, je leert breder kijken." "En dat heeft een meerwaarde, samen met elkaar optrekken. En verder vind ik ook het langer met elkaar samenwerken een meerwaarde. Je kan dingen van elkaar overnemen. Ook als je met vakantie gaat kan je dingen van elkaar overnemen, dat is fijn."* Werken in duo geeft wel meer extra werk en meer overleg, maar professionals geven aan dat het fijn is dat je de verantwoordelijkheid niet alleen draagt. De gezamenlijke visie en het afstemmen maakt het werk beter draagbaar. Zeker als het om kinderen gaat en het onveilige is dan is het fijn om de gezamenlijk verantwoording te dragen. *"Een kind dat van een flat valt, een kind dat overlijdt door mishandeling. En kind dat met een dronken moeder in een auto omkomt. Dat zijn wel echt denkbare scenario's in ons werk."* De afweging om niet te snel handelen of in te grijpen maakt ook dat hulpverleners zich onzeker voelen als ze niet meteen ingrijpen. "Als je dus niet wilt gaan voor directe veiligheid van een uithuisplaatsing, maar afhankelijk bent van een relatie met betrokken, van je ingang in het gezin, van veiligheidsafspraken waar draagvlak voor moet zijn. Dat is een hele dynamische situatie, waarbij je nooit 100% zekerheid gaat hebben. Dat maakt dat je ook weleens 's nachts wakker ligt, van gaat dit goed." Het helpt om samen de verantwoordelijkheid te nemen om te doen wat nodig is, zonder de verantwoordelijkheid bij een ander te leggen als het mis zou kunnen gaan. Dat betekent niet meer gefragmenteerd werken vanuit de eigen professie of instelling, maar daadwerkelijk gaan samenwerken en overleggen wat er nodig is.

6.4. Uithuisplaatsing voorkomen

Een van de doelen van de proeftuin die regelmatig door de medewerkers genoemd wordt, is het minder snel inzetten van een jeugdbeschermingsmaatregel door de nieuwe werkwijze. Door de samenwerking is er bij stagnatie of crisis in een gezin eerder sprak van 'bijschalen' in plaats van opschalen of overdragen. In het oude stelsel zou een deel van de gezinnen opgeschaald zijn naar de jeugdbescherming. Nu wordt er meer tijd genomen om met het gezin of huishouden te kijken wat nodig en mogelijk is binnen het vrijwillig kader. Het gaat altijd om een afweging van wat de risico's zijn als de onveiligheid langer voortduurt en dus ook kinderen mogelijk langer in een onveilige situatie verkeren ten opzichte van de risico's van direct ingrijpen (bijv. door uithuisplaatsing) wat ook risico's meebrengt voor de ontwikkeling van kinderen. Regelmatig levert dit visieverschillen op binnen het team of met andere samenwerkingspartners vanuit onderwijs, zorg en veiligheid, omdat zij verwachten dat er gelijk actie wordt ondernomen. *"En dan merk ik ook dat we meer voor elkaar krijgen om ook te kunnen laten zien dat we geen uithuisplaatsing willen maar een inhuisplaatsing. Dat is natuurlijk wel spannend of we dat ook gaan redden, want dat is wel een heel moeilijk kind wat ik nu in gedachten heb. Maar ik hoop het heel erg, omdat afwijzing bij dit kind ook zo'n enorme factor is. Dat dat wel gaat helpen, dat de rust weer terugkeert en meer begrip weer komt voor elkaar over en weer. Maar ook op de tijdstippen, bijvoorbeeld als moeder aangeeft dat het altijd 's avonds voorkomt. We hebben nu inderdaad iemand die daar 's avonds komt helpen."*

Regelmatig lukt het om te voorkomen dat kinderen uithuisgeplaatst worden of dat hulpverlening vanuit gedwongen kader ingezet wordt door te kijken naar wat er wel mogelijk is. Maar de praktijk laat ook zien dat in sommige gezinnen het nodig blijft om gebruik te maken van bevoegdheden om bescherming en hulp te bieden. Dat gebeurt echter na een zorgvuldige afweging van de hulp en eerst alle mogelijk hulp te bieden. Eerst een goede analyse van wat er daadwerkelijk aan de hand is, voorkomt dat er onnodig naar maatregelen wordt gegrepen. "Laatst had ik het er met M. (collega) over, als je een dossier leest, voelt het heel anders dan als je op de bank zit. Ik kreeg vanuit Veilig Thuis dat er een uithuisplaatsing nodig was, maar zo voelde dat niet toen ik daar op de bank zat. Maar als je het hele verhaal op papier leest, zonder het gezin te kennen, had je gezegd dat deze uithuisplaatsing wel door zou moeten gaan. Ik vind niet dat je zulke beslissingen mag maken, zonder daar echt op die bank te hebben gezeten, dat mag je gewoon niet doen. Dus als de proeftuin er niet was, waren deze kinderen uit huis geplaatst."

6.5. Groeiende expertise

Het gebruik maken van bevoegdheden en/of maatregelen, die zeer ingrijpend zijn in de persoonlijke levenssfeer, is alleen gerechtvaardigd om bescherming en hulp te bieden wanneer fundamentele rechten van een of meerdere leden van het huishouden worden geschonden. De onderbouwing komt tot stand door een terugkerende afweging waarin professionals de aard van de

problematiek beoordelen en de ernst wegen. Vakkennis over de aard en weging van de ernst van de geweldsproblematiek is daarvoor een noodzakelijke voorwaarde. De Top3-methodiek wordt in de meeste proeftuinen gebruikt als hulpmiddel om de aard en ernst van onveiligheid te beoordelen. Van belang is om een onderscheid te maken tussen veiligheidstaxatie (fase directe veiligheid) en risicotaxatie (fase stabiele veiligheid) (zie De visie Gefaseerd Samenwerken voor Veiligheid). Een eenduidige gezamenlijke taal wordt gemist met de verschillende partijen die betrokken zijn bij de proeftuinen over wat veiligheid en onveiligheid is en wat acute en structurele onveiligheid en tot welke acties deze inschatting moet leiden.

Daarnaast wordt er ook geconstateerd dat er een verschil in taal en ervaring tussen de gezinnen of huishoudens en professionals: "We moeten praten in de taal en werkelijkheid van het gezin. Dat is een ander gesprek dan wat we binnen het team hebben. Onveiligheid kan veilig voelen voor de slachtoffers. Zo ben je het gewend, je weet wat je kan verwachtend, dat is vertrouwd." Professionals geven aan dat hierin nog een slag gemaakt kan worden.

Binnen de jeugdzorg is het nog niet vanzelfsprekend om te reflecteren op eigen waarden, normen en werkwijze, competentie en gekozen route, om m open te staan voor meerdere perspectieven en manieren om het doel te bereiken. Ook het leren van je fouten of dat een interventie of aanpak anders uitpakt dan gedacht, is niet vanzelfsprekend. Een veilige omgeving waarin je je onzekerheden kan delen is daarin een voorwaarde.

Een meerwaarde is het elkaar scherp te houden vanuit verschillende disciplines en expertise en te weten wanneer er aanvullende vakkennis nodig is en wie die kennis heeft. Het van elkaar leren van de wijze waarop professionals proberen om volgens de uitgangspunten van de proeftuinen te werken is een belangrijke voorwaarden. *"Mensen hebben leerruimte nodig om een nieuwe werkwijze eigen te maken en dat kan niet met een volle caseload. Dat kan niet als je loopt te rennen en vliegen. En ondanks dat we een enorme leerstructuur opgezet hadden, zei iedereen dat ze verzopen in de trainingen omdat ze ook nog hun gezinnen moesten draaien."*

Professionals geven aan dat er een duidelijke behoefte is aan meer moeten reflecteren op wat zij doen. *"We reflecteren altijd op gezinnen, maar wat doen wij? Als we dat meer zouden doen, dan wordt het mooier. En daarvoor moeten we supervisie volgen, want ik dacht: dan moet je beter naar jezelf kijken wat jij doet en dan is het goed dat een supervisor naar de andere kant kijkt. (...) We hebben allemaal blinde vlekken en het is goed als je erachter komt. Ik vind het mooi dat het in ICM erbij zit. Er mag wel meer naar jezelf gekeken worden. Wij hebben in onze grondhouding, in onze mindset ook een slag te slaan met elkaar, en we mogen anders zijn, dat is prima. Maar wat is je leerstijl? Wat is je denkpatroon? Hoe doe jij dat dan?"*

6.6. Kwantitatieve ervaringen van de professionals

In de monitor van de proeftuinen zijn een heel aantal stellingen voorgelegd met de vraag in hoeverre professionals het eens zijn met de stelling (zie figuur 6.1). Hieruit blijkt dat over een heel aantal zaken professional vinden dat het goed loopt, zoals bijvoorbeeld transparant zijn: goed uitleggen wat gezinsleden kunnen verwachten (82%), dat er goed uitgelegd wordt waarom besluiten zijn (82%), goede ondersteuning bieden (62%) en voldoende tijd te hebben om te luisteren naar hun verhaal (71%). Daarnaast vindt een meerderheid ook dat samen met de gezinnen/huishoudens oplossingen wordt gezocht (82%) en dat de oplossingen gericht op het hele gezinssysteem (82%). Het is voor cliënten ook eenvoudiger geworden vindt een meerderheid (71%). Ongeveer de helft van de professionals (53%) zijn van mening dat de betrokken gezinsleden tevreden zijn over de aanpak binnen de proeftuin.

De professionals zijn minder tevreden over hun eigen werkplezier. Iets minder dan de helft van de professionals (45%) zegt dat zij meer plezier in hun werk hebben dan in hun vorige baan. Dat komt vooral door de ervaren werkdruk. Maar een op de vijf professional vindt dat de werkdruk minder is binnen de proeftuin dan in hun vorige functie. Het is opvallend dat veel professionals meer werkdruk ervaren omdat deze professionals aangeven voldoende te tijd hebben om naar hun cliënten te luisteren. Kennelijk heeft de ervaren werkdruk vooral te maken met het gevoel dat zij met regels en kaders belemmerd worden. Dit komt overeen met de uitkomsten van de interviews met professionals waarin zij aangeven dat de wettelijke kaders en richtlijnen soms haaks staan op de uitgangpunten van de proeftuinen. Daarnaast zorgen constante veranderingen en onduidelijkheden in de werkwijze voor onzekerheden, zoals het steeds moeten aanpassen en omgaan met onvoorziene situaties.

Figuur 6.1. Ervaringen van de professionals in de proeftuinen (N=73)

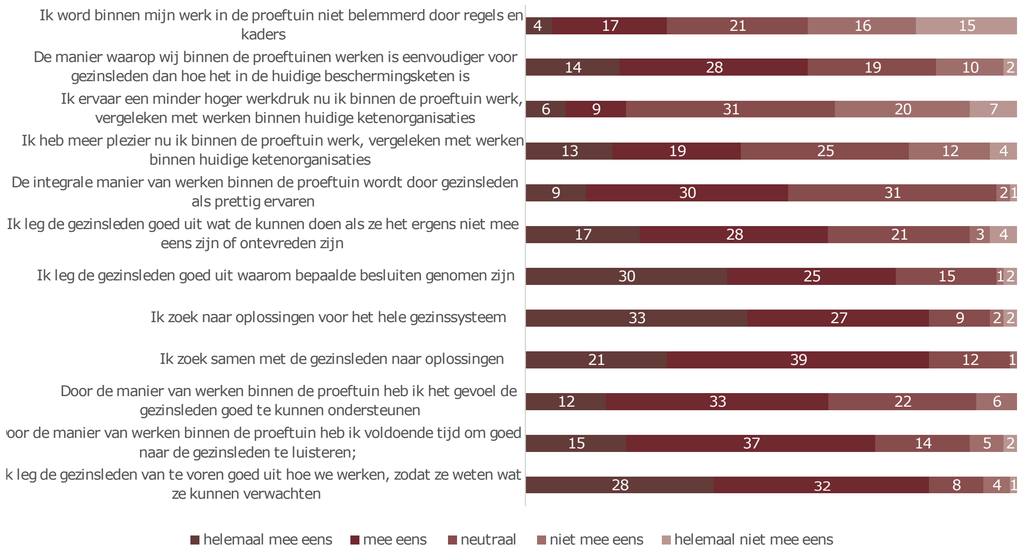

6.7. Dilemma's

Zoals uit de interviews en de vragenlijsten naar voren komt zijn er duidelijk obstakels, belemmeringen en dilemma's waar de professionals mee geconfronteerd worden in het werken binnen de proeftuin. Dat betreffen verschillende dilemma's van de schaalgrootte tot wie uiteindelijk de regie heeft.

Schaalgrootte

De proeftuinen zijn veelal op kleine schaal begonnen en de samenwerking met het lokale niveau werkt nu veelal goed, men kent elkaar en heeft vertrouwen in elkaar. Deze goede samenwerking op lokaal niveau is niet zomaar te vertalen naar regionaal niveau. Sommige proeftuinen vinden het lastig om zo'n intensieve samenwerking te realiseren als op regionaal niveau moeten gaan werken. De uitrol van de eerste proeftuinen die heel lokaal opgericht zijn laten zich niet zomaar vertalen naar de andere locaties in de regio of stad.

Er is een verschil tussen de eerste proeftuinen die met enkele casussen zijn begonnen terwijl de nieuwe teams in de regio of stad een vastgestelde caseload hebben: *"Team Uithoorn begon met één, twee of misschien drie gezinnen/huishoudens en die mochten zich zo de werkwijze aanleren. Terwijl Noord kwam met de volledige bestaande caseload, waarin ook gezinnen zaten met een OTS-jeugdbeschermingsmaatregel. En als je al een tijdje in een gezin met een OTS aan het werk bent, dan is niet te doen om dan opeens heel anders te gaan werken met een nieuwe methodiek en een nieuw systeem."*

Andere organisaties meenemen in uitgangspunten van de proeftuinen

Wat professionals merken is dat ze zich de visie van waaruit ze werken (TOP-3 of verklarende analyse) vaak moeten uitleggen en zich verantwoorden tegenover andere netwerkpartners of hun duo-partner van het lokale veld. Als het onveilig wordt, dan zijn deze partners nog steeds geneigd om vanuit het oude denken snel te willen handelen en een JB-maatregel in zetten, terwijl de werkwijze van proeftuin is om heel secuur te kijken of het echt niet anders kan, of dat er andere mogelijkheden zijn. Ook zijn ze kritisch op of het echt acuut onveilig is, of dat het crisis lijkt maar als je er goed naar kijkt het niet daadwerkelijk acuut onveilig is. De professionals van de proeftuinen zijn dus echt bezig met een verandering, maar de rest daar omheen is daar nog lang niet volgens de professionals. *"Dit is voor professionals ook heel zwaar en het is belangrijk dat daar aandacht voor is. Het is namelijk ergens ook makkelijk om te zeggen 'dit past niet meer in mijn verantwoordelijkheid en ik stop er mee. Jij mag het oplossen'."* Professionals merken dat zij als proeftuin als een casus heel complex is en daardoor onveilig, netwerkpartners eromheen de neiging hebben zich terug te trekken en naar de proeftuin te kijken en dat zij het dan maar moeten oplossen.

Meervoudige partijdigheid

Systeemgerichte benadering waarin aandacht is voor alle betrokken kan leiden tot meerdere belangen in de zaak. Voorkomen moet worden dat er gekozen wordt voor een van de ouders/partners. In sommige cliëntreizen geeft een van de ouders aan dat zij minder betrokken worden dan de andere ouder. Anderzijds is ook heel belangrijk om grenzen te geven voor gedrag dat niet acceptabel is en als er echt een slachtoffer-ouder is om deze hierin te steunen in plaats van meervoudig partijdig te zijn. Of bijvoorbeeld voorwaarden te stellen voor contact tussen een gewelddadige ouder en diens kind.

Wie heeft de regie?
In principe ligt de regie over het gezin bij het gezin. Mogelijk dat er een andere term gehanteerd moet worden. Maar waar ligt de coördinatie en verantwoordelijkheid van de casus en wie kan de knopen doorhakken als men een andere visie heeft. In zaken binnen het vrijwillige kader blijft de coördinatie en verantwoordelijkheid veelal bij de lokale teams liggen, maar bij complexe zaken komt deze veelal bij het RVT te liggen. Vooral als er gewekt wordt in duo's van het lokale (wijk) team en het RVT is er soms onduidelijkheid over de verantwoordelijkheid: *"Wie heeft het nu voor het zeggen als het gaat om een casus van het lokale team? Hoe trek je met elkaar op, letterlijk met elkaar op de bank zitten of je laten adviseren? Of zijn ketenpartners gelijkwaardig aan het lokale team?"* *"Natuurlijk heb je op papier dat het jeugdteam of het lokale team de regie heeft over het proces – zolang er nog geen maatregelen van toepassing is. Je ziet echter toch op inhoud in de praktijk dat de regie uiteindelijk terechtkomt bij het regionaal veiligheidsteam omdat zij de expertise hebben en sneller andere partners aan tafel krijgen."* *"In onze proeftuin is er een duo (lokaal en RVT) dat in het gezin staat en regie heeft over het traject van het gezin. Toch is wel de vraag: wat is nou regie? Hoe ziet die samenwerking er precies uit? Zoals ik het zie, ligt regie altijd bij duo (ook als het gaat om beoordeling en taxatie van veiligheid in het gezin). Idealiter is dit dus het geval, maar in de praktijk lukt dit niet altijd."*

Angst voor verkeerde keuze
Hoewel iedereen een voorstander is van het vertragen, meer tijd nemen om een gedegen en gezamenlijk analyse te maken en niet gelijk in de doe-modus springen, betekent dit ook een duidelijke angst om een verkeerde keuze te maken. Wat als er toch iets ernstigs gebeurt als je besluit om nog niet in te grijpen. *"Het is nooit zeker of je de juiste keuze maakt. Moet ik toch overnemen en ingrijpen?"* Je ziet ook wel dat de werkers dat heel lastig vinden om het dan heel concreet te maken, dan is het toch vaak wel een zorg of een gevoel of een aanname is. En hoe bespreek je dat dan ook weer? En hoe ga je er dan mee verder? Heel vaak overheerst de overtuiging dat als ze dan onveiligheid bespreken, dat je dan de verbinding kwijtraakt met het gezin.

Grenzen aan rechtsbescherming binnen de netwerksamenwerking
Veel discussie is er over welke organisatorische inbedding de regionale Veiligheidsteams moeten krijgen. Nu wordt er gewerkt vanuit een netwerksamenwerking, waaraan ook beperkingen kleven omdat de instellingen elk vanuit zijn eigen functie daaraan deelneemt. Met name de proeftuinen vanuit de eerste tranche hebben behoefte een organisatorische inbedding van het RVT. Vanuit de proeftuinen die al langer functioneren is er de behoefte dat alle medewerkers van de RVT's beschikken over bevoegdheden om onderzoek te doen en waar nodig maatregelen te initiëren en uit te voeren. Nu liggen deze bevoegdheden bij de afzonderlijke partijen die deel uitmaken van het RVT. Om de basisprincipes van het toekomstscenario te borgen, zoals gezinsgerichtheid, eenvoud en transparantie heeft een nieuwe zelfstandige organisatie huns inziens de voorkeur boven een netwerksamenwerking. Daarentegen zijn er ook proeftuinen die juist vanuit de netwerksamenwerking willen blijven werken aangezien het lokale (wijk)team deel uitmaakt van het RVT en de samenwerking voor elke cliënt er weer anders uitziet. Juist de betrokkenheid en de regievoering vanuit het lokale (wijk)team is huns inziens de essentie van de aanpak van het toekomstscenario jeugd en gezinsbescherming. Voor een aantal proeftuinen is deze onzekerheid, over doorgaan als netwerksamenwerking of als een nieuw instituut, aanleiding om te stoppen met de proeftuin en zijn sommige proeftuinen in onzekerheid over hoe zij verder kunnen gaan.

6.8. Conclusie

Professionals ervaren duidelijk een meerwaarde van de nieuwe werkwijze in de proeftuinen. Het maatwerk dat geboden kan worden, de tijd en ruimte om echt verbinding te maken met gezinnen/huishoudens en de gezamenlijke verantwoordelijkheid in netwerksamenwerking worden als belangrijke verbeteringen gezien. Professionals benadrukken, net als cliënten, het belang van het opbouwen van een vertrouwensband, het breed kijken naar gezinnen/huishoudens en het aanpassen van het tempo aan de behoeften van de gezinsleden. De nieuwe werkwijze maakt het mogelijk om minder snel over te schakelen naar een gedwongen jeugdbeschermingsmaatregel, wat bijdraagt aan het voorkomen van uithuisplaatsingen. Hoewel er soms spanningen zijn door verschillende visies van de betrokken professionals en de uitdaging om buiten de kaders te denken, is er veel waardering voor de kans om op maat en in samenwerking met verschillende disciplines te werken.

Desondanks worden er binnen de proeftuinen verschillende belemmeringen en dilemma's ervaren. Er is een duidelijke behoefte aan meer reflectie op de eigen werkwijze en samenwerking, evenals het gebruik van verschillen in vakkennis bij het beoordelen van situaties. De werkdruk wordt vaak als hoog ervaren, mede door de onduidelijkheid over verantwoordelijkheden tussen de betrokken partijen. Dit creëert onzekerheden, vooral bij het maken van ingrijpende keuzes over veiligheid en maatregelen. De professionals erkennen dat de werkwijze van de proeftuinen tot waardevolle verbeteringen leidt, maar de effectiviteit wordt versterkt wanneer er sprake is van een eenduidige terminologie, en er voldoende tijd en ruimte is voor reflectie en samenwerking.

7 Conclusie en aanbevelingen

7.1. Inleiding

De afgelopen jaren is getracht om gezinnen en huishoudens, waar sprake is van onveiligheid, centraal te zetten. Huiselijk geweld en kindermishandeling is immers een groot probleem dat veel impact heeft op de slachtoffers zowel op korte als langere termijn. Deze gezinnen/huishoudens hebben vaak te maken met complexe problematiek waardoor er meerdere hulpverleners betrokken zijn. De ervaring laat zien dat deze verschillende professionals elk vanuit hun eigen kaders en expertise in het gezin of huishouden aan de slag gaan, zonder dat deze hulp gecoördineerd of afgestemd wordt. In de proeftuinen is geprobeerd om de hulp echt rondom het gezin te organiseren en zorg op maat te leveren, waarbij bestaande structuren en regels vanuit de eigen organisaties los worden gelaten.

Dit proces wordt door middel van actieonderzoek gevolgd om meer te weten te komen over wat werkt voor wie. Er worden interviews gehouden met gezinnen/huishoudens en professionals, participatief geobserveerd, dossieronderzoek gedaan, vragenlijsten afgenomen onder ouders, volwassenen en jongeren en een dagboekstudie onder jongeren uitgevoerd. Dit onderzoek is nog gaande, maar er is al genoeg materiaal verzameld om een beeld te schetsen van de ontwikkelingen. Wat gaat er goed en wat is moeilijker om te realiseren binnen de proeftuinen? Dit rapport is een tijdelijke weergave omdat de ontwikkeling binnen de proeftuinen doorgaat en constant veranderd. Maar de ervaringen van cliënten en professionals tot nu toe, geven wel een duidelijk beeld.

In dit hoofdstuk worden de algemene conclusies over het functioneren van de proeftuinen toekomstscenario kind- en gezinsbescherming anno 2024 besproken. Wat werkt wel en niet in de werkwijze van de proeftuinen? We gaan ook in op aanbevelingen die naar voren zijn gekomen in de interviews en leersessies met betrokkenen.

7.2. Wat gaat er goed en wat moet nog verbeteren?

De eerste resultaten laten zien dat zowel cliënten als professionals over het algemeen tevreden zijn over de nieuwe werkwijze van de proeftuinen als het gaat om de uitgangpunten van het toekomstscenario kind- en gezinsbescherming, te weten gezinsgericht, rechtsbeschermend & transparant, eenvoudig en lerend.

We kunnen constateren dat de samenwerking zowel binnen het RVT als met de lokale (wijk)teams als de gespecialiseerde jeugdzorg een proces is dat niet vanzelfsprekend tot stand komt. Het is een proces van vallen en opstaan, van twee stappen vooruit en weer een stap achteruit. Maar er is ook duidelijk sprake van vooruitgang, van een nieuwe werkwijze en een lerend proces.

Sommige elementen van de uitgangspunten van de toekomstscenario's worden inmiddels goed gerealiseerd. Andere elementen zijn nog niet volledig bereikt en er zijn ook punten waar men vastloopt. In deze paragraaf bespreken we deze punten.

Positieve veranderingen
We zien dat er verschillende elementen van de aanpak in de proeftuinen goed gaan zoals, één contactpersoon voor het gezin of huishouden die aanspreekpunt is voor het gezin op een laagdrempelige wijze. De contactpersoon is verantwoordelijk voor de coördinatie en afstemming van de betrokken hulpverleners. Daarnaast is er meer sprake van transparantie: cliënten en professionals hebben de indruk dat er meer en beter uitgelegd wordt wat cliënten mogen en kunnen verwachten van de hulpverleners. De regie voor de hulp of ondersteuning ligt in principe bij de cliënten en gezamenlijk met cliënten wordt besproken wat het probleem is en welke aanpak hierop wordt ingezet.

Professionals voelen dat zij nu meer zorg op maat kunnen bieden. Dit komt doordat zij meer tijd kunnen besteden aan het gezin of huishouden en door een andere werkwijze en houding. Ze hebben nu de tijd om echt met de gezinsleden te praten over wat er speelt. Dit geeft ruimte om een vertrouwensband op te bouwen met de gezinsleden. Hierdoor durven gezinsleden te delen wat er speelt in het gezin en durven om hulp te vragen. Professionals werken vanuit een andere grondhouding. Ze grijpen minder snel in en doen wat nodig is voor het gezin. Ze staan meer naast het gezin en proberen beter te begrijpen hoe de situatie is ontstaan en blijft voortbestaan.

Cliënten voelen zich meer gehoord en vinden dat er onbevooroordeeld naar hen geluisterd wordt. De problemen die worden aangepakt, helpen hen bij hun herstel. Het samenwerken met professionals uit verschillende disciplines zorgt ervoor dat er niet meer gefocust wordt op één probleem of één gezinslid. Het meekijken van collega's helpt de professional om een brede blik te houden op het gezin of huishouden en ruimte te bieden voor het verhaal en de ervaring van de cliënt.

De medewerkers van de proeftuinen zijn van mening dat het estafettewerken is doorbroken. Ze werken niet meer in aparte compartimenten maar echt samen. De zorg van deze complexe gezinnen / huishoudens wordt niet meer telkens aan elkaar doorgegeven. Ze werken in een netwerksamenwerking van professionals, waarbij het gezin of huishouden centraal staat. Maar deze netwerksamenwerking werkt alleen als cliënten instemmen met deze werkwijze. Als de overheid moet ingrijpen omdat gezinnen of huishoudens niet vrijwillig mee willen of kunnen werken, kent de netwerksamenwerking duidelijk zijn beperkingen. Maar de meerwaarde is dat meer gezinnen en huishoudens door de veranderende werkwijze binnen het vrijwillig kader geholpen kunnen worden, omdat er meer tijd genomen wordt om tot een gezamenlijke visie te komen, en ouders de regie blijven voeren. Het meebewegen met het tempo en aansluiten bij de leefwereld van het gezin zorgt ervoor dat cliënten het gevoel hebben dat de juiste problemen geadresseerd worden. Onderzoek naar gezinnen met een jeugdbeschermingsmaatregel laat zien dat wat vaak als wantrouwen of gebrek aan motivatie wordt gezien, eigenlijk het gevoel van ouders is dat zij niet gehoord worden (Bouma e.a, 2020; Steketee & Doelman, 2023). Cliënten zijn bereid om mee te werken of te veranderen als zij het gevoel hebben dat de problemen waar zij mee te maken hebben aangepakt worden. Ouders die te maken hebben met jeugdbescherming voelen vaak dat zij al 1-0 achterstaan bij de start, dat professionals al een oordeel over hen hebben (Doelman, 2025). De geïnterviewde gezinnen en huishoudens van de proeftuin daarentegen geven aan dat zij serieus genomen worden en dat naar hen geluisterd wordt.

Als positieve ontwikkeling wordt ook genoemd dat lokale (wijk)teams beter geëquipeerd zijn en meer kennis hebben over onveiligheid door de samenwerking met het regionale veiligheidsteam waardoor zij beter kinderen en volwassenen kunnen beschermen. De samenwerking met het regionale veiligheidsteam met het lokale team kent verschillende varianten. Zij bestaat uit a) bieden van consultatie en advies aan de lokale (wijk)teams, veelal op basis van anonieme casussen; b) het RVT is daadwerkelijk betrokken bij de hulp aan deze gezinnen of huishoudens, veelal in de vorm van duo-schap waarin zowel iemand van het RVT als het lokale (wijk)team op bezoek gaat en betrokken is bij het bieden van hulp of ondersteuning, c) dat er sprake van dusdanig ernst en aard van de problematiek dat de regie en coördinatie bij het RVT komt te liggen. Over welke vorm de betrokkenheid van het RVT nodig is voor de casus, is nog wel eens een punt van discussie tussen het lokale (wijk)team en het RVT. Waarbij het lokale (wijk)team eigenlijk meer inzet verwacht bij bepaalde casuïstiek terwijl het RVT vindt dat de problematiek best door het lokale (wijk)team opgepakt kan worden.

Daarnaast vervult het RVT een duidelijke functie in de verbinding met de gespecialiseerde jeugdzorg. De kracht van het RVT is de toegang en de verbinding met andere expertises zoals de vrouwenopvang, de GGZ, de verslavingszorg of zorg en veiligheidshuizen.

Waar is nog verbetering te realiseren

Maar nog niet alles gaat zoals gewenst. Sommige uitgangspunten van de toekomstscenario's zijn nog onvoldoende uitgewerkt. Hier worstelen de professionals binnen de proeftuinen nog mee. Ten eerste het gezinsgericht werken, het blijft lastig om alle gezinsleden te betrekken in het proces van gezamenlijk bepalen van wat het probleem is en hoe hieraan gewerkt wordt. Veel proeftuinen werken met de Top3-methodiek en de Verklarende Analyse die juist uitgaan van een systemische aanpak. Het kost echter veel tijd om alle gezinsleden te betrekken. Uit de interviews concluderen we dat er met ouders wordt gesproken en dat zij betrokken worden bij de besluitvorming. Echter, kinderen zijn nog te weinig in beeld, behalve als het gaat om hun problematiek.

Een ander punt is het betrekken van het sociaal netwerk bij de aanpak. We zien dat bij bepaalde casuïstiek het netwerk ingezet wordt zeker als het gaat om grootouders en hun betrokkenheid bij de kinderen. Maar het inzetten van het sociale netwerk wordt nog mondjesmaat gedaan en zou meer aandacht mogen hebben.

De inzet van ervaringsdeskundigen wordt met name door de cliënten zeer gewaardeerd. De inzet van ervaringsdeskundigen varieert sterk tussen de proeftuinen. Een duidelijke en afgebakende rol binnen de proeftuinen is wenselijk. De inbreng van ervaringsdeskundigen is ook een belangrijke component in het leren en reflecteren van de professionals in de proeftuinen. De effectiviteit en meerwaarde van de inzet van ervaringsdeskundigheid in een professionele context ten behoeve van het realiseren van de doelstellingen van het toekomstscenario, staat centraal in nader onderzoek. Hierbij gaat het om ervaringsdeskundigheid van zowel slachtoffers als plegers op meerdere gebieden, namelijk huiselijk geweld, kindermishandeling, jeugdzorg, criminaliteit en psychiatrie. Doel van dit onderzoek is het onderbouwen van werkzame elementen in de samenwerking tussen ervaringsdeskundigen en professionals gericht op het doorbreken van de cirkel van geweld.

Professionals worstelen met de vraag wanneer zij mogen ingrijpen, wanneer is het gerechtvaardigd om juridische maatregelen in te zetten om gezinnen en huishoudens te beschermen. Te vroeg ingrijpen is schadelijk voor alle gezinsleden, maar te laat ingrijpen kan soms nog ergere consequenties hebben. Deze verantwoordelijkheid maakt het werk er niet gemakkelijker op, regelmatig geven professionals aan 's nachts wakker te liggen van bepaalde casussen. Professionals vinden dat bestaande methodieken hierin behulpzaam zijn zoals de Top3- methodiek of Verklarende Analyse. Maar vinden het lastig om deze te integreren in hun werkwijze waardoor er vaak gekozen wordt voor één van beide vormen of een geheel andere aanpak. Er is behoefte aan een uniform afwegingskader ten aanzien van de besluitvorming over wanneer je wel niet mag en moet ingrijpen op casuïstiekniveau. Navolgbare procedures een uniform afwegingskader borgt de rechtsgelijkheid en werkt rechtsbeschermend. Tegelijkertijd hebben deze gezinnen/huishoudens allemaal een eigen afweging nodig.

Wat ook nog kan verbeteren is de samenwerking met de tweede en derde lijnsvoorzieningen. In de meeste proeftuinen lukt het om op casusniveau de juiste partijen om tafel te krijgen, zoals de vrouwenopvang, de GGZ of de verslavingszorg. Maar de aansluiting met justitie is nog in veel proeftuinen niet gerealiseerd. Daarnaast worstelt de RvdK met haar positie en rol binnen de proeftuinen. In de praktijk wordt de aanwezigheid van een medewerker van de RvdK zeer gewaardeerd en heeft hun expertise een inhoudelijke toegevoegde waarde. Maar vanuit het oogpunt van onafhankelijke toetsing vindt de Raadsmedewerkers het lastig dat ze niet betrokken willen zijn bij de casuïstiek.

Wat nog niet goed gaat

Cliënten geven aan dat de besluitvorming soms traag gaat en dat de wachttijden voor de gespecialiseerde hulp er niet korter door worden. Ouders en volwassenen voelen de urgentie van de problemen in het gezin of huishouden en willen dat er doorgepakt wordt. Zeker als er sprake is van ingrijpen in de persoonlijke levenssfeer van het gezin door middel van juridische maatregel moet dit altijd gepaard gaan met het bieden van ondersteuning, zorg of bescherming. Als de nood in het gezin zo hoog is dat het een ingrijpen door de overheid gerechtvaardigd is, is het voor ouders niet te begrijpen dat er dat zij geen voorrang krijgen en dat de zorg of bescherming niet gegarandeerd wordt.

Als het gaat om een gezinsgerichte focus ontbreekt als het in het aanbod nog aan onderbouwde juridische gezinsgerichte interventies die breed ingezet worden binnen het gezin. Het opleggen van een jeugdbeschermingsmaatregel, zoals een OTS, betekent dat de aanpak of behandeling zich richt op één kind, terwijl vaak het systeem waarin het kind functioneert meer aandacht behoeft. Waar binnen de proeftuinen steeds meer gekeken wordt met een brede blik, waarin vanuit de netwerksamenwerking, aandacht is voor de verschillende domeinen, zoals bestaansonzekerheid, instabiele woonsituatie, is het ook nodig dat het regionale veiligheidsteam beschikt over de bevoegdheden om te zorgen dat ouders aan de slag gaan met hun eigen problematiek, zoals verslavings- of psychiatrische problematiek, ook als zij dat niet willen.

Een van de uitgangspunten van de proeftuinen is dat geboden hulp of ondersteuning eenvoudig is doordat instellingen zoals GI's, VT, RvdK met elkaar samenwerken en daardoor één plek bieden. De gezinnen en huishoudens hebben immers een vast contactpersoon. Dit werkt zolang de gezinnen of huishoudens vrijwillig meewerken, maar als er bijvoorbeeld een onderzoek naar veiligheid nodig is of als er een juridische maatregel ingezet moet worden dan loopt het RVT tegen zijn grenzen aan. De betrokken instellingen hebben elke hun eigen functionaliteiten. Veilig Thuis mag onderzoek doen naar de onveiligheid en daarvoor informatie inwinnen bij derden ook als geen instemming is van betrokken gezinsleden of huishouden, maar VT mag geen hulpverlening geven. De medewerkers van de GI mogen hulp bieden, maar geen onderzoek doen. De netwerkstructuur biedt geen organisatorische inbedding waar de contactpersoon van het gezin de nodige functionaliteiten zelf kan uitoefenen. Daarnaast vraagt een betere rechtsbescherming om een meer uniforme werkwijze, wat haaks staat op de werkwijze van de huidige proeftuinen die zeer lokaal ingekleurd zijn.

7.3. Leren en reflecteren

Zoals de regie over het gezin bij het gezin hoort, hoort de kennis van de inhoud en de uitvoering van de hulp bij professionals. Binnen de proeftuinen wordt gewerkt met een nieuwe werkwijze, dat nieuwe inzichten en kennis oplevert over wat wel en niet werkt. Dit vergt een andere manier van werken, tussen gezinnen/huishoudens en professionals, professionals onderling, professionals en hun organisatie, organisaties onderling en het stelsel. Dit alles in een lerende cultuur met steun voor de betrokken professionals, zodat zij steeds beter worden in hun vak.

Momenteel vindt deze cultuurverandering vooral plaats binnen de proeftuinen, is de ervaring van professionals. Bestuurders die veelal in de vorm van regiegroepen of stuurgroepen betrokken zijn bij de ontwikkeling van de proeftuinen zijn, volgens de professionals, te gericht op de kaders, procedures en richtlijnen en het voorkomen dat er iets fout kan gaan. Professionals ervaren in de uitvoering onzekerheid, twijfel en onmacht. Zij hebben psychologische ruimte nodig en vertrouwen om ieder dag het beste uit henzelf te halen. De regionale en landelijke bestuurlijke ontwikkelingen

geven nu te weinig duidelijkheid en zekerheid om zich gesteund te voelen. Deze steun halen ze nu vooral uit de samenwerking met elkaar, het continu leren in de dagelijkse praktijk en dat met elkaar uitwisselen. In de beginfase van de proeftuinen was het vertrouwen in elkaars expertise en de veiligheid er nog niet om twijfels, onzekerheid over wat de juiste aanpak is met elkaar te delen. Langzamerhand is de veiligheid en het vertrouwen gegroeid. Maar dat maakt dat de proeftuinen zich zorgen maken over de uitrol van de vaak lokale initiatieven naar een regionaal niveau. Zijn de RVT's in staat om met elk lokaal (wijk)team zo'n intensieve relatie op te bouwen?

Inmiddels zijn er landelijke leersessies die georganiseerd worden door het onderzoeksteam van het Verwey-Jonker Instituut en Hogeschool Rotterdam in samenwerking met het Nederlands Jeugd Instituut (NJI). De opbrengsten van deze leersessies worden gedeeld in de vorm van infographics. De infographics van de eerste leersessies zijn inmiddels afgerond. Voor de volgende leersessies worden de infographics steeds binnen een maand na de sessie verspreid. De infographics geven de voornaamste opbrengsten uit elke leersessie weer. Ze bevatten eveneens helpende vragen om het gesprek in de leersessie met professionals in de proeftuinen voort te zetten, evenals hulpbronnen voor aanvullende informatie.

Belangrijk is om niet alleen te kijken naar wat er nog moet gebeuren en wat er nog ontwikkeld moet worden, maar ook te kijken naar wat er al bereikt is. *"Leren van fouten is belangrijk maar het delen van successen ook."* De neiging om te kijken wat er allemaal nog niet goed gaat maar er zijn ook positieve resultaten.

Daarnaast hebben de proeftuinen de wens dat netwerkpartners of de lokale (wijk)team meer meegenomen worden in de uitgangspunten, visie en methodieken van de proeftuinen. De medewerkers merken dat zeker als het gaat om onveiligheid deze partners nog sterk denken in oude patronen, snel willen handelen en een JB-maatregel inzetten. Terwijl de medewerkers van de proeftuinen nog wel mogelijkheden zien om dit op een andere manier aan te pakken. Het is van belang dat partners meegenomen worden in de veranderingen in werkwijze binnen de proeftuinen.

7.4. Kernelementen van de nieuwe aanpak binnen de proeftuinen en aanbevelingen

In deze paragraaf wordt besproken wat fundamentele zaken zijn, kernelementen van de aanpak binnen de proeftuinen die maken dat de aanpak werkt. Daarna gaan we in op een aantal zaken die de komende periode meer uitgewerkt zouden moeten worden.

Kernelementen van de nieuwe werkwijze:

- Vast contactpersoon en werken in duo's: De praktijk van de proeftuinen laat zien dat het wenselijk is om in duo's van professionals te werken als er sprak is van onveiligheid. De samenwerking tussen professionals van het lokale (wijk)team en het RVT heeft verschillende voordelen zoals het voorkomen van een tunnelvisie doordat vanuit een bredere blik naar het gezin gekeken wordt.
- Tijd nemen, vertragen en verdragen: Zeker bij onveiligheid in gezinnen handelen hulpverleners vaak te snel, zonder een degelijke analyse van wat er werkelijk speelt. Neem de tijd om gezamenlijk een gedeelde analyse te maken van de problemen in het gezin. Als je inzicht krijgt in de samenhang van de problemen en hoe deze elkaar beïnvloeden en versterken, kan je de complexiteit beter aanpakken en vicieuze cirkels doorbreken. Dit vraagt om een fundamenteel andere manier van samenwerken. Er is een netwerksamenwerking nodig waarin professionals samen met het gezinssysteem de tijd nemen om een goede analyse te maken van de problemen en patronen die daaraan ten grondslag liggen. Tegelijkertijd vraagt complexe problematiek om prioritering. Niet alles kan tegelijk worden aangepakt. Dit betekent dat er keuzes moeten worden gemaakt: wat heeft nu prioriteit, wat kan wachten en wie doet wat?
- Niet meer gefragmenteerd werken: Dat betekent samen de verantwoordelijkheid nemen om te doen wat nodig is, zonder de verantwoordelijkheid bij een ander te leggen als het mis gaat. Dus niet meer gefragmenteerd werken vanuit de eigen professie of instelling, maar daadwerkelijk samenwerken en overleggen wat er nodig is. Een gelijkwaardige samenwerking waarin iedereen vanuit zijn of haar perspectief zijn eigen visie mag inbrengen zodat er een gezamenlijk en een gedragen perspectief ontstaat. Dit kan niet zonder de cliënt of gezinsleden.
- Ouders en kinderen moeten betrokken worden bij de analyse, want juist de complexiteit kan ervoor zorgen dat zij de problemen anders ervaren en benoemen. Er moet overeenstemming zijn over wat de meest urgente klachten binnen een gezin. Alleen als gezinsleden het gevoel hebben dat zij gehoord en gezien worden in hun problemen, is er bereidheid

om te veranderen. Dit kost tijd, tijd om daadwerkelijk te praten met gezinsleden en een band met hen op te bouwen. Als we ons die tijd gunnen, blijken de problemen veel minder complex te zijn.

- Gezamenlijke analyse met focus op het gehele gezin/huishouden in maatschappelijke context: het is nodig om een brede analyse te maken van de problemen die er spelen. De probleemanalyse moet niet alleen gericht zijn op de verschillende leden van het gezin of huishouden, maar ook op de verschillende domeinen van de problematiek, zoals bestaanszekerheid of psychiatrische of verslavingsproblematiek van de ouders. Veranderingen binnen gezinnen of huishoudens komen pas tot stand als cliënten het gevoel hebben dat zij geholpen worden bij de problemen zoals zij die ervaren. Binnen de proeftuinen hebben de professionals de ruimte en de tijd om aan te sluiten bij de leefwereld van de gezinnen/huishoudens.
- Veranderende grondhouding van de professionals: het is belangrijk dat professionals de tijd nemen om een vertrouwensband te creëren met de leden van het gezin / huishouden en aan te sluiten bij hun leefwereld. Hierbij is het ook van belang dat zij respectvol omgaan met de ongelijke positie van het huishouden ten opzichte van professionals. Onderzoekend en nieuwsgierig zijn. Verbindend zijn en transparant en navolgbaar. Maar ook vasthoudend en activistisch. En ze er steeds bewust van zijn dat ze het ook verkeerd kunnen hebben. En kritische vragen kunnen stellen en grenzen kunnen aangeven (zie Concept handelingskader en handelingsruimte voor professionals van lokale teams en regionale veiligheidsteams, 2024).

Aanbevelingen ten aanzien van de voortgang van de proeftuinen

Uit het onderzoek blijkt dat de professionals behoefte hebben aan duidelijkheid vanuit zowel het lokale, regionale en landelijke niveau ten aanzien van de problemen en belemmeringen die zij tegen komen in het werken met deze complexe problematiek als het gaat om onveiligheid. In deze paragraaf hebben we een aantal aanbevelingen geformuleerd waaraan de komende periode gewerkt kan worden.

- Het ontwikkelen van een landelijk handelingskader en regelgeving dat ondersteunend is aan de uitvoeringspraktijk en ruimte biedt voor maatwerk opdat professionals voldoende handelingsvrijheid hebben om te doen wat nodig is voor deze complexe problematiek als het gaat om gezinnen en huishoudens in onveiligheid.
- Uitvoerders in de proeftuinen van zowel het lokale (wijk)team als het RVT hebben het mandaat en ondersteuning nodig om te doen wat nodig is. Dit vraagt van bestuurders en alle betrokken overheidslagen dat zij de condities moeten creëren om te zorgen dat de professionals zich kunnen richten op de inhoud en uitvoering van deze taken.
- Landelijk kader voor een gezamenlijke dossiervorming. Nu zijn de dossiers bij de lokale teams, waar de medewerkers van het RVT geen inzage hebben. Ook al is er de toestemming van cliënten om deze informatie te delen dan betekent dat in de praktijk nog niet dat medewerkers van het RVT in het systeem van een andere organisatie.
- Duidelijkheid over de organisatorische inbedding van de proeftuinen. Netwerksamenwerking heeft zijn beperkingen als het gaat om inzetten van juridische maatregelen als dat nodig is. Nu hebben de betrokken organisaties verschillende bevoegdheden.
- Voldoende tijd krijgen voor de proeftuinen om deze nieuwe werkwijze nog verder vorm te geven. Als de werkwijze uitgebreid wordt naar het regionaal niveau moeten de RVT's de tijd nemen om de visie en uitgangspunten ook bij nieuwe partijen eigen te maken.
- Een gezamenlijke taal ontwikkelen met name als het gaat om structurele en acute onveiligheid vanwege partnergeweld en huiselijke geweld.
- Meer gezinsgericht werken door een stem te geven aan de kinderen in de gezinnen binnen de procedure. De aanpak en het gezamenlijk bespreken welke aanpak nodig is lijkt zich vooral te richten op de volwassenen en minder op de kinderen of jongeren.
- Investeren in een gedeelde visie en uitgangspunten van het toekomstscenario bij alle betrokken instellingen en professionals.

COLOFON

Auteurs:	Prof. Dr. M.J. Steketee Dr. R. de Wildt M. Compagner, MSc Dr. M.K.M. Lünnemann J.T. van der Ploeg, MSc D.M.C. van Schilt, MSc S. van Zijtveld, MSc
Illustratie	Copilot, Microsoft
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Giessenplein 59-C 3522 KE Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
http://www.verwey-jonker.nl

ISBN 978-94-6409-329-2

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, Februari 2025.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.